

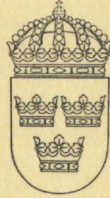
**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1966: 4

Finansdepartementet

Sou
1966: 4A

NY MYNTSERIE

BETÄNKANDE AVGIVET AV MYNTKOMMITTÉN

Stockholm 1966

STATENS
OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1966

Kronologisk förteckning

1. Svensk ekonomi 1966—1970. Esselte. 294 s. Fi.
2. Export och import 1966—1970. Bilaga 1. Esselte. 92 s. Fi.
3. Yrkesutbildningen. Berlingska boktryckeriet, Lund. 560 s. E.
4. Ny myntserie. Beckman. 87 s. Fi.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1966:4

Finansdepartementet

NY MYNTSERIE

BETÄNKANDE AVGIVET AV MYNTKOMMITTÉN

K L BECKMANS TRYCKERIER AB
STOCKHOLM 1966

Innehåll

Skrivelse till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Finansdepartementet	5
Förslag till Lag angående ändring i lagen den 30 maj 1873 (nr 31) om rikets mynt	7
Förslag till Kungörelse om ändring i kungörelsen den 18 juli 1942 (nr 642) med vissa bestämmelser angående skiljemynt	11
Kap. 1. Direktiven för utredningen	13
Kap. 2. Nu gällande myntserie och dess tillkomst	15
Kap. 3. Omfattningen av och kostnaden för myntpräglingen	22
Kap. 4. Av kommittén införskaffat utredningsmaterial m.m.	25
Kap. 5. Allmänna synpunkter på skiljemyntserien samt kommitténs ställningstagande till denna	27
Kap. 6. Myntmetaller	35
Kap. 7. Minnesmynt	44
Kap. 8. Myntens prägel	46
Kap. 9. Övergångsproblem i samband med en myntreform m.m.	48
Kap. 10. Specialmotivering till författningsförslagen	50
Sammanfattning	52
Reservationer av	
herr Ekengren	55
herr Ulvfot	58
Bil. 1. Översikt över omfattningen av myntpräglingen under åren 1945—1964	61
Bil. 2. Myndigheter, organisationer m.fl. som inkommit med synpunkter på myntserien	62
Bil. 3. Tablå utvisande mynten i den nu gällande serien och den av kommittén föreslagna serien	83
Bil. 4. Sammanställning över vissa europeiska länders mynt	85
Bil. 5. Tablå utvisande mynten enligt reservanternas förslag	87

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Finansdepartementet

Genom beslut den 1 november 1963 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för finansdepartementet att tillkalla högst sju sakkunniga med uppdrag att verkställa en allmän översyn av gällande myntlagstiftning och därmed sammanhängande frågor.

Med stöd av detta bemyndigande tillkallade chefen för finansdepartementet den 29 november 1963 såsom sakkunniga regeringsrådet C. V. Åbjörnsson, tillika ordförande, bankdirektören i riksbanken H. K. A. Eken-gren, ledamoten av riksdagens andra kammare, barnavårdsmannen A. Mary S. Holmqvist, numera kanslirådet i finansdepartementet N. O. Lindberg, dåvarande ledamoten av riksdagens första kammare, civilingenjören C. S. Schmidt, numera direktören i Sveriges livsmedelshandlareförbund N. G. Stenberg och myntdirektören B. H. Ulvfot, varjämte uppdrogs åt numera hovrättsrådet N. Å. A. Åhström att såsom expert biträda de sakkunniga. Såsom sekreterare har tjänstgjort numera tf. kammarrättsrådet S. R. Lindgren och såsom biträdande sekreterare numera departementssekreteraren N. B. Willart. (Willart har icke deltagit i utredningsarbetet efter den 31 december 1964.)

De sakkunniga har antagit benämningen myntkommittén.

Experten har deltagit i utredningsarbetet i dess helhet.

Då det ansetts angeläget att frågan om en ny skiljemyntserie så snart som möjligt föreläggs statsmakterna, har kommittén i direktiven ålagts undersöka om denna fråga kan tas upp till separat behandling. Kommittén har funnit en sådan behandling möjlig och därför gett denna del av utredningsuppdraget förtur.

Under utredningsarbetets gång har kommittén begärt yttranden från myndigheter samt organisationer och företag inom näringslivet, för vilka spörsmålet om en ny myntserie bedömts ha särskild betydelse. Samråd har också skett under hand med såväl myndigheter som enskilda företag, varjämte informationer inhämtats rörande utländsk lagstiftning på området. Kommittén har också tagit ställning till ett antal skrivelser och framställningar, som överlämnats till densamma.

I anledning av remiss har kommittén den 21 oktober 1964 till Kungl. Maj:t avgett yttrande över en framställning från Svenska numismatiska

föreningen rörande åtgärder till förhindrande av kopiering av äldre, numera icke gångbara svenska mynt.

Kommittén får härmed värdsamt överlämna delbetänkande med förslag till ny myntserie.

Reservationer har avgetts av herrar Ekengren och Ulvfot. Reservationerna har fogats till betänkandet.

Av utredningsuppdraget återstår en allmän översyn över myntlagstiftningen, varvid särskilt skall behandlas de nuvarande bestämmelserna om guldmynt, frågan om den nordiska myntkonventionen samt spørsmålet huruvida bestämmelser angående myntväsendet i framtiden bör utfärdas i form av lag eller om det bör ankomma på Kungl. Maj:t att fatta beslut på detta område.

Stockholm den 14 december 1965.

Carl Abjörnsson

Hjalmar Ekengren

Mary Holmqvist

Olof Lindberg

Carl S:son Schmidt

N. Stenberg

B. Ulvfot

/Sune Lindgren

Förslag till

Lag angående ändring i lagen den 30 maj 1873 (nr 31) om rikets mynt

Härigenom förordnas, att §§ 5—7, 11—14 och 18 lagen den 30 maj 1873 om rikets mynt¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

§ 5.

Till skiljemynt skall användas dels silver, legerat med koppar eller med koppar och nickel eller med annan för ändamålet lämpad metall, dels kopparnickel, dels brons eller järn.

Till skiljemynt skall användas dels silver, legerat med koppar, dels kopparnickel, dels brons, järn eller kopparbelagt järn.

§ 6.

Av silver skola präglas myntstycken av följande namnvärde, nämligen:

två kronor,
en krona,
femtio öre,
tjugufem öre,
tio öre.

Dessutom må, efter av Konungen för varje gång därom meddelat beslut, präglas myntstycken av silver med ett namnvärde av fem kronor.

Silvermynten skola utmyntas av legering innehållande minst fyrtio etthundradelar silver.

Etthundra stycken silvermynt skola innehålla fint silver till lägst följande vikt, nämligen:

femkronestycken: sjuhundra-tjugu gram;

tvåkronestycken: femhundra-sextio gram;

Av silver må, efter av Konungen för varje gång därom meddelat beslut, präglas myntstycken med ett namnvärde av tio kronor.

Mynten skola utmyntas av legering innehållande minst nittio etthundradelar silver.

Etthundra tiokronestycken skola innehålla lägst tvåtusentvåhundra-femtio gram fint silver.

¹ Senaste lydelse av §§ 5, 7 och 11 se 1942:640, av § 6 se 1954:145, av §§ 12 och 14 se 1935:28 samt av §§ 13 och 18 se 1920:309.

enkronestycken: tvåhundraåttio gram;

femtioörestycken: etthundranittio-två gram;

tjugufemörestycken: nittiotvå och åtta tiondels gram;

tioörestycken: femtiosju och sex tiondels gram.

Av kopparnickel *må*, efter av Konungen för varje gång därom meddelat beslut, präglas myntstycken av följande namnvärde:

femtio öre; tjugufem öre; tio öre.

Av kopparnickel *skola* präglas myntstycken av följande namnvärde:

fem kronor; en krona; tjugufem öre; tio öre.

§ 7.

Av brons präglas myntstycken av följande namnvärde:

fem öre; två öre; ett öre.

Av järn *må*, efter av Konungen för varje gång därom meddelat beslut, präglas myntstycken *av följande namnvärde:*

fem öre; två öre; ett öre.

Av brons *skola* präglas myntstycken av följande namnvärde:

fem öre; ett öre.

Av järn *eller kopparbelagt järn* *må*, efter av Konungen för varje gång därom meddelat beslut, präglas myntstycken *med ett namnvärde av fem öre och ett öre.*

§ 11.

Närmare bestämmelser om sammansättningen av de legeringar, av vilka silver-, kopparnickel- och bronsmynt skola utmyntas, om silvermyntens vikt, om det antal skiljemynt av andra slag, som skall utmyntas av viss viktsmängd metall, samt om högsta tillåtna avvikelser i fråga om silvermyntens silverhalt och vikt meddelas av Konungen.

Närmare bestämmelser om sammansättningen av de legeringar, av vilka silver-, kopparnickel- och bronsmynt skola utmyntas, *om metallinnehållet i kopparbelagda järnmynt*, om silvermyntens vikt, om det antal skiljemynt av andra slag, som skall utmyntas av viss viktsmängd metall, samt om högsta tillåtna avvikelser i fråga om silvermyntens silverhalt och vikt meddelas av Konungen.

Angående huvud- och skiljemyntstyckenas — — — förmyntning m.m.

§ 12.

De efter ————— som helst.

Skiljemynten skola till obegränsat belopp mottagas vid betalning till statens kassor. Ingen annan vare pliktig att i en betalning mottaga högre belopp än femtio kronor i 5-kronestycken, tjugu kronor i 2- och 1-kronestycken, fem kronor i *mindre silvermynt eller kopparnickelmynt*, en krona i *bronsmynt och en krona i järnmynt*.

Skiljemynten skola till obegränsat belopp mottagas vid betalning till statens kassor. Ingen annan vare pliktig att i en betalning mottaga högre belopp än *ett hundra kronor i 10-kronestycken*, femtio kronor i 5-kronestycken, tjugu kronor i 1-kronestycken, fem kronor i *25- och 10-örestycken samt en krona i 5- och 1-örestycken*.

§ 13.

Myntstycke av guld, silver, kopparnickel, brons *eller* järn, som blivit vanställt eller genom skavning, filning, borring, tillödning eller annan olaglig åverkan av vad slag som helst skadat, skall hava förlorat sin egenskap av lagligt betalningsmedel.

Myntstycke av guld, silver, kopparnickel, brons, järn *eller kopparbelagt järn*, som blivit vanställt eller genom skavning, filning, borring, tillödning eller annan olaglig åverkan av vad slag som helst skadat, skall hava förlorat sin egenskap av lagligt betalningsmedel.

Vanställda eller skadade svenska myntstycken av silver, kopparnickel, brons *eller* järn må dock på sätt och tid, varom Konungen särskilt förordnar, av myntverket inlösas till fulla prägelvärdet, när skadan icke förorsakat någon avsevärd förminskning av myntens vikt och när den, som anmäler sådana myntstycken till inlösen, kan anses hava mottagit dem *på* god tro och icke åsidosatt vanlig försiktighet vid mottagandet samt anledning ej heller finnes till antagande, att han själv avsiktligen åstadkommit skadan.

Vanställda eller skadade svenska myntstycken av silver, kopparnickel, brons, järn *eller kopparbelagt järn* må dock på sätt och tid, varom Konungen särskilt förordnar, av myntverket inlösas till fulla prägelvärdet, när skadan icke förorsakat någon avsevärd förminskning av myntens vikt och när den, som anmäler sådana myntstycken till inlösen, kan anses hava mottagit dem *i* god tro och icke åsidosatt vanlig försiktighet vid mottagandet samt anledning ej heller finnes till antagande, att han själv avsiktligen åstadkommit skadan.

§ 14.

Tjugukronestycken och tiokronestycken upphöra att vara lagligt betalningsmedel i förhållande till statens kassor, när de genom nötning förlorat mer än två procent, men till alla andra, när de förlorat mer än en halv procent av den vikt, som de enligt § 4 av denna lag skola äga. Femkronestycket av guld upphör att vara lagligt betalningsmedel i förhållande till statens kassor, när det är så nött, att ej med säkerhet kan skönjas, huruvida det för rikets räkning är präglat, men till alla andra, när det förlorat mer än sex *tiondels* procent av nyssnämnda vikt.

Tjugukronestycken och tiokronestycken *av guld* upphöra att vara lagligt betalningsmedel i förhållande till statens kassor, när de genom nötning förlorat mer än två procent, men till alla andra, när de förlorat mer än en halv procent av den vikt, som de enligt § 4 av denna lag skola äga. Femkronestycket av guld upphör att vara lagligt betalningsmedel i förhållande till statens kassor, när det är så nött, att ej med säkerhet kan skönjas, huruvida det för rikets räkning är präglat, men till alla andra, när det förlorat mer än sex *tiondels* procent av nyssnämnda vikt.

Skiljemynt upphör ————— blivit otydlig.

§ 18.

I den ————— riksbankens sedlar.

Om inlösen av vanställda eller skadade svenska myntstycken av silver, kopparnickel, brons *eller* järn finnes särskilt stadgat.

Om inlösen av vanställda eller skadade svenska myntstycken av silver, kopparnickel, brons, järn *eller kopparbelagt järn* finnes särskilt stadgat.

Denna lag träder i kraft den _____ ; dock att i samband med lagens ikraftträdande skall iakttagas följande.

Skiljemynt med ett namnvärde av två öre, fem öre och femtio öre samt två kronor och fem kronor, vilka präglats enligt lagen den 30 maj 1873 (nr 31) om rikets mynt i dess före den _____ gällande lydelse, skola upphöra att vara lagligt betalningsmedel från och med den _____ och skall förty därefter icke någon vara pliktig att mottaga sådana mynt i betalning.

Mynt, varom nu sagts, skola tills vidare vid anfordran inlösas av riksbanken mot gällande skiljemynt eller riksbankens sedlar. Inlösen sker vid varje riksbankens kontor.

Förslag till

**Kungörelse om ändring i kungörelsen den 18 juli 1942 (nr 642)
med vissa bestämmelser angående skiljemynt**

Härigenom förordnas, med stöd av § 11 lagen den 30 maj 1873 (nr 31) om rikets mynt, att 1 och 2 §§ kungörelsen den 18 juli 1942 med vissa bestämmelser angående skiljemynt¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

1 §.

Silvermynt skola utmyntas av en legering bestående av *fyra*hundra viktdeklar silver, *fem*hundra viktdeklar koppar, *femtio* viktdeklar nickel och *femtio* viktdeklar zink.

Silvermynt skola utmyntas av en legering bestående av *nio*hundra viktdeklar silver och *ett*hundra viktdeklar koppar.

Kopparnickelmynt skola ————— viktdeklar nickel.

Bronsmünt skola ————— viktdeklar zink.

Kopparbelagda järnmynt skola bestå av järn, belagt med koppar på myntens båda sidor. I varje sådant mynt skall järnet utgöra nittio procent och kopparn på varje sida fem procent av myntets vikt.

2 §.

Silvermyntens vikt skall vara

Tiokronestycket av silver skall väga 25 gram.

för femkronestycke 18 gram

» tvåkronestycke 14 »

» enkronestycke 7 »

» femtioörestycke 4,8 »

» tjugufemörestycke 2,32 »

» tioörestycke 1,44 »

¹ Senaste lydelse av 1 § se 1942:642 och av 2 § se 1954:146.

(Nuvarande lydelse)

Ett kilogram kopparnickel skall utmyntas till *tvåhundra-tjugutvå femtioörestycken* eller *fyrhundrafemtioåtta tjugufemörestycken* eller *sjuhundrafyrtio tioörestycken*.

Ett kilogram brons skall utmyntas till *etthundratjugufem femörestycken* eller *tvåhundrafemtio tvåörestycken* eller *femhundra ettörestycken*.

Ett kilogram rent järn skall utmyntas till *etthundrafyrtiofyra femörestycken* eller *tvåhundraåttioåtta tvåörestycken* eller *femhundrasjuttiosex ettörestycken*.

(Föreslagen lydelse)

Ett kilogram kopparnickel skall utmyntas till *nittiofem femkronestycken* eller *etthundrafemtioen enkronestycken* eller *fyrhundrafemtioåtta tjugufemörestycken* eller *sjuhundrafyrtio tioörestycken*.

Ett kilogram brons skall utmyntas till *trehundrasjuttiotre femörestycken* eller *femhundra ettörestycken*.

Ett kilogram rent järn skall utmyntas till *fyrhundratjugufyra femörestycken* eller *femhundrasjuttiosex ettörestycken*.

Ett kilogram kopparbelagt järn skall utmyntas till fyrhundratjugu femörestycken eller *femhundrasjuttiofyra ettörestycken*.

Denna kungörelse träder i kraft den

KAPITEL 1

Direktiven för utredningen

I yttrande till statsrådsprotokollet den 1 november 1963 anförde statsrådet och chefen för finansdepartementet — efter redogörelse för huvuddragen i 1873 års lag om rikets mynt — följande rörande myntserien och därmed sammanhängande frågor:

I framställning till chefen för finansdepartementet har mynt- och justeringsverket gjort gällande, att den efter 1873 års behov avpassade myntserien i våra dagar knappast kan anses vara fullt ändamålsenlig. Enligt ämbetsverket visar den myntstatistik, som förts, att vissa valörer är mindre populära som betalningsmedel och att efterfrågan på bronsmynt är avsevärt större än vad som skulle vara fallet om mynten verkligen sattes i omlopp av allmänheten. Verket anser vidare, att bronsmynten på grund av sina stora styckevikter rent framställningsmässigt utgör en avsevärd belastning för verket. Kostnaderna för framställning av bronsmynt närmar sig sålunda myntens dubbla namnvärden. Verket erinrar om att myntlagen numera inte längre föreskriver en konstant relation mellan skiljemyntens metallinnehåll och deras namnvärden och menar att man synes ha helt släppt tanken på skiljemynt som metallföremål med egenvärde. Enligt mynt- och justeringsverkets uppfattning bör man därför överväga att frångå den fyrtioprocentiga silverlegeringen, som lagen föreskriver för vissa mynt, och i stället använda sig av billigare metaller. Förutom en kostnadsbesparing vid metallförvärvet skulle man härigenom vinna ökade möjligheter att köpa halvfabrikat. Under åberopande av vad som nu återgivits har verket hemställt om en översyn av den gällande myntlagstiftningen i syfte främst att skapa en efter nutidens betalningsbehov avpassad myntserie.

Den av mynt- och justeringsverket förordade utredningen synes böra komma till stånd. En revision av gällande myntserie förutsätter emellertid en rad olika överväganden. För det första bör härvid naturligtvis frågan om skiljemyntens lämpliga valörer tagas upp. Skäl torde kunna anföras för att något eller några av de minst gångbara mynten i gällande serie tages bort. Huruvida mynt med andra namnvärden blir erforderliga bör utredningen överväga. Tvivel synes särskilt kunna hysas om det ändamålsenliga i den nuvarande differentieringen av bronsmynten.

I samband med frågan om skiljemyntens valörer uppkommer frågan om de enskilda myntens storlek och utseende samt metallinnehåll. Såsom mynt- och justeringsverket påpekat synes anledning föreligga att överväga en minskning av storleken i fråga om vissa mynt. Härigenom kan man nämligen få lätthanterligare mynt och samtidigt nedbringa myntningskostnaderna. De mynt, som nu allmänt används i automathandeln, torde emellertid inte böra förändras till storlek och vikt utan att mycket vägande skäl kan anföras till stöd för en sådan åtgärd. Vid bedömandet av de enskilda myntens utformning är även att märka, att de svenska mynten bör tydligt skilja sig från andra länders mynt.

I fråga om myntmetallerna synes särskild uppmärksamhet böra ägnas möjlighe-

terna att nedbringa myntningskostnaderna genom lämpliga ändringar i reglerna för myntens metalliska innehåll utan att myntens hållbarhet och utseende därigenom blir lidande.

I en tidigare detta år till riksdagen avgiven proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 20 december 1957 (nr 684) om betalningsväsendet under krigsförhållanden uttalade jag, att någon tillverkning under fredstid av särskilda krigsmynt inte bör komma ifråga. Samtidigt framhöll jag emellertid, att mynt med högt metallvärde i en krigssituation kunde komma att undandras marknaden. Från beredskapssynpunkt fick det därför anses vara av värde, om fredsmynnten hade ett lägre metallvärde än för närvarande. Även till denna synpunkt bör man självfallet ta hänsyn vid ett övervägande av frågan om lämpliga myntmetaller.

Vid valet av myntmetaller bör utredningen vidare ta hänsyn till möjligheterna att bearbeta olika metaller med sådan utrustning, som är vanlig i ett myntverk. Möjligheten att inköpa halvfabrikat bör likaså beaktas i detta sammanhang. På längre sikt torde nämligen myntframställningen kunna rationaliseras och förbilligas genom användande av sådana fabrikat. Myntmetall bör avvika från vanliga, för andra ändamål tillverkade legeringar. Vid valet av myntmetaller bör man också fästa avseende vid deras motståndskraft mot korrosion och nötning samt deras toxiska effekt mot bakterier.

Den översyn av gällande myntlagstiftning, som jag i enlighet med det anförda **funnit mig böra förorda, bör alltså i främsta rummet omfatta sådana praktiska problem, som sammanhänger med frågan om en reviderad myntserie.**

Med hänsyn till den nuvarande myntlagens ålder och det förhållandevis splittrade intryck, som den därtill anknytande lagstiftningen ger, ansåg departementschefen, att utredningen icke borde begränsas enbart till frågan om en reviderad myntserie utan omfatta myntlagstiftningen i hela dess vidd. Efter att ha uppehållit sig vid frågor om bl.a. guldmyntfoten och guldmyntens fortsatta existens anförde departementschefen i fråga om myntserien vidare:

Myntlagstiftningen har ursprungligen varit föremål för nordiskt konventionsarbete. Numera synes emellertid den grundläggande myntkonventionen mellan Danmark, Norge och Sverige av år 1873, vilken innehöll bestämmelser om för länderna gemensamma huvud- och skiljemynt, i praktiken sakna större betydelse. Genom en tilläggsartikel av år 1924 har sålunda lämnats öppet för envar av de konventionsbundna staternas finansförvaltningar att för sin räkning låta prägla skiljemynt, som skall vara lagligt betalningsmedel endast i det rike för vars räkning de präglats. Endast såtillvida kan konventionen allttjämt sägas äga viss betydelse, att icke konventionsenliga skiljemynt skall genom sitt utseende tydligt skilja sig från de skiljemynt, som präglats i enlighet med konventionens bestämmelser. Utredningen bör överväga om skäl för Sveriges del längre kan anses föreligga att vidbliva myntkonventionen. Även i övrigt bör utredningen beakta internationella förhållanden av betydelse för det svenska myntväsendet.

Då det är angeläget att frågan om en ny myntserie så snart som möjligt kan föreläggas statsmakterna för ett ställningstagande, bör utredningen undersöka, om denna fråga kan brytas ut och tagas upp till separat behandling. Visar sig detta vara möjligt, bör det stå utredningen fritt att i delbetänkande redovisa förslag till sådana ändringar i gällande myntlag, som behovet av en reviderad myntserie kan föranleda.

Nu gällande myntserie och dess tillkomst

Det nuvarande myntsystemet i vårt land är närmare 100 år gammalt. Det infördes genom 1873 års lag om rikets mynt, vilken allttjämt är i kraft, även om åtskilliga ändringar skett under årens lopp. De väsentliga ändringarna har emellertid rört myntmetallerna, under det att själva myntserien i stort sett är oförändrad.

Innan en närmare redogörelse lämnas för vår gällande myntlagstiftning, synes det vara av intresse att något beröra omständigheterna vid tillkomsten av 1873 års lag.

På 1850-talet var i Europa krafter i rörelse för att söka skapa ett myntsystem, som skulle kunna antas av ett flertal stater. På franskt initiativ enade sig Frankrike, Belgien, Italien och Schweiz år 1865 om ett sådant gemensamt myntsystem. De slöt en konvention, som i huvudsak innebar följande. De fyra staterna erkände av guldmynt endast myntstycken på 100, 50, 20, 10 och 5 francs samt av silvermynt endast myntstycken på 5 francs. Guldmynten skulle hålla en guldhalt (finhet) av 900/1 000. Vikten på 100-francsstycket skulle vara 32,25806 gram samt på övriga myntstycken av guld i förhållande därefter. Silvermyntstycket på 5 francs skulle ha en finhet av 900/1 000 silver och väga 25 gram. Konventionen skulle vara öppen och övriga europeiska stater skulle inbjudas att ansluta sig till den.

Vid en i Paris år 1867 avhållen internationell konferens, i vilken deltog Amerikas förenta stater och 19 europeiska stater, uttalades i en resolution, att den lämpligaste guldhalten i ett internationellt guldmynt var 900/1 000. Man fann vid konferensen vidare, att för de internationella myntstyckenas prägelvärde måste finnas en gemensam »nämnare» och att 5-francsstycket var lämpligt för detta ändamål. Detta mynt behövde dock icke präglas i varje stat, utan det ansågs tillräckligt, att de internationella myntstyckena utgjorde multiplar av denna myntenhet. Man antog nu också 25 francs såsom ett internationellt guldmynt.

I anledning av vad som förekommit på konferensen hemställdes i proposition till 1868 års riksdag, att myntningen av dukater i Sverige skulle upphöra och att i stället måtte präglas handelsmynt i guld på 10 francs samt, när omständigheterna därtill kunde föranleda, även 25-francsstycken. Riksdagen biföll propositionen på så sätt, att 10-francsstycken fick präglas genast men 25-francsstycken först så snart Frankrike beslutat sig för att utge ett dylikt mynt.

Den 31 juli 1868 utfärdades en förordning angående utmyntning av ett nytt mot tio francs svarande guldmynt (nr 46 s. 3). Myntet skulle innehålla nio delar rent guld och en del koppar samt väga 3,22580 gram. Legeringen benämndes myntguld.

År 1872 sammanträdde i Köpenhamn en kommission med representanter för Sverige, Norge och Danmark, vilka fått i uppdrag att överväga hur man, under förutsättning att guldmyntfot infördes, skulle kunna åstadkomma överensstämmelse mellan rikenas myntsystem. Kommissionen avgav ett den 20 september 1872 daterat betänkande, som innehöll förslag till överenskommelse mellan de tre länderna om ett gemensamt, på guld grundat myntsystem. Kommissionen hade under arbetets gång även övervägt möjligheten av en anslutning till något av de i de större europeiska staterna redan införda, på guld grundade myntsystemen. Kommissionen hade emellertid icke funnit något av dessa främmande system lämpligt.

Den 20 november 1872 beslöts i norskt-svenskt statsråd i Kristiania, att man skulle söka få till stånd en konvention i ämnet, väsentligen grundad på kommissionens förslag. I anledning härav avhölls i Stockholm en konferens, vilken ledde till att de nordiska staterna den 18 december 1872 undertecknade en myntkonvention, vars innehåll i stort sett överensstämde med kommissionens förslag.

Enligt konventionen skulle det finnas två huvudmynt i guld. Tiondelen av det mindre myntet och tjugondelen av det större myntet skulle vara den gemensamma räkneenheten och kallas en krona. Kronan skulle delas i 100 öre. Den högsta skiljemyntvalören i silver skulle vara 2 kronor.

Proposition om antagande av ett nytt myntsystem avgavs därefter till 1873 års riksdag.¹ I propositionen hemställdes att riksdagen måtte dels ge sitt samtycke till ratifikation av myntkonventionen dels ock anta förslag till lagar om rikets mynt samt om övergången till det nya myntsystemet. Sedan riksdagen² i huvudsak bifallit propositionen, ingick emellertid under rättelse om att Norges storting vägrat ge sitt samtycke till konventionen. Efter en i anledning härav väckt motion beslöt riksdagen, att Kungl. Maj:t skulle vidta åtgärder för att 1872 års konvention skulle bli gällande mellan Sverige och Danmark.

Därefter avslöts i Köpenhamn den 27 maj 1873 en myntkonvention, som ratificerades av Sverige den 30 maj och av Danmark den 7 juni samma år (SFS 1873: 36). Norge anslöt sig senare till denna traktat genom en i Stockholm den 16 oktober 1875 slutet tilläggskonvention, som ratificerades i Stockholm den 10 mars och i Köpenhamn den 1 mars 1876 (SFS 1876: 10). Konventionen är alltså i kraft.

Gällande lag om rikets mynt är utfärdad den 30 maj 1873 (nr 31) och

¹ Prop. 1873: 37.

² Rskr 1873: 97.

grundad på den nyssnämnda myntkonventionen. Genom 1873 års lag fastställdes guldets som ensam värdemätare här i riket och därmed som grund för vårt myntväsende. Den i lagen fastställda myntserien är i allt väsentligt alltjämt gällande. Såsom tidigare framhållits har vidtagna ändringar i myntlagstiftningen — om man bortser från ändringar som gällt myntens prägel — i huvudsak avsett myntmetallens sammansättning. Enligt lagens ursprungliga lydelse skulle följande mynt finnas:

Huvudmynt av *guld*: 10 kronor och 20 kronor.

Skiljemynt av *silver*: 2 kronor, 1 krona, 50 öre, 25 öre och 10 öre.

Skiljemynt av *brons*: 5 öre, 2 öre och 1 öre.

Silvermynten skulle utmyntas av följande legeringar: 2- och 1-kronestyckena av 800 vikttdelar silver och 200 vikttdelar koppar, 50- och 25-örestyckena av 600 vikttdelar silver och 400 vikttdelar koppar samt 10-örestyckena av 400 vikttdelar silver och 600 vikttdelar koppar.

Bronsmynnten skulle utmyntas av 95 vikttdelar koppar, fyra vikttdelar tenn och en vikttdel zink.

I samband med den nu lämnade redogörelsen för tillkomsten av 1873 års myntlag bör även erinras om kungörelsen den 20 juni 1918 (nr 403) angående förbud mot nedsmältning av skiljemynt m.m., i vilken förordnades, att svenska, danska och norska skiljemynt ej fick genom nedsmältning, omarbetning eller annan därmed jämförlig åtgärd göras obrukbara för sitt ändamål (§ 1). Anledningen till förbudet var de till följd av världskriget rådande höga priserna på silver och koppar. Kungörelsen upphävdes år 1925. Nedsmältningsproblemet var icke nytt. Redan på 1740-talet hade införts ett sådant förbud, som ägde bestånd i närmare ett sekel. Bestämmelserna upphävdes år 1844.

Stadgandena för myntväsendet är främst upptagna i myntlagen och därtill hörande författningar. I ett hänseende har emellertid bestämmelser rörande mynten getts i grundlag. Enligt 79 § 2:o regeringsformen må ej »någon förändring i rikets mynt till skrot eller korn, det vare sig till förhöjning eller avslag, äga rum utan riksdagens bifall; Konungens rättighet att låta slå mynt dock oförkränt». Skrot betecknar här myntets bruttovikt samt korn dess nettovikt i ädel metall. Riksdagens bifall har lämnats genom myntlagen. Stadgandet om Konungens rättighet att låta slå mynt har ansetts innebära, att bestämmandet av myntens utseende och prägel är Kungl. Maj:ts ensak. Vidare må här anmärkas att, i motsats till vad som gäller om sedlar, någon reglering i lag av myntmängden icke skett. Kungl. Maj:t har sålunda ansetts äga rätt att besluta, vilka kvantiteter skiljemynt av olika valörer, som skall utmyntas.

Myntning av skiljemynt får emellertid endast ske för att tillgodose det allmännas behov. Av § 10 myntlagen framgår nämligen att skiljemynt icke

må tillverkas och präglas inom riket för enskildas räkning. I fråga om huvudmynten gäller delvis andra bestämmelser. Enligt § 9 myntlagen får 5-kronestycken i guld, vilka infördes år 1881, endast utmyntas för statsverkets och riksbankens räkning. Däremot äger i princip envar, som inlämnar guld till myntverket, få detta utmyntat i guldmynt av de båda högre valörerna mot erläggande av viss avgift till täckande av myntningskostnaden. Enligt 3 § instruktionen för mynt- och justeringsverket är dock verket, om annat ej stadgats i lag, icke skyldigt att för myntning motta guldparti, vars värde icke uppgår till minst 500 000 kronor.

Genom kungörelsen den 23 januari 1874 (nr 7) angående de genom myntlagen den 30 maj 1873 bestämda nya myntstyckenas storlek, prägel, inskrift och utseende i övrigt fastställdes bl.a. diametern för de olika mynten. Diametern på samtliga dessa mynt är i dag alltjämt oförändrad.

Av de ändringar, som företagits i myntlagen, skall i det följande redovisas de som har direkt avseende på själva myntserien. Sedan genom en ändring i myntlagen år 1942 Kungl. Maj:t bemyndigats att i administrativ ordning meddela närmare bestämmelser om de olika myntmetallernas sammanställning, är det emellertid nödvändigt att också redovisa dylika av Kungl. Maj:t fastställda föreskrifter. Även sådana av Kungl. Maj:t utfärdade bestämmelser, som upptar förbud mot nedsmältning av skiljemynt, behandlas i detta sammanhang. För överskådlighetens skull har slutligen upprättats en tabell över gällande mynt med angivande av deras storlek, vikt och metalliska innehåll.

Genom en ändring den 25 juni 1881 (nr 35 s. 7) i § 4 myntlagen infördes det tidigare omnämnda guldmyntet på 5 kronor.

År 1917 tillkom järn som myntmetall. Skälen härför var bl.a. under världskriget uppkommen knapphet på bronsskiljemynt och farhågor för att dessa mynt genom nedsmältning eller eljest skulle komma att undandras den allmänna rörelsen.¹ Sålunda infördes genom lag den 10 april 1917 (nr 128) den alltjämt gällande bestämmelsen i § 7 myntlagen att myntstycken av järn, efter av Konungen för varje gång meddelat beslut, får präglas med ett namnvärde av 5, 2 och 1 öre.

Nästa gång myntlagen ändrades var år 1920. Då tillkom kopparnickel som myntmetall. De därav föranledda ändringarna i myntlagen framgår av lagen den 18 juni 1920 (nr 309). Sålunda fogades till § 6 ett andra stycke med den alltjämt gällande bestämmelsen att myntstycken av kopparnickel, efter av Konungen för varje gång meddelat beslut, får präglas med ett namnvärde av 50, 25 och 10 öre.² Anledningen till att man införde en ny myntmetall var det stigande silverpriset. Under den utredning som föregick lagändringen hade diskuterats även andra lösningar än en ny myntmetall. Man hade bl.a.

¹ Prop. 1917: 93.

² Prop. 1920: 399.

ifrågasatt minskning av silverinnehållet i och storleken av vissa mynt. Utredningen stannade emellertid för att förorda införandet av en ny legering bestående av 75 procent koppar och 25 procent nickel (kopparnickel).

Vid mitten av 1920-talet hade de under kriget stegrade priserna på silver och koppar åter nedgått. På förslag av mynt- och justeringsverket upphävdes därför genom kungörelsen den 16 oktober 1925 (nr 422) det förutnämnda år 1918 införda förbudet mot nedsmältning av skiljemynt m.m.

Genom lagen den 15 februari 1935 (nr 28) om ändring av bl.a. § 6 myntlagen infördes ett skiljemynt av silver med ett namnvärde av 5 kronor. Detta mynt, som fick präglas efter av Konungen för varje gång meddelat beslut, skulle utmyntas av en legering bestående av 900 viktdeklar silver och 100 viktdeklar koppar. Myntet var avsett att präglas och släppas ut såsom minnesmynt vid särskilda tillfällen. Myntet utgavs första gången år 1935 till hugfästande av 500-årsminnet av den första riksdagen (SFS 1935: 119). Myntets diameter bestämdes till 36 mm.

År 1942 vidtogs flera genomgripande förändringar i myntlagstiftningen. Ändringarna i myntlagen tillkom genom lagen den 18 juli 1942 (nr 640).¹ Tidigare hade såsom myntmetall använts silver legerat med koppar. Nu infördes i § 5 myntlagen den bestämmelsen, att till silvermynt skulle användas silver, som legerats med koppar eller med koppar och nickel eller med annan för ändamålet lämpad metall. I § 6 stadgades att legeringen skulle innehålla minst 40 procent silver. I kungörelsen den 18 juli 1942 (nr 642) med vissa bestämmelser angående skiljemynt fastställdes silverlegeringen till 400 viktdeklar silver, 500 viktdeklar koppar, 50 viktdeklar nickel och 50 viktdeklar zink. Myntlagens bestämmelser om kopparnickelmyntens och bronsmyntens legeringar överfördes med oförändrat innehåll till sistnämnda kungörelse. Dessa bestämmelser om legeringarna är alltså gällande. De stadganden om skiljemyntens vikt, som tidigare funnits i myntlagen, överfördes till kungörelsen. För silvermyntens del innebar de nya bestämmelserna, att samtliga valörer i denna metall skulle framställas av samma legering (40 procent silver). Beträffande dessa mynt stadgades i myntlagen endast den minsta mängd silver, som skulle ingå i legeringen. Det ankom sålunda på Kungl. Maj:t att bestämma, om mynten skulle innehålla ett högre procentuellt inslag av silver än 40 procent. Vad åter gällde kopparnickelmyntens och bronsmyntens legeringar och vikter innebar åtgärden att överföra bestämmelserna därom från myntlagen till nyssnämnda kungörelse, att Kungl. Maj:t i fortsättningen i administrativ ordning kunde utfärda bestämmelser i sådant avseende.

De år 1942 genomförda ändringarna hade föranletts av en skrivelse från mynt- och justeringsverket. Verket hade bl.a. framhållit, att situationen på silvermarknaden undan för undan försämrats avsevärt, i det att importen

¹ Prop. 1942: 353.

av silver fullständigt avstannat. Det växande behovet av skiljemynt av silver kunde därför icke tillgodoses. Verket föreslog därför, att silverhalten skulle sänkas till 40 procent, dvs. samma halt, som 10-öringen haft alltsedan myntlagens tillkomst.

År 1952 tillkom nya bestämmelser om kopparnickelmyntens vikt. De tidigare präglade mynten av denna metall var något tjockare än silvermynten i motsvarande valörer, vilket gjorde att kopparnickelmynten icke kunde användas i vissa automater. Genom kungörelsen den 9 maj 1952 (nr 231) ändrades därför 2 § kungörelsen den 18 juli 1942 (nr 642). I och med denna ändring erhöll mynten av kopparnickel och silver samma tjocklek genom att kopparnickelmyntens vikt något minskades.

Slutligen har genom lag den 2 april 1954 (nr 145) angående ändrad lydelse av § 6 myntlagen silverinnehållet i 5-kronemyntet minskats. Ett tidigare stadgande om att 100 stycken sådana mynt skulle innehålla lägst 915,2 gram fint silver ändrades, och silvermängden fastställdes i stället till lägst 720 gram. Som en följd av denna lagändring minskades också myntets vikt genom kungörelsen den 2 april 1954 (nr 146) om ändrad lydelse av 2 § kungörelsen den 18 juli 1942 (nr 642). Genom kungörelsen den 2 april 1954 (nr 147) om ändring i kungörelsen den 20 augusti 1952 (nr 629) angående ny prägel och inskrift å skiljemynten fastställdes diametern på 5-kronemyntet till 34 mm, innebärande en minskning i förhållande till den tidigare diametern med 2 mm.

Den i det föregående lämnade redogörelsen för gällande författningsbestämmelser rörande utmyntning av skiljemynt sammanfattas i nedanstående uppställning.

Valör	Diameter mm	Vikt i fint silver g	Total vikt g	Legering %
5 kronor	34	7,2	18	40 silver, 50 koppar, 5 nickel o. 5 zink
2 kronor	31	5,6	14	40 silver, 50 koppar, 5 nickel o. 5 zink
1 krona	25	2,8	7	40 silver, 50 koppar, 5 nickel o. 5 zink
50 öre	22	1,92	4,8	40 silver, 50 koppar, 5 nickel o. 5 zink
50 öre	22		4,5	75 koppar o. 25 nickel
25 öre	17	0,928	2,32	40 silver, 50 koppar, 5 nickel o. 5 zink
25 öre	17		2,18	75 koppar o. 25 nickel

Valör	Diameter mm	Vikt i fint silver g	Total vikt g	Legering %
10 öre	15	0,576	1,44	40 silver, 50 koppar, 5 nickel o. 5 zink
10 öre	15		1,35	75 koppar o. 25 nickel
5 öre	27		8	95 koppar, 4 tenn o. 1 zink
5 öre	27		6,94	järn
2 öre	21		4	95 koppar, 4 tenn o. 1 zink
2 öre	21		3,47	järn
1 öre	16		2	95 koppar, 4 tenn o. 1 zink
1 öre	16		1,74	järn

Numera präglas valörerna 50, 25 och 10 öre enbart i kopparnickel. Några järnmynt har icke präglats efter år 1950.

KAPITEL 3

Omfattningen av och kostnaden för myntpräglingen

Myntpräglingen har i hela världen under de senaste 10 å 15 åren ökat i mycket hög grad. Förhållandet i Sverige framgår av de diagram, som återfinns i *Bilaga 1*. Dessa innehåller en översikt av myntpräglingen under åren 1945—1964.

Nedanstående tabell anger omfattningen av myntningen under några femårsperioder.

	1876—1880	1886—1890	1931—1935
Milj. kr.	7,2	1,9	15,0
Milj. st.	28,2	15,5	67,1
	1936—1940	1941—1945	1946—1950
Milj. kr.	38,8	51,1	78,4
Milj. st.	130,1	223,7	281,8
	1951—1955	1956—1960	1960—1964
Milj. kr.	89,9	56,1	95,6
Milj. st.	355,4	366,1	479,7

Vid utgången av år 1964 har präglats skiljemynt enligt 1873 års myntlag till ett antal av 2 330 miljoner stycken och med ett sammanlagt nominellt värde av 488 miljoner kronor. Präglingen motsvaras på intet sätt av indragningen av nötta eller vanställda mynt. Värdet och antalet av de årligen indragna mynten uppgår endast till några promille av nypräglingen. Sammanlagda mängden indragna mynt uppgick sålunda vid utgången av år 1964 till 70 miljoner stycken med ett värde av 15 miljoner kronor. Några större variationer av lagerhållningen av mynt i statens kassor förekommer icke, och de nypräglade mynten åtgår sålunda praktiskt taget helt till att öka mängden utelöpande mynt.

Myntpräglingen har hittills i stort sett kunnat anpassas till den ökade efterfrågan på mynt. Huruvida efterfrågan är ett verkligt mått på behovet kan diskuteras, och någon verklig klarhet i frågan om förhållandet mellan efterfrågan och behov torde ej vara möjlig att få utan mycket omfattande utredningsarbete. Det kan emellertid konstateras, att den alltmer omfattande automathandeln med varor och tjänster fordrar en stor mängd mynt såväl för själva betalningen som för växelåtergivning. De i vissa snabbköpsbutiker förekommande växelåtergivningsapparaterna matar också till allmän-

heten ut stora mängder växelmynt som icke tillnärmelsevis motsvaras av inbetalningar, vilka huvudsakligen sker med sedlar. Härigenom sker en anhopning av framför allt småmynt hos allmänheten. Det förtjänar nämnas att under år 1964 ökade de utelöpande mynten med, per invånare räknat, 17 stycken till ett värde av ca 3,50 kronor.

Bokföringsmässigt disponerade varje invånare vid utgången av år 1964 ca 320 stycken mynt till ett värde av ca 65 kronor. Det är uppenbart att dessa siffror icke ger en korrekt bild av verkligheten. I själva verket har en mängd mynt försvunnit ur cirkulationen genom att de förkommit eller som souvenirer förts ut ur riket av utländska besökare. En del mynt torde också under tider med högt metallpris ha smälts ned.

Den stora efterfrågan på skiljemynt ställer särskilda krav på såväl mynt- och justeringsverket som myntdistributörerna. Sålunda medför exempelvis 5-öringens höga vikt, 8 gram, att även en i och för sig måttlig ökning av präglingen ger mycket stor höjning av totalvikten av de mynt, som måste produceras och distribueras.

I nedanstående tabell visas ungefärliga framställningskostnaden i öre för de skiljemynt som numera präglas.

	5 kr.	2 kr.	1 kr.	50 öre	25 öre	10 öre	5 öre	2 öre	1 öre
Metall	154	120	60	2,7	1,5	1,4	4,0	2,0	1,0
Bearbetning	10	6	4	2,6	1,4	1,3	3,7	2,2	1,4
Total	164	126	64	5,3	2,9	2,7	7,7	4,2	2,4

Metallkostnaderna baserar sig på ett silverpris av 215 kronor per kg, ett kopparpris av 4,80 kronor per kg och ett nickelpreis av 9,80 kronor per kg. Detta motsvarar det ungefärliga prisläget under hösten 1964 och gäller beträffande silver och nickel även under år 1965. Kopparpriset däremot har särskilt under senare delen av år 1965 karakteriserats av stor instabilitet med tidvis mycket höga pristoppar, beroende på strejker och politiska oroligheter i några av de mera betydande kopparproducerande länderna.

De relativt sett höga kostnaderna för framställning av bronsmynten är ofrånkomliga och internationellt sett ingalunda ovanliga. Det torde finnas få länder som har en minsta myntenhet, som kan framställas för mindre kostnad än dess nominella värde.

Mynt- och justeringsverket disponerar en anläggning för fullständig bearbetning av råmetaller till färdiga mynt. Anläggningen har emellertid ej projekterats för bearbetning av kopparnickel, varför denna metall bereder verket vissa svårigheter utom beträffande själva präglingen. Då verkets kapacitet för framställning av präglingsfärdiga s.k. myntplattor sedan år 1962 är helt otillräcklig, inköps numera ungefär hälften av de erforderliga myntplattorna från några få metallverk. Inköpspriserna har varit gynnsamma och kvaliteten hög. Fördelningen mellan egen tillverkning och inköp har

gjorts så att all silverlegering har tillverkats vid verket, medan praktiskt taget all kopparnickel och den väsentliga delen av bronzen inköpts.

Präglingsavdelningen vid mynt- och justeringsverket består från våren 1965 av tolv myntpressar, av vilka fyra är installerade sedan sommaren 1964. Pressarna medger en årlig prägling av omkring 175 miljoner mynt vid enskiftsarbete.

Bokföringsmässigt disponerades varje år under 1964 en mängd silver till ca 320 stycken mynt till ett värde av ca 50 kronor. Det är uppenbart att dessa silver inte ger en lönsam bild av verksamheten. I öfrigt var det en stor mängd mynt försurnat av cirka hälften av värdet av de förskottade silver som sommarvis fört ut ur riket av utländska besökare. För det mynt som sålts under tiden med högt metallpris på smältning har gjorts en försiktiga bedömning av den stora efterfrågan på skiljemynt vid utländska resor. För såväl mynt- och justeringsverket som metallindustrin i Sverige har det varit en exempelvis 5-öringens höga värd 5 kronor, ett ännu en och för sig betydande ökning av präglingen ger mycket stor höjning av lönsamheten av de mynt som måste produceras och distribueras.

I nedanstående tabell visas angående framställningskostnader i öfrigt för de skiljemynt som numera präglas.

	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972
Metall	104	120	100	97	12	14	10	10	10
Beständiga	10	6	4	4	1.4	0.7	0.7	0.7	0.7
Total	114	126	104	101	13	14	10	10	10

Metallkostnaderna baserar sig på ett silverpris av 210 kronor per kg. ett kopparkpris av 4,80 kronor per kg och ett nickelpris av 6,50 kronor per kg. Detta motsvarar det angivna priset under åren 1964 och 1965. Under åren 1966, 1967 och 1968 låg silver- och nickelpriset lågt och var särskilt under senare delen av år 1966. Kopparkpriset var för lågt för att tillåta mycket låga priser på silver och nickel. Detta innebär att kostnaderna för mynt av de mest betydande kopparlegerade länderna. De relativt sett höga kostnaderna för framställning av mynt av guld, silver och internationellt sett ingående material. Det är inte tillräckligt som har en svensk myntindustri som kan konkurrera för att kunna ha dess nominella värde.

Mynt- och justeringsverket disponerar en anläggning för tillagning av delning av ränneller till länder i öst. Anläggningen har en stor del av projektets för bearbetning av kopparnickel, varför denna metall bereder verket vissa svårigheter utom beträffande själva präglingen. Då verket är gämligt för framställning av präglingsmaterial i A angivna sedan år 1962 är det helt otillräckligt inköpsnumera angivet gäller av de utländska länderna från några år tillbaka. Inköpspriserna har varit betydande och kvaliteten hög. Fördelningen mellan en tillverkning och inköp har

KAPITEL 4

Av kommittén införskaffat utredningsmaterial m. m.

Hos såväl det allmänna som de enskilda medborgarna måste det finnas ett intresse av att ha tillgång på skiljemynt, som svarar mot det praktiska behovet. Med utgångspunkt härifrån har vi funnit det angeläget att från olika håll inhämta synpunkter på den gällande myntserien och önskemål rörande eventuella ändringar av mynten och myntvalörerna. Vi har därvid i första hand vänt oss till myndigheter, organisationer och företag, som i sin dagliga verksamhet har att handskas med skiljemynt i större mängder. Därjämte har vi begärt yttrande även från andra, vilka bedömts ha intresse av skiljemyntens valörer och utformning. Vår avsikt har varit att söka få ett så representativt underlag som möjligt för våra fortsatta bedömanden. I en del fall har företag och enskilda självmant till oss inkommit med synpunkter och förslag till ändringar i myntserien.

Av följande översiktliga redogörelse framgår varifrån vi erhållit yttrandena och annat utredningsmaterial.

Vad beträffar den statliga sektorn har vi infordrat yttranden från generalpoststyrelsen, telestyrelsen och järnvägsstyrelsen. Generalpoststyrelsen har företagit en utredning, varvid yttranden inhämtats från styrelsens intendantsbyrå, postdirektionerna samt ett antal postkontor i olika delar av landet. De synpunkter televerket anlagt på myntserien är främst grundade på erfarenheter och önskemål, som hänför sig till telefonautomaterna. Järnvägsstyrelsen har redovisat synpunkter på myntserien i fråga om både de mynt, som vanligen förekommer i expeditionernas kassor, och dem som brukas i verkets biljett- och andra automater.

I de flesta städer och andra tätorter förekommer parkeringsautomater. Antalet dylika automater är redan stort och kan förväntas öka kraftigt i framtiden. Vi har bedömt det vara av intresse att få del av kommunernas synpunkter på myntserien med hänsyn till dessa och andra kommunala myntautomater. Vi har dock ansett det tillfyllest att i detta sammanhang vända oss till Stockholms stads gatukontor.

På kommunikationsområdet utgör de lokala buss-, spårvägs- och järnvägsföretagen en viktig intressegrupp. Den omfattar statliga, kommunala och privata företag. Företagens riksorganisation, Svenska lokaltrafikföreningen, har verkställt en utredning, som innehåller yttranden från 14 skilda trafikföretag, däribland Statens järnvägar.

Vad angår den helt privata sektorn har vi funnit oss böra inhämta upplys-

ningar främst från bankerna och detaljhandeln. När det gäller detaljhandeln har vi vänt oss till Sveriges köpmannaförbund, Kooperativa förbundet, Åhlén & Holm AB samt AB Turitz & Co. Köpmannaförbundet har, utan att avge eget utlåtande, inkommit med uttalanden från 19 olika till förbundet anslutna branschorganisationer och länsförbund.

Automathandelns speciella problem har blivit belysta genom de kontakter vi tagit med ett flertal automatfabrikanter samt företag, som i mera betydande utsträckning idkar försäljning genom automater. Även från sådana företag, som framställer de förut nämnda myntåtergivningsapparaterna, har inhämtats yttranden.

För de blinda har myntens utförande mycket stor betydelse. De blindas förening har på vår begäran till oss framfört synpunkter på skiljemynten.

Sedan fråga uppkommit att i en reviderad myntserie slopa 2-kronan och i samband därmed ge 5-kronan ett mindre format, har vi anhållit om riksbanksfullmäktiges yttrande i denna sak.

Slutligen har vi hos Statens kriminaltekniska laboratorium inhämtat vissa tekniska upplysningar rörande varuautomaternas konstruktion samt möjligheterna att bygga om myntmekanismerna vid en ändring av myntserien.

En redovisning av inkomna yttranden lämnas i *Bilaga 2* till betänkandet.

Under utredningsarbetet har vi studerat gällande myntlagstiftning i de nordiska grannländerna och i en del västeuropeiska stater. Vi har vidare tagit del av ett i Storbritannien under år 1963 utgivet betänkande med titeln Report of the Committee of Inquiry on Decimal Currency samt två i Amerikas förenta stater under år 1965 publicerade utredningar, nämligen Final Report on a Study of Alloys Suitable for Use as United States Coinage och Treasury Staff Study of Silver and Coinage.

Vi har icke ansett det möjligt att verkställa en fullständig utredning om användningen av de olika skiljemynten. En dylik utredning skulle kräva statistiska undersökningar av en sådan omfattning, att resultatet av dessa icke skulle komma att stå i rimlig proportion till nedlagt arbete. En viss ledning för våra bedömningar anser vi oss dock ha fått av den statistik som tillhandahållits oss dels av mynt- och justeringsverket över omfattningen av myntpräglingen under vissa perioder och dels av sparbankerna angående omsättningen av olika skiljemynt.

Allmänna synpunkter på skiljemyntserien samt kommitténs ställningstagande till denna

Den nuvarande skiljemyntserien har i stort sett varit oförändrad under närmare ett sekel. Av de nio mynt, som ingår i serien, har alla utom 5-kronan tillkommit genom 1873 års myntlag. De åtta ursprungliga mynten är också oförändrade i fråga om diametern. De egentliga förändringar skiljemynten undergått har — bortsett från att prägelns ändrats — varit hänförliga till myntmetallens sammansättning.

Åtskilliga av de förhållanden, som år 1873 bör ha varit av betydelse för bestämmandet av myntserien och de däri ingående myntens utformning, är i dag icke längre desamma. Den utveckling, som ägt rum på snart sagt alla områden, har icke kunnat undgå att påverka även myntväsendet. Det kan måhända vara tillräckligt att här peka på blott några faktorer. Den allmänna standardhöjningen och den starkt ökade detaljhandeln har medfört en större myntcirkulation samtidigt som förskjutningar ägt rum inom de enskilda myntens användningsområde. Den tilltagande automathandeln ställer särskilda krav på mynten i fråga om valörer och utförande. Ett rationellt handhavande av de betydande mängder mynt, som är i omlopp, fordrar att de kan behandlas maskinellt i mynträknings- och liknande apparater. Kostnaderna för myntframställning är i dag också andra än de var vid myntlagens tillkomst. Såsom framgår av det föregående uppgår kostnaderna för framställning av bronsmynt numera till omkring myntens dubbla namnvärden. Härtill kommer — såsom framhållits i direktiven för utredningen — att myntlagen numera icke föreskriver en konstant relation mellan skiljemyntens metallinnehåll och deras namnvärden och att man helt synes ha släppt tanken på skiljemynt som metallföremål med egenvärde.

Mot bakgrund av det nu sagda är det därför icke förvånande att kritik i olika avseenden riktats mot den nu gällande myntserien. De väsentligaste anmärkningarna är följande. 2-öringen, 50-öringen och 2-kronan sägs ha relativt litet användningsområde. På grund därav har ifrågasatts, om icke något eller några av dessa mynt kan slopas. De båda lägsta valörerna — 1-öringen och 2-öringen — anses av många representera ett alltför ringa värde. Man menar att tiden därför är inne att avskaffa dessa båda mynt. 5-kronan, som mera sällan förekommer i handeln, anses vara för stor och tung. Samma anmärkning har riktats mot 5-öringen. 10-öringen däremot har ansetts vara för liten och för lätt, vilket gör att den icke är särskilt lämplig

såsom automatmynt. Automathandelns företrädare har uttalat önskemål om ett nytt lätthanterligt mynt i högre kronvalör. Från en del håll har framhållits, att diameterskillnaden mellan vissa mynt är otillräcklig för att göra dem lätt åtskiljbara. De mynt, som man därvid framför allt åsyftat, har varit 2-kronan och 5-kronan. I en del av de inhämtade yttrandena har uttalats sympatier för en kortare myntserie. En sådan skulle, menar man, erbjuda vissa fördelar vid den maskinella behandlingen av mynten. Med en kortare serie skulle det även bli lättare att lagerhålla skiljemynt i erforderlig omfattning.

Från skilda håll har även framförts önskemål om helt nya valörer inom ramen för nu gällande myntserie. Sålunda har man föreslagit mynt på 75 öre, 1 krona 50 öre samt 3 kronor. Man har också med förebild från utlandet framkastat förslag om att ersätta 25-öringen med ett mynt på 20 öre. Ett sådant mynt skulle, anser man, bättre tillgodose de räknelogiska krav som bör kunna ställas på en myntserie.

Åtskilligt av den kritik, som framförts mot den nuvarande myntserien, har vi funnit skäl att beakta. Av inkomna yttranden och annat tillgängligt material har vi å andra sidan också funnit, att flera av våra mynt alltjämt väl fyller sin funktion såsom lämpliga betalningsmedel. Vid valet av en praktiskt användbar och även i övrigt lämplig myntserie har vi till en början utgått från att kronan bibehålls såsom räkneenhet och att den skall vara indelad i 100 öre. En annan utgångspunkt för oss har varit, att skiljemynt skall präglas i de valörer, av vilka ett påtagligt behov föreligger. Då en reviderad myntserie bör kunna fungera tillfredsställande under en så lång tidsperiod som möjligt, har vi även sökt beakta de framtida behoven.

Det kan konstateras att vissa mynt brukas i förhållandevis liten omfattning, vilket tyder på att allmänhetens behov av dessa minskat. Anledning finns på grund härav att överväga, om dessa mynt kan utmönstras. Förändringen av penningvärdet har medfört, att skiljemynten numera representerar en mindre köpkraft än tidigare. Antalet mynt i de lägsta valörerna synes därför med fördel kunna nedbringas. De högre myntvalörerna, 2-kronan och 5-kronan, förekommer i dag endast i mycket liten omfattning bland de cirkulerande mynten. Vi har därför undersökt möjligheterna att ersätta dessa med ett enda för nutida förhållanden mera lämpat mynt. Vi har också bedömt det önskvärt att söka åstadkomma en något kortare myntserie än den nuvarande. Härför talar, utöver vad som anförts i de till oss inkomna yttrandena, ytterligare ett par omständigheter. Ett mindre antal valörer skulle sålunda göra det lättare för mynt- och justeringsverket att tillgodose ökad efterfrågan på mynt. En kortare myntserie erbjuder också bättre möjlighet att genom myntens diameter åtskilja de olika valörerna. I samband härmed har vi också beaktat den kritik som riktats mot vissa mynt för att de är alltför stora och tunga. De större mynten bör kunna göras mindre och lättare, varigenom hanteringen av dem underlättas och myntningskostnaden nedbringas.

Efter övernägande av olika alternativ har vi på skäl, som närmare skall redovisas nedan, slutligen stannat för att förorda en skiljemyntserie om sex valörer. Vi har funnit, att serien lämpligen bör bestå av följande mynt: 1, 5, 10 och 25 öre samt 1 krona och 5 kronor. Utseendet av den föreslagna myntserien i förhållande till den nu gällande framgår av den tablå (*Bilaga 3*), som är fogad vid betänkandet. Förslaget innebär att 2-öringen, 50-öringen och 2-kronan utmönstras. Av de kvarstående mynten föreslås 5-öringen och 5-kronan bli mindre. 1-öringen, 10-öringen, 25-öringen och 1-kronan är i vårt förslag oförändrade till sin storlek.

Vad först angår de mynt, som enligt förslaget skall bibehållas *oförändrade*, vill vi anföra följande.

1-öringen anses av många icke längre fylla något praktiskt ändamål och därför vara obehövlig. I och för sig är det naturligtvis riktigt att 1-öringen i dag representerar ett så litet köpvärde, att från den synpunkten behovet av myntet kan ifrågasättas. Vid en bedömning av frågan om ett slopande av 1-öringen måste emellertid framför allt beaktas att myntet motsvarar den minsta räkneenheten i vårt myntsystem. Avsaknaden av ett mynt i denna räkneenhet skulle medföra olägenheter och praktiska svårigheter av olika slag. Med hänsyn härtill har vi icke ansett oss kunna föreslå ett avskaffande av myntet. Vi har därvid även beaktat prissättningen inom detaljhandeln. Tendensen är att allt fler av våra vanligaste konsumtionsvaror saluhålls i färdigförpackat skick. I och för sig finns vissa möjligheter att avpassa innehålllet så att försäljningspriset blir lämpligt avrundat. Å andra sidan måste beaktas att en betydande del av varorna förpackas i detaljistledet på automatiska vågar och påstämplas à-pris, vikt och salupris. Det sistnämnda blir därvid ofta ojämnt. Prisfluktuationer till följd av stegringar och sänkningar i priser på råvaror medför icke så sällan temporära förändringar av detaljhandelspriserna. Från konsumenthåll har uttalats farhågor för att ett slopande av 1-öringen skulle kunna föranleda avrundningar uppåt av priserna och därmed icke avsedda prisstegringar framför allt på livsmedelssidan. Det skulle också bli svårare att låta konsumenterna få del av tillfälliga smärre sänkningar av råvarupriserna. Med beaktande av de anförda synpunkterna har vi funnit, att ett lägsta mynt på 5 öre uppenbarligen skulle representera ett för högt värde. Att begränsa nödvändiga avrundningar genom att låta 2-öringen bli lägsta mynt torde icke erbjuda några fördelar i förhållande till nu gällande ordning. Vi har sålunda stannat för att 1-öringen bör bibehållas såsom minsta mynt.

10-öringen är ett av de vanligast förekommande och mest använda mynten. Myntet brukas också såsom automatmynt, framför allt i televerkets telefonautomater. Verket har f.n. i bruk ca 13 000 automater med inkast för enbart 10-öringar och ca 14 000 med inkast för 10-öringar, 25-öringar och 1-kronor. Dessa automater kommer att finnas kvar åtminstone under de närmaste tio

åren. Även i växlingsautomater används myntet. Det har från flera håll anförts, att 10-öringen är väl liten och lätt, varför myntet ibland förorsakar driftavbrott i vissa typer av automater. Med hänsyn härtill skulle en större 10-öring erbjuda vissa fördelar. Om 10-öringen även i fortsättningen skall vara ett »vitt» mynt samtidigt som 25-öringen bibehålls oförändrad, finns emellertid icke utrymme för att öka diametern på 10-öringen. En utväg skulle då vara, att myntet framställs av annan metall och i annan färg. Vi har emellertid icke kunnat finna att de fördelar, som därigenom skulle kunna vinnas, uppväger de kostnader, som en sådan förändring av myntet skulle medföra bl.a. för automathandeln. Televerket har bestämt yrkat på att 10-öringen icke skall ändras till formatet, enär en ändring skulle innebära betydande kostnader för utbyte eller omställning av telefonautomaterna. Med hänsyn till vad nu sagts förordar vi, att 10-öringen bibehålls i oförändrat skick.

25-öringen är allmänt förekommande såsom automatmynt. Även i övrigt är 25-öringen ett i praktiken mycket använt mynt. Visserligen har såsom tidigare nämnts den tanken framkastats, att det vore mera logiskt ur räknesynpunkt att ersätta 25-öringen med en 20-öring. Att enbart av detta skäl utbyta 25-öringen har vi dock icke ansett böra ifrågakomma. I så gott som samtliga yttranden, som avgetts till oss, har också förutsatts att myntet skall bibehållas.

Såsom tidigare nämnts har vi funnit oss böra rekommendera en kortare myntserie. I samband därmed har vi bl.a. övervägt huruvida det föreligger behov av både en 25-öring och en 50-öring. Vi har kunnat konstatera att 25-öringen vunnit sådan hävd i allmänhetens medvetande, att det redan på den grunden knappast låter sig göra att avskaffa myntet. Ett starkt skäl för myntets bibehållande är även att det används i mycket högre grad än 50-öringen. Från några håll har påpekats, att 25-öringen, som till storlek icke tillräckligt skiljer sig från 10-öringen, skulle kunna ges ett större format, särskilt om 50-öringen försvann. En ändring av 25-öringen skulle emellertid medföra, att myntmekanismerna i ett stort antal automater måste byggas om. De kostnader och olägenheter, som en ny 25-öring skulle medföra med hänsyn till automathandeln, anser vi innebära större nackdelar än den förväxlingsrisk som kan föreligga i förhållande till 10-öringen. Vi har sålunda kommit fram till att det icke föreligger tillräckligt vägande skäl vare sig för ett avskaffande av 25-öringen eller för en förändring av myntets storlek och vikt.

1-kronan är även den ett av de vanligast förekommande och mest använda mynten. Detta gäller också inom automathandeln. I inkomna yttranden har man nästan undantagslöst utgått från att myntet skall bibehållas i nuvarande storlek. Såsom framgår av det följande föreligger enligt vår mening möjligheter att skapa ett lätthanterligt 5-kronemynt utan att detta behöver föranleda en minskning av 1-kronans storlek. Det torde sålunda icke finnas

skäl att ändra på detta mynts diameter. Dock framläggs i det följande förslag om ändring i myntmetallens sammansättning.

I fråga om de mynt, som vi föreslår *avskaffade*, grundas vårt ställnings-tagande på följande skäl.

2-öringen förekommer icke i något slag av varuautomater. Från köpmannahåll har framhållits, att konsumentpriserna — bortsett från förhållandena inom livsmedelsbranschen — under de senaste åren alltmer anpassats till jämna fem- och tiotal ören. Detta förhållande anses ha medfört, att behovet av växelmünt i de lägsta valörerna blivit mindre. En ganska allmän uppfattning bland representanter för både handeln och konsumenterna synes vara, att detta behov kan tillfredsställande tillgodoses med 1-öringen. Även från postverkets och bankernas sida har gjorts uttalanden om att 2-öringen utan olägenhet kan slopas.

De särskilda skäl, som anförts för 1-öringens bibehållande, gäller icke 2-öringen. Om man vill reducera den nuvarande myntserien, kan därför 2-öringen utan olägenhet slopas. Härtill kommer att ett avskaffande av 2-öringen medför en annan väsentlig fördel, nämligen att det skapas utrymme för en önskvärd reduktion av storleken av den nuvarande 5-öringen.

50-öringens andel av den totala myntomsättningen är förhållandevis obetydlig. Cirkulationen av myntet synes dock ha ökat något under den senaste tiden. Detta förhållande kan antas ha samband med den tilltagande användningen av myntåtergivningsapparater, i vilka nästan hela myntserien brukas. I varuautomater förekommer myntet blott sparsamt. Representanter för automatfabrikerna och automathandeln har dock antytt, att 50-öringen skulle kunna tänkas få en större användning i framtiden. Å andra sidan har från olika håll anförts, att myntet utan svårighet kan undvaras och helt ersättas med 25-öringen. Om man vill åstadkomma en kortare myntserie, ligger det därför nära till hands att utmönstra 50-öringen. Någon fördel motsvarande den, som uppnås genom att avskaffa 2-öringen, vinner man emellertid ej, eftersom enligt vårt förslag såväl 25-öringen som 1-kronan bibehålls i oförändrad storlek och något nytt mynt däremellan icke tillskapas. Det blir sålunda i huvudsak fråga om behov föreligger av en 50-öring eller ej.

2-kronan har aldrig fått någon särskilt stor användning som skiljemünt. En allmän uppfattning är att myntet är alltför stort och tungt och därför svårhanterligt. Flertalet av de myndigheter, organisationer och enskilda, som inkommit med yttranden, har uttalat, att något behov av ett mynt i denna valör icke föreligger och att myntet bör slopas. En vanlig anmärkning är också, att 2-kronan och 5-kronan till storlek och utförande i övrigt alltför litet skiljer sig från varandra, vilket medför risk för förväxling av mynten. 2-kronan är så ovanlig som automatmynt, att man här kan bortse från de speciella problem, som har samband med automathandeln.

Frågan om de tre nu nämnda myntens bibehållande eller ej har naturligtvis såsom framgår av det föregående icke kunnat bedömas separat. Vi har vid vårt ställningstagande utgått från en samlad bedömning av alla de faktorer, som påverkar valet av en lämplig myntserie. Av betydelse är att det kommer att finnas kvar valörer, som i värde ligger nära de valörer, som slopas i serien. Uppenbart är att de tre mynten har en relativt sett mindre användning i den allmänna rörelsen än flertalet övriga mynt i serien. Detta förhållande ger en viss grund för antagande, att behovet av växelmynt kan tillgodoses utan dessa tre valörer. Ett utmönstrande av 2-öringen och 2-kronan öppnar dessutom möjlighet att minska storleken på 5-öringen resp. 5-kronan. Detta är enligt vår åsikt väsentligt för att en ny myntserie skall kunna bli praktiskt användbar. Något mera tveksamma har vi, såsom tidigare nämnts, ställt oss till frågan om att avskaffa 50-öringen. Fördelarna med en starkare reducering av myntserien synes emellertid så stora, att övervägande skäl talar för ett slopande också av detta mynt. Vi förordar sålunda, att 2-öringen, 50-öringen och 2-kronan utgår ur serien.

Det bör emellertid anmärkas att, därest i framtiden behov av en 50-öring skulle uppkomma, den av oss föreslagna myntserien icke utgör hinder för ett återinförande av detta mynt. Därvid bör emellertid undersökas om vid den tidpunkten förhållandena så ändrats, att något annat mynt i öresvalör kan utgå.

Det återstår härefter att behandla 5-öringen och 5-kronan. Båda dessa myntvalörer skall, såsom nämnts, enligt vårt förslag erhålla *ändrad storlek*.

I inkomna yttranden har ingen ifrågasatt, att *5-öringen* skall utgå ur serien. Våra överväganden beträffande detta mynt har också huvudsakligen gällt myntets storlek. Mot 5-öringen har riktats den anmärkningen, att myntet är för stort och tungt. Myntets metallvärde är också högt i förhållande till dess nominella värde.

Genom att vi föreslår att 2-öringen avskaffas, har möjlighet skapats för en avsevärd minskning av 5-öringens diameter. Härigenom tillgodoser man det i direktiven uttalade önskemålet om ett lätthanterligare mynt och ett nedbringande av myntningskostnaden. Då 5-öringen endast i ringa utsträckning används i automater, kommer en ny utformning av detta mynt icke att bereda några nämnvärda svårigheter för automatfabrikanterna eller automathandeln. Myntet förekommer i sådana sammanhang huvudsakligen i automater med växelåtergivning.

Vid övervägande av olika tänkbara storlekar på myntet har vi stannat för att föreslå en diameter av 18 mm. Utförda provpräglingar och beräkningar har gett vid handen, att myntet får en ungefärlig vikt av 2,7 gram. Som jämförelse kan nämnas att vikten av den nuvarande 5-öringen, som har en diameter av 27 mm, är 8 gram. De utförda provpräglingarna har också övertygat oss om att någon egentlig förväxlingsrisk mellan den föreslagna 5-

öringen och 1-öringen knappast föreligger. Ej heller kommer någon risk för förväxling mellan 5-öringen och 2-öringen att uppkomma under ett övergångsskede, när 2-öringen alltjämt finns kvar i cirkulation.

5-kronan ingår som högsta valör i den nu gällande serien och är även det till formatet största myntet. Såsom i det föregående redovisats infördes 5-kronemyntet år 1935. När diametern på 5-kronan genom ändrade bestämmelser år 1954 reducerades med 2 mm och fastställdes till 34 mm var avsikten, att myntet skulle bli ett allmänt använt skiljemynt. Så har emellertid icke blivit fallet. Då ej heller 2-kronan kommit till allmän användning som skiljemynt, har i praktiken den allmänt cirkulerande högsta valören varit 1-kronan.

Behovet av ett 5-kronemynt är i dag avsevärt större än vid myntets tillkomst. Den främsta orsaken härtill är den ökade användningen inom detaljhandeln av varuautomater och myntåtergivningsapparater. I automater försäljs numera i stor utsträckning sådana varor, som betingar ett pris på några kronor, exempelvis cigaretter, film, kaffe och strumpor. En bransch, som särskilt uttalat önskemål om ett lätthanterligt mynt i högre valör, är bensinhandeln, där försäljning från självbetjäningsautomater efter hand blivit allt vanligare. Över huvud taget går utvecklingen mot en ökad automathandel. I butiker med myntåtergivningsapparater medför det också tidsvinst att ha tillgång till ett mynt i högre kronvalör vid växling.

Huvudanledningen till att 5-kronemyntet hittills icke blivit accepterat såsom användbart skiljemynt synes vara, att det är alltför stort och otympligt. Härtill kommer att det även finns en sedel i valören 5 kronor. Detta förhållande är av särskild betydelse, när det gäller att bedöma, om myntserien skall innehålla en 5-kronevalör. För att få denna fråga närmare belyst har vi vänt oss till riksbanksfullmäktige och hemställt om deras yttrande.

Fullmäktige har framhållit, att problemet kan betraktas som en kostnadsfråga och att det är sannolikt, att ett mynt drar mindre kostnader än en sedel. Fullmäktige anser, att valören på 5 kronor bör ses i sitt sammanhang med andra valörer. För att man skall kunna bedöma under vilka betingelser sedeln framgångsrikt kan ersättas med ett mynt, måste man ompröva den gällande myntserien, både i vad gäller valörer och storlekar. Om 5-kronemyntet skall bli accepterat av allmänheten, måste dess storlek sannolikt minskas betydligt. Fullmäktige finner, att frågan om införandet av ett nytt 5-kronemynt pekar tillbaka på möjligheterna för en revision av den nuvarande serien. Ett vederbörligt hänsynstagande till såväl kostnadssynpunkten som till allmänhetens berättigade krav på hanterliga betalningsmedel leder emellertid enligt fullmäktige till slutsatsen, att någon inskränkning i utgivningen av 5-kronesedeln icke bör äga rum med mindre än att en revidering av myntserien resulterar i att 5-kronemyntet i den allmänna omsättningen blir lika användbart som 5-kronesedeln.

Såsom framgår av *Bilaga 4* till betänkandet finns 5-kronemynt i Danmark

och Norge. Flera andra västeuropeiska stater har mynt med ungefär samma värde. Vi har funnit, att det även här föreligger ett klart behov av ett 5-kronemynt, men detta bör för att bli gångbart göras lätthanterligare än det nuvarande. Om 2-kronan utgår ur serien, skapas som nämnts utrymme för att göra 5-kronan mindre än detta mynt. Vi har övervägt flera alternativ rörande storleken och därvid funnit oss böra förorda en diameter på myntet av 29 mm. Myntet blir då 4 mm större än 1-kronan och 2 mm mindre än den nuvarande 2-kronan. I förhållande till den nuvarande 5-kronan reduceras diametern med 5 mm. I vårt förslag har beaktats, att 5-kronan till storleken kommer att i görligaste mån skilja sig icke blott från kvarvarande och utgående svenska mynt utan även från de nordiska grannländernas mynt i motsvarande valörer.

Enligt vad vi nu förordat kommer det således även i fortsättningen att vid sidan av 5-kronesedeln finnas ett 5-kronemynt. I vårt uppdrag ingår icke att ta ställning till eller framföra några förslag rörande sedlarna. Framtiden torde sålunda få utvisa huruvida det, därest vårt förslag accepteras, kommer att föreligga behov av en 5-kronesedel.

Något behov av ett cirkulerande skiljemynt i högre valör än 5 kronor synes tills vidare icke föreligga. Frågan om ett minnesmynt på 10 kronor behandlas i ett senare avsnitt av betänkandet.

KAPITEL 6

Myntmetaller

De myntmetaller, som förekommer i vår nu gällande skiljemyntserie, är silver (legerat med bl.a. koppar), brons, kopparnickel och järn.

Silver som värdemätare och grund för penningväsendet spelade tidigare samma roll, som guldets gjort under guldmyntfotens tid. Flertalet kulturländer har haft silvermyntfot. I Sverige var detta i princip förhållandet ända från mitten av 1600-talet till år 1873, då den alltjämt gällande myntlagen tillkom. Genom denna lag ersattes silver med guld som ensam värdemätare och grund för vårt myntväsen. Huvudmynten skulle vara av guld. Silver bibehölls dock som myntmetall för skiljemynt.

Silvret har kommit att inta en viss särställning i förhållande till andra myntmetaller, som kan användas för prägling av skiljemynt. Skälen härtill är flera. Silver är en ädelmetall och mynten är därigenom, oavsett präglingen, bärare av ett visst egenvärde. Vidare har silvret i lämpliga legeringar visat sig vara en praktiskt användbar myntmetall. Är silverhalten tillräckligt hög, bibehåller myntet också under hela sin omloppstid sitt utseende.

Silvret såsom myntmetall har blivit föremål för särskilda bestämmelser. Jämlikt § 79 2:o regeringsformen får någon förändring av silverinslaget i våra silvermynt icke äga rum utan riksdagens bifall. I myntlagen finns bestämmelser dels om minimiinslaget av silver i den legering, varav silvermynt skall utmyntas, dels ock om den lägsta vikt i fint silver, som varje slag av silvermynt skall hålla. Föreskriften innebär att Kungl. Maj:t fritt äger bestämma om en högre silverhalt i mynten. Några motsvarande bestämmelser om sammansättningen av övriga såsom skiljemyntmetaller förekommande legeringar finns icke i myntlagen. Det ankommer på Kungl. Maj:t att utfärda erforderliga bestämmelser rörande dessa metallegeringar.

Ehuru metallvärdet av ett silvermynt i regel är lägre än myntets namnvärde, synes ett sådant mynt alltjämt av allmänheten tillmätas en viss grad av egenvärde. En anledning härtill torde vara den historiska utvecklingen. Men framför allt torde här förefinnas ett samband mellan mynten såsom värdeföremål och allmänhetens inställning till ädelmetaller såsom någonting värdebeständigt.

Silver utgör numera en viktig råvara inom industrin. Detta har, då silverproduktionen i världen visat sig otillräcklig, medfört kraftiga prisstegringar på metallen. Trots silvrets förtjänster har därför på senare tid åtskilliga sta-

ter mer eller mindre övergett silvret såsom myntmetall. På andra håll överväger man att slå in på samma väg. Bland de länder, som helt slopat silvret som skiljemyntmetall, är Danmark, Norge och Storbritannien. Ett flertal länder har dock i likhet med Sverige bibehållit silvret i de högre myntvalörerna. I Finland har man under år 1964 introducerat ett 1-marksmynt i silver. Silverhalten i detta mynt är dock så låg som 35 procent.

Myntlagen upptar mynt av silver i valörerna 1 krona, 2 kronor och 5 kronor samt 10, 25 och 50 öre. Efter 1942 års ändring i myntlagen är silverhalten densamma för alla valörerna, nämligen 40 procent. Med stöd av ett särskilt stadgande i myntlagen har Kungl. Maj:t emellertid vid några tillfällen och senast år 1962 beslutat om prägning av 10-, 25- och 50-öringar av kopparnickel. Fortfarande cirkulerar en del silvermynt, präglade före år 1942, vilka på grund av sitt silverinnehåll har ett metallvärde som f.n. överstiger det nominella värdet. Däremot ligger metallvärdet på senare präglade silvermynt med inslag av 40 procent silver, bortsett från 10-öringen, fortfarande under myntens nominella värde.

Brons är en tämligen allmänt använd metall i skiljemynt av lägre valör. Myntbrons består hos oss av 95 procent koppar, 4 procent tenn och 1 procent zink. Samtliga nordiska länder använder numera brons i de lägre valörerna. Som exempel på länder i Västeuropa i övrigt, där samma förhållande råder, kan nämnas Belgien, Nederländerna, Schweiz och Storbritannien. I Sverige har bronzen som material i de lägre valörerna en lång tradition. På grund av sina metalliska egenskaper har bronzen visat sig vara en mycket lämplig legering för myntframställning. Den har en stor hållbarhet i jämförelse med många andra metaller bl.a. genom att den är tämligen korrosionsbeständig. Den är vidare lättarbetad. Bronsen kan sägas ha de flesta metalliska egenskaper, som man fordrar av en myntmetall.

Jämfört med mynt i flertalet andra oädla metaller är bronsmynten utseendemässigt tilltalande. Priset på koppar kännetecknas emellertid av instabilitet. De höga priserna har sammanfallit med oroliga politiska förhållanden i kopparproducerande länder. Prissänkningar har i allmänhet haft samband med större utförsäljningar av ineliggande lager av koppar. Tendensen är emellertid sådan, att man måste utgå från att priset på koppar i framtiden kommer att ligga relativt högt. Koppar är liksom silver en viktig industriråvara. Från prissynpunkt har det föga betydelse att koppar produceras inom landet. De höga kopparpriserna har medfört, att metallvärdet i bronsmynt tidvis överstigit namnvärdet av myntet.

Även om flertalet omständigheter talar för brons som metall i vissa mynt, kan sålunda prisutvecklingen på kopparmarknaden medföra att man av ekonomiska skäl får inskränka användningen av brons som myntmetall.

Kopparnickel i sammansättningen 75 procent koppar och 25 procent nickel har fått en allt större spridning i hela världen vid myntning framför allt av mellanvalörer men även av högre valörer. Legeringen har egen-

skaper, som gör den väl lämpad som myntmetall. Från hållfasthetssynpunkt är den avsevärt bättre än silverlegeringar. Mynt av kopparnickel är därför väl lämpade att tåla sådan maskinell behandling, som orsakar stort slitage av mynten. Värdefullt är även att kopparnickelmynten till utseendet liknar de traditionella silvermynten.

Kopparnickel är jämfört med silver en billig myntmetall. Den väsentligaste beståndsdel (kopparsilver) finns också som råvara inom landet. Mynt i valörerna 10, 25 och 50 öre präglas såsom förut nämnts numera endast i kopparnickel. Det synes uteslutet att dessa mynt inom överskådlig tid skall kunna få ett metallvärde, som överstiger det nominella värdet.

Det kan nämnas, att Danmark och Norge helt övergått till kopparnickel även för skiljemynt i kronvalörerna.

Järn är den fjärde i vårt land för myntning använda metallen. Den kan förekomma i de tre lägsta valörerna. Några järnmynt präglas f.n. dock icke. Sådana mynt har endast präglats i samband med de båda världskrigen och kan betraktas som en kristidsföreteelse.

Fördelen med järnet är att det är billigt i anskaffning. Någon risk för att järnmynten skall smältas ned i vinningssyfte är icke att räkna med. Mot järnet som myntmetall kan främst anföras att järnmynt knappast kan sägas ha ett representativt utseende.

Järnmynten har i Sverige brukat patineras med s.k. selensvart, som ger en viss grad av rostskydd. Det har emellertid visat sig, att mynten trots detta redan efter kort tids cirkulation kunnat bli starkt rostangripna.

Järnets magnetiska egenskaper har till följd, att mynt av denna metall är olämpliga för automatbruk. Detta är dock av mindre betydelse, då de lägre myntvalörerna mera sällan förekommer inom automathandeln.

Efter denna redovisning av de myntmetaller, som används i våra nu cirkulerande mynt, lämnas i det följande en redogörelse för några andra metaller, som förekommer i främmande länders mynt.

Pläterat järn används i viss utsträckning för myntframställning. Mynt av sådant material består av järn, som belagts med ett några tiondels mm tjockt skikt av annan metall. Kopparsilverpläterade järnmynt förekommer i Förbundsrepubliken Tyskland i valören 1 Pfennig. Kostnaden för det i myntet ingående järnet och den obetydliga mängden kopparsilver är oansenlig, men framställningsmetoden är relativt dyr. Inom vårt land förekommer icke tillverkning av pläterat material. Ej heller torde det vara lönsamt att ta upp produktion för det ändamål varom här är fråga. Vid övergång till pläterade mynt måste man därför utgå från att erforderligt material får importeras.

Skrot från pläterade mynt är tämligen värdelöst, emedan det är i det närmaste oanvändbart. Att skilja metallerna från varandra är en alltför kostsam procedur. I förhållande till brons har pläterat material därför den för-

delen, att risken för att någon i vinningsssyfte skall tillgodogöra sig metallen i mynten är praktiskt taget obefintlig.

Så länge kopparskiktet finns kvar på mynten har dessa koppars korrosionsegenskaper.

Plätering för myntändamål kan även utföras med t.ex. mässing och ren nickel. Däremot framställs enligt uppgift ej bronspläterat järn. Plätering är ej att förväxla med elektrolytisk ytbehandling, som ger betydligt tunnare beläggningar.

Järn förekommer vidare som myntmetall legerat med 17—18 procent krom. Denna legering utgör en form av *rostfritt stål*. I Frankrike och Italien förekommer mynt i detta material, som har en god korrosionsbeständighet men är magnetiskt. Mynt av rostfritt stål påminner vad färgen beträffar om våra nuvarande »vita» mynt.

En mindre dyrbar myntmetall är *zink*. I Danmark har denna metall en tid brukats för de tre lägsta valörerna men numera har man återgått till den tidigare använda bronzen. Zink är en tämligen mjuk metall. Den oxiderar lätt, varvid myntets utseende blir föga tilltalande. Till färgen liknar den silver och kopparnickel och är därför mindre lämplig som material i våra lägsta valörer, ifall man vill upprätthålla skillnaden mellan »vita» och »bruna» mynt.

Aluminium förekommer också i vissa legeringar i lägre valörer. Sålunda används i Italien denna metall legerad med magnesium och mangan i mynten 1 lira samt 2, 5 och 10 lire. Aluminium är en mjuk och lätt metall. Tillsatser av vissa legeringsämnen ger dock metallen en större hårdhet. Aluminiummynt lämpar sig mindre väl för maskinell behandling på grund av den ringa vikten samt mjukheten. Den vita färgen medför också, att metallen icke med fördel kan användas som ersättning för brons i våra lägre valörer.

Ren *nickel* utnyttjas som myntmetall i både mellanvalörer och högre valörer. Så t.ex. är de holländska 10- och 25-centsmynten samt det franska 1-francmyntet framställda av ren nickel. Metallen är glänsande vit, hård, hållfast och relativt tung. Dessutom är denna metall liksom järn magnetisk. Sistnämnda egenskap gör den mindre lämpad för framställning av mynt i valörer, som används mycket i automater. Råvaran kan icke anskaffas inom landet. Priset på metallen ligger vidare relativt högt, varför den redan av detta skäl icke kan komma i fråga som material i de lägsta mynten. Nickels hårdhet medför f.ö. att metallen är svår att bearbeta och handskas med vid myntframställning. Detta har dock den fördelen, att myntförfalskning försvåras.

En tämligen vanligt förekommande myntmetall är *aluminium-nickel-brons*, bestående av vanligen 5—7 procent aluminium, 2 procent nickel och resten koppar. Den används mest i mellanvalörer men i mindre utsträckning även i högre valörer. Som exempel på valörer motsvarande våra mynt på

högre öretal kan nämnas de finska 10-, 20- och 50-pennimynten samt de franska 10-, 20- och 50-centimesmynten. I Danmark har präglats 1- och 2-kronor av aluminium-nickel-brons. Präglingen av danska mynt i denna metall har emellertid numera upphört. De senast präglade danska 1-kronorna har framställts av kopparnickel. Färgen på aluminium-nickel-brons är gulaktig, vilket ger metallen en viss likhet med guld.

Vid tillkomsten av den nu gällande myntlagen var ännu den principen vägledande, att mynten skulle ha ett egenvärde, dvs. mynten skulle ha ett metallinnehåll, som någorlunda motsvarade deras nominella värde. I och med att sedermera öppnats möjlighet att som myntmetall använda järn och kopparnickel, har man frångått kravet på att myntet såsom metallstycke skall representera ett särskilt värde. Som ett led i denna utveckling bör också ses den genom lagändringen år 1942 vidtagna reduktionen av silverinnehållet i flertalet av våra silvermynt. Den här återgivna utvecklingen är en allmän internationell företeelse. Värdet på mynten är icke längre knutet till deras metallinnehåll utan i stället till deras funktionsvärde.

Den för skiljemynt brukade ädelmetallen, dvs. silvret, vilken är upptagen i myntlagen, har från nu angivna synpunkter icke längre samma berättigande som tidigare. Prisstegringen på silver har också medfört, att det allvarligt måste övervägas, om silvret längre bör bibehållas som metall i skiljemynten.

Beträffande bronsmynten har höga priser på koppar tidvis medfört, att metallkostnaden för de båda lägsta valörerna uppgått till avsevärt mer än det nominella värdet. Även 5-öringen har vid sådana tillfällen i metall kunnat kosta mera än dess nominella värde. Detta har haft till följd, att det kunnat vara lönsamt att smälta ned bronsmynt för att tillgodogöra sig metallen.

Vad åter angår silvermynten i kronvalörerna föreligger, efter minskningen av silverhalten genom 1942 års beslut, för dagen icke något metalliskt övervärde. Metallvärdet i 1-kronemyntet är sålunda ca 60 öre. Vid kraftigt stigande silverpris kan naturligtvis situationen lätt ändras så, att myntets metallvärde närmar sig eller kommer att överstiga myntets nominella värde. I fråga om silvermynten i öresvalörerna har utvecklingen lett till att dessa valörer enligt särskilt beslut av Kungl. Maj:t år 1962 numera präglas endast i kopparnickel.

Vi har i samband med att vi behandlat myntserien föreslagit, att den nuvarande uppdelningen av mynten i två grupper — vita och bruna mynt — bibehålls. Med utgångspunkt härifrån har vi i första hand haft att ta ställning till i vilken metall dessa båda myntgrupper bör präglas.

Vid valet av myntmetaller måste man beakta att mynten skall vara i möjligaste mån korrosionsbeständiga samt kunna tåla en ofta omild behandling i växelåtergivare, mynträkningsmaskiner o.d. Metallerna får icke

vara alltför svårbearbetade och måste framför allt vara lämpade för prägling i mycket långa serier.

Vidare bör magnetiska metaller undvikas. En del varuautomater innehåller nämligen i myntmekanismerna inbyggda magneter, som har till uppgift att utskilja föremål av järn. Detta medför att av hänsyn till automathandeln mynt av järn och mynt av ren nickel bör undvikas åtminstone i de valörer, som vanligen förekommer i automater.

Viktigt är också att man väljer metaller, som ger myntet ett tilltalande utseende.

Vid sidan av kostnaden för själva myntmetallen måste man även räkna med kostnaderna för bearbetningen. I fråga om oädla metaller finns möjlighet att inköpa präglingsfärdiga halvfabrikat (myntplattor) såväl inom som utom landet. Man kan sålunda utnyttja de stora metallindustriernas rationella arbetsmetoder genom att endast själva prägningen utförs vid mynt- och justeringsverket. I fråga om silverlegeringar är däremot denna möjlighet begränsad.

Det bör här erinras om att mynt- och justeringsverkets nuvarande utrustning är mindre lämplig för bearbetning av kopparnickel till myntplattor och att verket därför inköpt färdiga plattor för så gott som hela de senaste årens produktion av kopparnickelmynt.

Det är givetvis från beredskapssynpunkt en fördel om såväl råmaterial som halvfabrikat finns att tillgå inom landet.

Vad som nu sagts om de egenskaper, som en myntmetall lämpligen bör besitta, gäller under normala förhållanden. Under krigs- och kristider torde man såsom erfarenheten visat få acceptera mynt av sämre kvalitet. I dylika situationer får man nämligen räkna med att mynt med högt metallvärde såsom silver och brons kan komma att försvinna ur marknaden. Önskvärt är att mynt i mindre värdefull metall finns att tillgå redan i ett skede, då en kris är under uppsegling. Vad nu sagts får anses speciellt gälla de allra lägsta valörerna. Av nu angivna skäl finns anledning att överväga, om man för sådana valörer i beredskapssyfte bör ha en särskild metall för krigs- och krissituationer och under normala förhållanden ett annat myntmaterial, på vilket man kan ställa sedvanliga krav.

I detta sammanhang må erinras om den promemoria med förslag rörande betalningsväsendet under krigsförhållanden m.m., som den 7 december 1962 avgetts av en arbetsgrupp inom finansdepartementet. I promemorian har behandlats bl.a. frågor angående beredskapslagring av skiljemynt och fredstillverkning av särskilda krigsmynt. Med hänvisning till risken för att silver- och bronsmynt kan komma att undandras marknaden under krig uttalade arbetsgruppen, att beredskapsvärdet av lager av skiljemynt troligen skulle vara högre, om lagren innehöll mynt med lågt metallvärde. Någon fredstillverkning av särskilda krigsmynt förordades icke. Det framhölls vidare, att skäl icke skulle finnas att tillverka dylika mynt, om redan freds-

mynten tillverkades av prisbillig metall. Sedan promemorian varit föremål för remissbehandling, uttalade departementschefen i proposition rörande betalningsväsendet under krigsförhållanden m.m.¹ bl.a., att beredskapslagren borde innehålla skiljemynt i fredsutförande samt att någon tillverkning under fredstid av särskilda krigsmynt enligt hans mening icke borde komma i fråga. Vidare förutskickade han, att han hade för avsikt att inom den närmaste tiden begära bemyndigande att tillsätta en utredning för översyn av gällande myntlagstiftning. I samband därmed torde enligt hans mening frågan om de under fredstid använda myntens utförande komma att aktualiseras. Mot detta uttalande riktade riksdagen icke någon erinran.

Enligt direktiven åligger det oss att ägna särskild uppmärksamhet åt möjligheterna att nedbringa myntningskostnaderna genom användning av andra mindre dyrbara metaller än de nu förekommande utan att myntens hållbarhet och utseende samtidigt försämras.

För de lägre öresvalörerna är brons den ordinära myntmetallen i fredstid. Såsom tidigare framhållits har metallvärdet i bronsmynten och särskilt i mynt av de båda lägsta valörerna tidvis överstigit namnvärdet av myntet. Härtill kommer de i förhållande till myntens namnvärde höga bearbetningskostnaderna. Godtas vårt i det föregående framlagda förslag om slopande av 2-öringen och en betydlig reducering av 5-öringens storlek, kvarstår problemet, såvitt gäller bronsmynten, endast för 1-öringen.

Vi har övervägt, om anledning finns att för 1-öringens del övergå till annan metall än brons. Därvid har vi särskilt undersökt möjligheterna att framställa myntet i järn. Vi har emellertid funnit, att det i dag icke finns någon lämplig metod, varigenom järnmynt på ett enkelt och billigt sätt kan ges ett effektivt rostskydd. Även om framställningskostnaden för ett bronsmynt på grund av metallpriset blir högre än för ett järnmynt, torde därför på längre sikt de totala kostnaderna för ett bronsmynt icke bli större än för ett järnmynt. Ett bronsmynt kan nämligen beräknas cirkulera avsevärt mycket längre tid än ett järnmynt.

Andra metaller, som brukas för mynt i lägre valörer, är zink och aluminium. Vi har funnit, att dessa liksom järnet är underlägsna bronzen. Mynt utförda i brons är från estetisk synpunkt mera tilltalande än mynt i dessa andra metaller. Av nu angivna skäl har vi funnit, att järnet eller någon annan prisbillig metall icke lämpligen bör komma i fråga som ordinärt myntmaterial.

Även med vårt förslag kommer sålunda att för 1-öringens del föreligga ett visst metalliskt övervärde. Olägenheterna härav får dock icke överdrivas. Att en 1-öring i framställning drar en kostnad, som ligger över myntets namnvärde, betyder i och för sig icke att bronzen måste utbytas mot en billigare metall. Myntningskostnaden är en engångskostnad, som skall be-

¹ Prop. 1963: 169.

dömas i förhållande till den tid myntet är i bruk. Då denna tid för bronsmynten är mycket lång, behöver den totala myntningskostnaden för dessa mynt icke bli högre än om myntet framställts av en billigare metall. Olägenheten uppkommer först om mynten blir föremål för nedsmältning i syfte att utvinna myntmetallen. Såvitt vi har oss bekant har någon nedsmältning i vinningssyfte av bronsmynt icke förekommit. Man måste dock räkna med att en sådan risk kan föreligga särskilt vid en ytterligare höjning av kopparpriset. För att förhindra dylikt förfarande har vi i första hand övervägt möjligheten att åter införa ett straffsanktionerat förbud mot nedsmältning av skiljemynt i vinningssyfte. Såsom förut erinrats om har tidigare ett sådant förbud funnits. Vi har emellertid ansett ett förbud mindre lämpligt. Det skulle f.ö. vara svårt att övervaka efterlevnaden av dylika bestämmelser. En bättre utväg synes vara att ha ett alternativ till bronzen som myntmetall. Efter prövning av olika tänkbara förslag har vi funnit, att det lämpligaste myntmaterialet torde vara kopparbelagt järn. Kostnaden för framställning av ett mynt i sådant pläterat material blir icke nämnvärt lägre än för ett vanligt bronsmynt, men fördelen med ett kopparpläterat järnmynt ligger såsom förut framhållits däri, att skrotet i myntet är värdefullt. Om bronsmynt och kopparpläterade mynt får cirkulera parallellt, torde det knappast bli lönsamt att utsortera och låta smälta ned bronsmynten för att tillgodogöra sig metallinnehållet i dessa. Härtill kommer att kopparpläterade mynt kan ges ett utseende, som praktiskt taget helt överensstämmer med bronsmyntens. Man undviker därigenom att ha två likvärdiga mynt med olika utseenden. Vi vill därför förordna, att såsom ett nytt myntmaterial för 1-öringen och 5-öringen införs kopparpläterat järn och att mynten må kunna präglas i denna metall även under normala förhållanden efter av Konungen för varje gång därom meddelat beslut.

Emellertid finns det anledning att, såsom hittills varit fallet, ha ett alternativ till bronzen — och det kopparpläterade järnet — under krigs- och krisförhållanden. Även om järnet, såsom förut framhållits, saknar en del av de egenskaper, som regelmässigt bör krävas av en myntmetall, bör det dock kunna accepteras under nyssnämnda speciella förhållanden. Vi har därför stannat för att förordna, att järn även fortsättningsvis skall kunna komma till användning som myntmetall i skiljemynt av våra lägsta valörer under krigs- och kristider.

Av i dag »vita» mynt skall enligt vårt förslag i myntserien ingå valörerna 10 öre, 25 öre, 1 krona och 5 kronor. 50-öringen och 2-kronan föreslås skola utgå.

10-, 25- och 50-öringarna präglas numera, såsom förut nämnts, endast av kopparnickel. Gällande bestämmelser utgår emellertid från att dessa mynt normalt skall präglas i silverlegering. Det rådande silverpriset på världsmarknaden har föranlett, att metallvärdet i en 10-öring av silver f.n. överstiger myntets nominella värde. Detta kan med fortsatt prisstegring bli

förhållandet med 25-öringen av silver. Beträffande 25-öringen av kopparnickel torde icke föreligga något behov av ändring av metallinnehållet. Vi förordar, att mynten i framtiden skall utföras enbart i kopparnickel. Såsom förut framhållits har från flera håll uttalats, att 10-öringen är alltför liten och lätt, framför allt för användning i automater. Vi har därför övervägt möjligheten att i stället framställa detta mynt av brons under den förutsättningen, att 2-öringen slopas och att 5-öringen avsevärt minskas till formatet. 10-öringen skulle då kunna ges en diameter, som med endast någon mm överstiger den nuvarande 2-öringens. Med hänsyn särskilt till 10-öringens avsevärda frekvens i vissa automater har vi emellertid såsom förut nämnts stannat för att icke framlägga annat förslag beträffande 10-öringen än att den skall utföras enbart i kopparnickel.

Vad slutligen angår mynten i kronvalörerna präglas dessa såsom tidigare redovisats av en silverlegering, bestående av 40 procent silver, 50 procent koppar, 5 procent nickel och 5 procent zink. Mynten i dessa valörer har samma funktion som de andra mynten av lägre valör, dvs. att tjäna som skiljemynt men ej att vara värdeföremål. Såsom erinrats om har man redan släppt kravet på ett metallvärde, som motsvarar det nominella värdet. Det torde då ej heller beträffande kronvalörerna finnas skäl att bibehålla ädelmetallen silver. Om man överger silver som myntmetall, finns anledning anta, att samlandet av mynt i högre valörer kommer att upphöra. Dessutom elimineras praktiskt taget risken för att metallvärdet i dessa mynt skall komma att överstiga myntens nominella värde. Ett bibehållande av kronvalörerna såsom silvermynt men med minskat silverinslag anser vi oss icke kunna förorda. Den i Sverige använda 40-procentiga silverlegeringen är dock redan den för låghaltig för att mynten skall kunna ges ett gott och varaktigt utseende. Man har att räkna med en silverhalt av minst 60 procent, om mynten skall fylla rimliga estetiska anspråk.

Övervägande skäl synes oss tala för att silvret slopas som material även i kronvalörerna. Såsom ersättning för silvret förordar vi kopparnickel.

Därest ett särskilt jubileumsmynt eller gåvomynt skall finnas i myntserien, bör detta, som ju avses utgöra ett samlarobjekt, dock präglas i höghaltig silverlegering.

Såsom framgår av det föregående har i direktiven framhållits att det från beredskapssynpunkt vore av värde om fredsmynthen hade ett lägre metallvärde än f.n. Med de förslag vi i det föregående framlagt rörande myntens storlek och metallinnehåll anser vi oss ha tillgodosett även de beredskapsmässiga synpunkterna.

Minnesmynt

I vårt land liksom i flera andra länder har tid efter annan utgetts minnes- eller jubileumsmynt. De har därvid präglats i valörer, som ingår i den ordinarie myntserien. I fråga om storlek, vikt och metallhalt har dessa minnesmynt överensstämt med de vanliga mynten i samma valör.

Under den tid, som 1873 års myntlag varit gällande, har på ett undantag när minnesmynten alltid präglats i den högsta förekommande skiljemyntvalören. Det har således först varit valören 2 kronor och sedermera, efter 5-kronans tillkomst, valören 5 kronor, som kommit i fråga för minnesmynten.

Prägling av minnesmynt har skett i valören 2 kronor vid fem olika tillfällen, nämligen åren 1897, 1907, 1921, 1932 och 1937 samt i valören 5 kronor fyra gånger, nämligen åren 1935, 1952, 1959 och 1962. Mynten har utgetts för att celebrera olika händelser av nationell betydelse. Närmare bestämmelser rörande myntens utseende har vid varje tillfälle meddelats i särskild författning. Det antal mynt som utmyntats har varierat från lägst omkring 200 000 (år 1897) till högst 500 000 (åren 1935, 1937 och 1959).

I sakens natur ligger att ett minnesmynt i fråga om prägel skiljer sig från de allmänt cirkulerande skiljemynten. Även om det kan antas vara förutsatt, att minnesmynt i allmänhet icke kommer att användas som betalningsmedel, har alla i vårt land utgivna sådana mynt varit lagligt betalningsmedel. Deras giltighetstid har ej heller varit begränsad. Myntens karaktär och den begränsade tillgången har emellertid haft till följd, att flertalet mynt aldrig kommit i omlopp i allmänna handeln.

När 5-kronan infördes i myntserien var tanken närmast, att myntet endast skulle ges ut vid särskilda tillfällen som ett minnesmynt. Den höga silverhalten i den ursprungliga 5-kronan (90 procent) var också ägnad att göra myntet värdefullt. 5-kronemyntet är emellertid i dag den högsta valören i skiljemyntserien. Som skiljemynt har det dock vunnit föga användning. Storleken på myntet och silverinlaget i detta har minskats, men dessa åtgärder synes icke i nämnvärd grad ha bidragit till att öka cirkulationen av myntet. En av orsakerna härtill torde vara, att allmänheten samlat på 5-kronor, även när det icke varit fråga om minnesmynt. Myntet torde i viss utsträckning användas som present på bemarkelsedagar eller som gåvomynt i andra sammanhang.

Vad som anförts om 5-kronan som samlarobjekt torde i viss mån gälla

även beträffande 2-kronan, vilken likaledes i ringa utsträckning förekommer i den allmänna rörelsen.

Vi anser oss kunna utgå från att minnesmynt även i framtiden kommer att utges. Med hänsyn till ändamålet med utgivande av minnesmynt anser vi, att dylika mynt bör utföras i höghaltig silverlegering. Härigenom och på grund av den speciella prägeln blir myntet attraktivt. Vi har emellertid i det föregående förordat, att silver icke längre skall användas som metall i skiljemynten utan ersättas med kopparnickel. Om minnesmynt utges i någon av de vanliga skiljemyntvalörerna, kommer det därför att finnas två kurserande mynt i olika metallsammansättning. Vill man undvika detta, bör en högre myntvalör tillskapas, som i första hand kan reserveras för minnesmynt.

Minnesmynt förekommer i många länder. Från de nordiska grannländerna och Västeuropa må nämnas följande exempel. I Danmark, där man har ett skiljemynt på 5 kronor i kopparnickel med en diameter av 33 mm, präglas minnesmynt i samma valör och storlek med en silverhalt av 80 procent, medan i Norge år 1964 införts möjlighet att prägla minnesmynt på 10 kronor med en diameter av 35 mm och med en silverhalt av 90 procent. I Frankrike har i januari 1965 utfärdats bestämmelser om prägling av ett mynt på 10 francs med en diameter av 37 mm. Detta silvermynt har ett inslag av 90 procent silver.

Vid valet av lämplig valör för ett minnesmynt synes det i huvudsak föreliggande endast två möjligheter. Antingen kan man som i Danmark göra ett silvermynt på 5 kronor eller också kan man som i Norge och Frankrike tillskapa ett mynt av annan och högre valör i silver.

För vår del har vi funnit ett minnesmynt på 10 kronor lämpligast, bl.a. emedan ett helt nytt mynt i högre valör bättre markerar den tidigare föreslagna nya 5-kronans karaktär av ordinärt skiljemynt.

Med hänsyn till syftet med ett minnesmynt synes anledning icke finnas att uppställa krav på att myntet skall vara särskilt lätthanterligt. Tvärtom bör det vara relativt stort i jämförelse med de egentliga skiljemynten. Vi förordar därför, att myntet erhåller en diameter av 36 mm. Det bör framställas av en legering, innehållande 90 procent silver och 10 procent koppar, samt ges en vikt av 25 gram. Myntet kommer då att innehålla 22,5 gram fint silver och med dagens silverpris ha ett metallvärde av ca 4 kronor 90 öre.

Myntet bör liksom tidigare minnesmynt vara gångbart såsom betalningsmedel i samma utsträckning som de övriga skiljemynten.

Det kan antas att intresse kommer att föreligga av ett reguljärt 10-kronemynt som samlarobjekt, gåvomynt e.d. Det kan vidare förutsättas att minnesmynt icke torde komma att präglas så ofta. För att en 10-krona skall finnas att tillgå i erforderlig utsträckning, synes den därför böra utges även vid andra tillfällen än vid jubileer. Med hänsyn härtill bör en ordinarie prägel fastställas för detta mynt. Prägling av myntet bör ske efter av Konungen för varje gång meddelat beslut.

Myntens prägel

Prägeln på de nuvarande mynten har fastställts av Kungl. Maj:t efter förslag av mynt- och justeringsverket. Om vårt förslag om en ändrad myntserie och andra metaller för vissa mynt genomförs, blir det aktuellt att fastställa ny prägel för en del valörer. Vi anser att mynt- och justeringsverket även nu bör få i uppdrag att utarbeta förslag till ny prägel. Vi vill dock här framföra vissa allmänna synpunkter på prägel.

Vid identifiering på visuell väg av ett mynt är såväl storlek och färg som prägel vägledande. Av dessa egenskaper är prägel den som klart skiljer ett mynt från ett stycke metall genom att den anger såväl myntets ursprung som dess valör.

Beträffande mynt som allmänheten vant sig vid har valörbeteckningens tydlighet knappast någon betydelse. Föreligger emellertid risk att ett mynt på grund av sin färg och storlek kan förväxlas med andra svenska eller utländska mynt bidrar en klar och tydlig valörbeteckning till att minska denna risk.

Av de mynt som i dag präglas uppfyller valörerna 1, 2, 5, 10, 25 och 50 öre väl kravet på en tydlig valörbeteckning. Däremot är beteckningen mindre tillfredsställande på kronvalörerna. Ett av skälen till att 2-kronan och 5-kronan fått mindre användning än andra skiljemynt torde vara den förväxlingsrisk som, vid sidan om den ringa skillnaden i storlek, hänger samman med en otillfredsställande valörbeteckning.

Vad beträffar de av oss föreslagna mynten i valörerna 1 och 5 öre finner vi icke skäl att föreslå ändrad prägel på 1-öringen. Den nya 5-öringen bör kunna få samma prägel som den nuvarande, ehuru givetvis i förminskat utförande.

Den nuvarande prägel på 10-öringen och 25-öringen i kopparnickel anser vi väl lämpad även för de av oss föreslagna reguljära mynten i nämnda valörer.

Vad därefter gäller prägel på de föreslagna mynten i valörerna 1 krona och 5 kronor bör erinras om att kopparnickel och den nuvarande silverlegeringen endast obetydligt skiljer sig från varandra i fråga om färg. Då man har att räkna med att de hittills präglade mynten i silverlegering under en ganska avsevärd övergångstid kommer att cirkulera jämsides med de nya mynten i kopparnickel, är det från olika synpunkter angeläget, att de nya mynten genom sin prägel lätt kan skiljas från silvermynten. Så-

lunda är det ett starkt önskemål från mynt- och justeringsverkets sida att vid inlösen och nedsmältning av nötta mynt kunna på visuell väg sortera upp dessa efter deras legeringar. Till detta kommer att den föreslagna 5-kronan till diametern skiljer sig mindre från 1-kronan än vad den nuvarande 2-kronan gör. De nya 1- och 5-kronorna bör därför få en ny prägel, i vilken valörbeteckningen är tydligt framträdande. Då dessa mynt skall framställas av mindre värdefull metall än de nuvarande mynten i dessa valörer, är det vidare angeläget, att prägel utförs så att mynten i möjligaste mån skyddas mot efterbildningar.

Den omfattande maskinella behandlingen av mynten ställer vissa krav på prägel. Denna bör vara så beskaffad att såväl nya mynt som sådana som varit i omlopp en längre tid fungerar väl i alla förekommande typer av myntapparater. En slät kant på mynten torde sålunda vara bättre än en räfflad, som fortare blir nedsliten. Kanten kan dock med fördel förses med gravyr.

Vad nu sagts gäller prägel på de egentliga skiljemynten. Problemställningen är en annan när det gäller minnesmynt, dvs. den av oss föreslagna 10-kronan. Minnesmyntet bör främst ha ett estetiskt utförande av högsta klass, under det att valörbeteckning och geometriska kännetecken har mindre betydelse.

Övergångsproblem i samband med en myntreform m. m.

En ändring av myntserien i enlighet med vad vi förordat kommer självfallet att medföra en del problem under ett övergångsskede. Vårt förslag om att vissa valörer skall utgå ur serien och att vissa mynt skall ändras till storlek och metallinnehåll medför att övergångsproblemen icke är lika över hela linjen.

I huvudsak är dessa problem av två slag. I första hand rör de det oundvikliga förhållandet att gamla och nya mynt kommer att cirkulera vid sidan av varandra. Det andra slaget av problem har att göra med automater och tekniska hjälpmedel vid mynträkning, vilka måste ställas om för att passa för den nya myntserien.

Tre mynt förblir oförändrade till storlek och vikt, nämligen 25-öringen, 10-öringen och 1-öringen. Myntmetallen i 1-kronan ändras till kopparnickel och myntet erhåller en vikt av 6,62 gram, varigenom den nuvarande storleken kan bibehållas. Några större olägenheter av att äldre silvermynt i denna valör kommer att fortsättningsvis en tid framöver cirkulera jämsides med kopparnickelmynt torde icke vara att befara. I fråga om 1-öringen förekommer redan nu mynt både av brons och av järn. Enligt vårt förslag tillskapas möjlighet att prägla 1-öringar jämväl i kopparbelagt järn. Någon egentlig förändring i den situation som redan råder uppkommer icke genom den nya alternativa myntmetallen. För 10-öringens och 25-öringens vidare kommer bli situationen också i verkligheten oförändrad. Något behov av att indra de redan cirkulerande silvermynten i dessa valörer finns tills vidare icke.

När det gäller de valörer som skall utgå ur serien eller som förändras till formatet är läget något annorlunda. Med hänsyn till förväxlingsrisken och till att mynten blir obrukbara i automater och mynträkningsmaskiner torde det bli nödvändigt att inlösa dessa mynt.

Den myntserie vi förordar kommer att föranleda att alla myntåtergivningsapparater samt åtskilliga varuautomater och mynträkningsmaskiner måste byggas om. Automater avsedda för enbart 25-öringar behöver dock icke ändras. I huvudsak gäller detta även automater för 1-kronor, beträffande vilka en justering av myntmekanismerna bör vara tillräcklig.

I myntåtergivningsapparaterna används däremot regelmässigt alla valörer i den nuvarande myntserien med undantag av 5-kronan och 2-kronan. Då den föreslagna myntserien är kortare än den nuvarande och då mynten

görs lätthanterligare, kan det antas att man i framtiden kommer att begagna hela serien i detta slags apparater. Det blir då nödvändigt att genomföra ombyggnader av dessa apparater. Handeln måste därför beredas skäligen rådruum före ett ikraftträdande av den föreslagna myntreformen. Det är också viktigt att när den nya myntserien ges ut det redan från början med hänsyn till dessa apparater finns riklig tillgång på mynt i alla valörer.

Av övriga förekommande myntapparater måste särskild hänsyn tas till mynträkningsmaskinerna. Här blir det fråga om att bereda banker och andra innehavare av dylika maskiner tillräcklig tid att anpassa sin maskinpark till de nya mynten.

Med hänsyn till vad ovan anförts föreslår vi att de gamla 2-, 5- och 50-öringarna samt 2- och 5-kronorna skall gälla som lagligt betalningsmedel mot envar under en övergångstid av ett år, från det de nya bestämmelserna i myntlagen trätt i kraft. Emellertid bör mynten även fortsättningsvis tills vidare kunna inlösas i riksbanken för mynt- och justeringsverkets räkning.

Vi har icke ansett oss kunna föreslå någon viss dag för ikraftträdandet. Det är dock önskvärt, att detta sker så snart de tekniska förutsättningarna föreligger.

Såsom tidigare redovisats tillkom åren 1873 och 1875 en nordisk myntkonvention, som ehuru den numera i praktiken synes sakna betydelse alljämt är i kraft. Enligt direktiven åligger det oss att överväga, huruvida skäl för Sveriges del längre kan anses föreligga att vidbli konventionen. Denna fråga avser vi emellertid icke att behandla i detta delbetänkande.

Enligt punkt 3 i tilläggsartikeln den 22 mars 1924 till myntkonventionen åligger det varje fördragsslutande rikes finansförvaltning att underrätta de andra rikenas finansförvaltningar om alla lagar, förordningar och bestämmelser som utfärdas beträffande skiljemynt, vilka skall vara lagligt betalningsmedel allenast inom riket, ävensom tillställa sagda finansförvaltningar förslag till och prov på alla sådana skiljemynt.

Specialmotivering till författningsförslagen

Såsom tidigare angetts framlägger vi nu ett delbetänkande, som endast berör själva myntserien och därmed sammanhängande frågor. Enligt direktiven åligger det oss att ta ställning till vissa ytterligare spörsmål. Av dessa må först nämnas frågan om guldmynten samt frågan om anledning längre finns att upprätthålla den nordiska myntkonventionen. Ett annat spörsmål är huruvida bestämmelser angående myntväsendet i framtiden bör utfärdas i form av lag eller om det bör ankomma på Kungl. Maj:t ensam att fatta beslut på detta område. Direktiven förutsätter vidare, att vi skall göra en allmän översyn av myntlagstiftningen med hänsyn till myntlagens ålder och det splittrade intryck, som lagen och därtill hörande författningar ger i dag.

Eftersom sålunda flera frågor återstår att behandla, förordar vi nu att endast sådana ändringar i myntlagen och vissa andra författningar görs, som utgör en nödvändig följd av de förslag vi framlägger rörande myntserien. Med utformningen av en ny myntlag bör däremot anstå, tills vi fått tillfälle ta ståndpunkt till samtliga återstående i direktiven angivna problemställningar.

Vårt nu framlagda förslag innebär vissa ändringar i myntlagen samt kungörelsen den 18 juli 1942 (nr 642) med vissa bestämmelser angående skiljemynt.

Nu gällande bestämmelser om myntens yttre utformning återfinns i kungörelsen den 20 augusti 1952 (nr 629) angående ny prägel och inskrift å skiljemynt. I denna kungörelse finns intagna förutom föreskrifter om bl.a. prägeln på skiljemynten jämväl bestämmelser om diametern på mynten. I det föregående har vi förordat ändring av diametern på några mynt samt uttalat en del allmänna synpunkter rörande myntens prägel. Vidare har även framhållits som vår uppfattning att det bör ankomma på mynt- och justeringsverket att utarbeta närmare förslag till ny prägel på berörda mynt. Det synes lämpligt, att verket i samband därmed inkommer med förslag till ändringar i 1952 års kungörelse. Vi framlägger alltså icke nu något förslag i detta hänseende.

I kungörelsen den 18 juli 1942 (nr 642) med vissa bestämmelser angående skiljemynt finns uppgift om vikten på silvermynten. Beträffande övriga skiljemynt är i kungörelsen endast angett, att av ett kilogram myntmetall skall utmyntas ett bestämt antal skiljemynt. Någon direkt viktangivelse för de olika skiljemynten av kopparnickel, brons och järn finns alltså icke.

Vi anser oss icke nu böra föreslå någon ändring i själva systematiken i författningstexten. Vid en kommande allmän översyn av myntlagstiftningen har vi emellertid för avsikt att ta upp frågan om en annan utformning av viktangivelserna.

Vikten på 10-kronan av silver framgår av vårt förslag till ändring av 2 § sistnämnda kungörelse. Skiljemynten i övrigt i den av oss föreslagna serien skulle enligt beräkningar och provpräglingar, som gjorts av mynt- och justeringsverket, erhålla följande vikt i gram:

5 kronor av kopparnickel	10,53 gram
1 krona av kopparnickel	6,62 gram
25 öre av kopparnickel	2,18 gram
10 öre av kopparnickel	1,35 gram
5 öre av brons	2,68 gram
5 öre av järn	2,36 gram
5 öre av kopparbelagt järn	2,38 gram
1 öre av brons	2 gram
1 öre av järn	1,74 gram
1 öre av kopparbelagt järn	1,77 gram

I anslutning till de framlagda förslagen har även vissa redaktionella jämföringar gjorts i författningstexten.

Sammanfattning

Den nuvarande skiljemyntserien i vårt land består av nio valörer. De tre lägsta valörerna — 1, 2 och 5 öre — är präglade i brons eller järn. De sex återstående mynten — 10, 25 och 50 öre samt 1, 2 och 5 kronor — är i princip silvermynt. 10-öringen, 25-öringen och 50-öringen präglas dock numera enbart i kopparnickel. Om man bortser från skiljaktigheter i fråga om prägel och myntmetall, har skiljemynten i stort sett förblivit oförändrade sedan tillkomsten av 1873 års myntlag. Den kommersiella och tekniska utvecklingen har emellertid medfört, att denna myntserie i dag icke kan anses fylla de anspråk som bör kunna ställas på skiljemynten. I betänkandet framläggs förslag till vissa reformer i avseende på skiljemynten.

Vad först angår själva myntserien har vi funnit, att *antalet mynt i serien* bör kunna minskas. Med hänsyn till rådande betalningsvanor anser vi, att behov icke föreligger av en myntserie, som innehåller så många mynt som den nuvarande. Vi förordar därför att antalet mynt i den ordinarie myntserien skärs ned till sex. En sådan serie har vi bedömt vara fullt tillräcklig för alla normalt förekommande betalningstransaktioner. En kort serie medför också fördelar bl.a. vid maskinell myntbehandling och vid användande av mynten i olika slags automater. Den av oss föreslagna myntserien omfattar valörerna 1, 5, 10 och 25 öre samt 1 och 5 kronor. 2-öringen, 50-öringen och 2-kronan skulle sålunda utmönstras ur serien. Förslaget innebär att de i den allmänna omsättningen vanligast förekommande valörerna bibehålls. Vi har vidare ansett att det bör finnas åtminstone två mynt i kronvalör. Ett väsentligt skäl härför har varit tendensen inom handeln att tillhandahålla även varor i något högre prisklass i automater. Godtas vårt förslag kommer det sålunda alltjämt att finnas både ett mynt och en sedel i samma valör. I vårt uppdrag har emellertid icke ingått att ta ställning till sedlarna. Det torde därför få bli beroende av en framtida bedömning huruvida 5-kronesedeln skall bibehållas jämsides med ett mynt. I valet mellan 50-öringen och 25-öringen såsom mellanmynt i serien har vi stannat för det senare myntet, emedan detta befunnits ha stor praktisk användning och därjämte sådan hävd hos allmänheten att det väl försvarar sin plats i myntserien. Därest i framtiden behov av en 50-öring skulle visa sig föreligga, utgör emellertid den föreslagna myntserien icke hinder för ett återinförande av 50-öringen. Utöver den ordinarie myntserien föreslår vi ett 10-kronemynt främst avsett såsom jubileums- och minnesmynt.

Vi förordar vidare vissa ändringar beträffande *myntens storlek*. Vårt

förslag i denna del är främst grundat på att några av de gällande mynten — 5-öringen och 5-kronan — är stora och tunga samt till följd härav ohanterliga. Detta har beträffande 5-kronan lett till att myntet i praktiken fått starkt reducerad användning. Nyssnämnda mynt är dessutom onödigt dyra i framställning. Genom att vi funnit oss kunna föreslå slopande av 2-öringen och 2-kronan, har i förslaget utrymme skapats för en minskning av 5-öringens och 5-kronans storlek. I serien har därför upptagits en 5-öring med diametern 18 mm, dvs. 9 mm mindre diameter än den nuvarande. 5-kronans diameter har i förslaget reducerats från 34 mm till 29 mm.

En reducering av 1-kronans diameter har även diskuterats men vi har stannat för att ej föreslå någon ändring av detta mynts storlek. Särskild hänsyn har härvid tagits till automathandeln. Vi har haft möjligheter att föreslå ett lätthanterligt 5-kronemynt utan att detta behöver föranleda en minskning av 1-kronans storlek.

En tredje ändring som föreslås rör *myntmetallerna*. Den hittillsvarande uppdelningen av mynten i »bruna» och »vita» mynt bibehålls enligt förslaget. Prisutvecklingen på världsmarknaden i fråga om silver- och kopparmetallerna har emellertid under en följd av år visat stigande tendens. Myntframställningen har därigenom starkt fördyrats. Stundom har metallpriserna medfört, att metallvärdet av ett mynt överstigit myntets nominella värde. Vi har funnit att bronzen, när det gäller de lägsta valörerna, allttjämt är överlägsen andra metaller, särskilt med hänsyn till att den nutida maskinella behandlingen av mynten medför kraftigare slitage av dem, vilket innebär ökade krav på myntmetallernas hållfasthet. Därför föreslås att bronzen bibehålls för 1-öringen och 5-öringen. Genom den minskning av 5-öringens storlek, som vi framlagt förslag om, kommer metallvärdet i detta mynt under överskådlig tid att understiga det nominella värdet. Däremot kommer 1-öringen allttjämt att ha ett metallvärde överstigande 1 öre. För den händelse det framdeles skulle visa sig att det föreligger risk för nedsmältning i vinningssyfte av bronsmynten föreslås, att dessa mynt skall kunna präglas även i kopparpläterat järn och att sådana mynt, vilkas skrotvärde är obetydligt, får cirkulera jämsides med bronsmynten. Det torde då icke bli lönsamt att utsortera bronsmynt för nedsmältning. Liksom hittills skall under krigs- och kristider mynten kunna präglas även i järn. För de »vita» mynten stadgas i myntlagen att de normalt skall präglas av silverlegering. De lägre valörerna präglas dock nuförtiden uteslutande av kopparnickel. Tendensen utomlands är också att man mer och mer övergår från silver till andra myntmetaller. Det nuvarande silverinslaget (40 procent) i skiljemynten har vi funnit vara för lågt för att ge mynten ett varaktigt tilltalande utseende. Silvermynten är icke heller tillräckligt motståndskraftiga mot den behandling, som de numera utsätts för i olika slags maskiner och apparater. Däremot har kopparnickeln, som redan tidigt togs i bruk som myntmetall i vårt land för 10-, 25- och 50-öringen, visat sig fylla alla rimliga

krav på en god myntmetall. Med hänsyn härtill och med beaktande av prisutvecklingen på silver förordar vi en generell övergång till kopparnickel beträffande alla ordinarie »vita» mynt, dvs. 10- och 25-öringen samt 1- och 5-kronan.

Såsom förut nämnts föreslås ett nytt mynt på 10 kronor. Då detta mynt främst skall vara ett gåvo- eller minnesmynt samt kunna användas vid hugfästade av t.ex. historiska händelser, bör detta präglas i en högvärdig silverlegering. I förslaget har myntet getts en diameter av 36 mm och silverhalten satts till 90 procent. Myntet kommer då att innehålla 22,5 gram fint silver.

Enligt direktiven åligger det oss att göra en allmän översyn av den också i författningstekniskt hänseende tämligen föråldrade myntlagstiftningen. Förslag härutinnan kommer att avges i ett senare betänkande. Med hänsyn härtill har vi icke nu ansett oss böra föreslå andra eller mera ingripande ändringar i gällande lagstiftning än sådana som är direkt betingade av våra förslag rörande myntserien.

Reservationer

Reservation av herr Ekengren

Myntkommittén har föreslagit en myntserie, omfattande valörerna 1 öre, 5 öre, 10 öre, 25 öre, 1 krona, 5 kronor samt 10 kronor, det sistnämnda myntet huvudsakligen avsett som minnesmynt. Jag biträder detta förslag.

Vad beträffar myntens storlek instämmer jag i kommitténs förslag i fråga om de fyra förstnämnda valörerna. Däremot kan jag icke ansluta mig till förslagen om diametern å 1-kronan och 5-kronan. Jag anser nämligen, att kommittén borde ha förordat en minskning av 1-kronans diameter för att bereda möjlighet till en ytterligare reducering av storleken på 5-kronorsmyntet. Skälen härför är i huvudsak följande.

Kommittén har funnit det angeläget att åstadkomma ett 5-kronorsmynt, som blir utnyttjat som ett allmänt gångbart skiljemynt och som så småningom kan helt ersätta 5-kronorssedeln. Redan när det nuvarande 5-kronorsmyntet tillkom stod det klart för riksbanken att detta var alldeles för stort och otympligt för att bli allmänt cirkulerande. Tekniska förhållanden, främst existensen av 2-kronan, gjorde det emellertid icke möjligt att då föreslå en mindre storlek. Det har också i praktiken visat sig att differensen mellan 5-kronan och 2-kronan snarast är för liten; allmänheten har ofta beklagat sig över förväxlingsrisken. Om nu, som kommittén föreslår, 2-kronan försvinner och 1-kronan bibehålles vid oförändrad diameter, 25 mm, blir det ett visst utrymme för minskning av 5-kronorsmyntet, en möjlighet som kommittén utnyttjar så långt som under dessa omständigheter förefaller försvarligt genom förslaget att reducera diametern å 5-kronan från nuvarande 34 till 29 mm, dvs. 2 mm mindre än diametern å den nuvarande 2-kronan. Enligt min uppfattning är emellertid denna reduktion icke tillräcklig för att uppnå vad kommittén åsyftar. Som bekant har 2-kronan icke kommit att fungera som ett verkligt skiljemynt och det förefaller sannolikt, att det kommer att bli samma förhållande med en 5-krona, vars diameter är endast 2 mm mindre. Möjligen skulle det kunna tänkas att ytterligare minska diametern på 5-kronan till 28 mm med bibehållen storlek på 1-kronan, men icke heller ett dylikt mynt torde bli tillräckligt attraktivt som skiljemynt i den allmänna rörelsen. Enligt min mening måste därför storleken på 5-kronan ytterligare reduceras för att popularisera detta mynt; det måste med andra ord göras ännu lättare och mindre skrymmande. Jag

vill i detta sammanhang understryka önskvärdheten av att 5-kronorssedeln kan försvinna — den ställer sig i jämförelse med ett mynt dyrbar i hanteringen och om hänsyn tas till »livslängden» även i tillverkningen — men detta mål kan ej nås utan att allmänheten tillhandahålls ett verkligt lätt-hanterligt 5-kronorsmynt. Eljest kan allmänheten med fog göra gällande att servicen försämrats.

En ytterligare minskning av 5-kronan utöver vad kommittén föreslår förutsätter emellertid en minskad diameter även på 1-kronan. Rent tekniskt skapas utrymme härför, om 50-öringen ej längre ingår i myntserien, och denna omständighet har närmast varit bestämmande för mig när jag biträtt kommitténs förslag om slopande av sistnämnda valör. Vid ett slopande av 50-öringen blir kravet endast att skillnaden mellan 1-kronan och 25-öringen, vars diameter är 17 mm, blir tillräckligt stor, för att mynten lätt skall kunna skiljas från varandra. För detta skulle det vara fullt tillräckligt med en storlek å 1-kronan motsvarande den nuvarande 50-öringen, som har en diameter av 22 mm. Jag anser emellertid en något större diameter lämplig. Vid val av storlek får hänsyn tagas till att det icke i grannländerna finns mynt som lätt kan förväxlas med 1-kronan. En storlek av 23,5 mm, dvs. mitt emellan den nuvarande 50-öringen och den nuvarande 1-kronan, tillgodoser detta önskemål. Vikten på ett sådant mynt torde kunna beräknas till ca 5,4 gram, dvs. ca 1,2 gram mindre än hos den av kommittén föreslagna 1-kronan. Till jämförelse kan nämnas att exempelvis ett mynt å 1 schweizisk franc har en diameter av 23 mm och en vikt av 5 gram. Inom parentes kan nämnas att mitt förslag icke hindrar ett bibehållande av 50-öringen om dennas diameter som reservanten herr Ulvfot förordar reduceras till 20 mm.

Om mitt förslag beträffande 1-kronans storlek vinner bifall, kan diametern på 5-kronan bestämmas till 26,5 mm. Detta innebär, att 5-kronorsmyntet blir 1,5 mm större än den nuvarande 1-kronan. Vikten torde kunna angivas till ca 8,3 gram, dvs. en vikt som endast med ca 1,7 gram överstiger den av kommittén föreslagna 1-kronans (och med endast 1,3 gram överstiger den nuvarande 1-kronans) men som är hela 5,7 gram lägre än den nuvarande 2-kronans. En dylik 5-krona skulle säkerligen ha goda förutsättningar att bli accepterad som ett gångbart skiljemynt.

Den av mig förordade myntserien¹, omfattande storlekarna 15, 16, 17, 18, 23,5 och 26,5 mm, synes f.ö. vara mera logiskt uppbyggd än kommittémajoritetens, avseende storlekarna 15, 16, 17, 18, 25 och 29 mm.

De av mig framlagda förslagen, vilka ligger i linje med vad bankofullmäktige uttalat i sitt yttrande till kommittén, kommer att möta kritik främst från alla dem, som i sin rörelse utnyttjar automater av ett eller annat slag

¹ Utseendet av den av herr Ekengren förordade myntserien framgår av den tablå (*Bilaga 5*), som är fogad vid betänkandet.

för 1-kronor. Det bör dock observeras, att det nuvarande myntsystemet varit gällande närmare 100 år. Under denna period har det svenska samhället helt förändrats; detta gäller också myntens köpkraft. Vid en reform av myntsystemet måste man räkna med att den erhåller en lång giltighetstid, och kommittén har haft denna utgångspunkt för sitt arbete. Det är då av vikt att planeringen av myntserien inriktar sig på framtiden. Om en ändrad storlek för 1-kronan nu skulle medföra avsevärda kostnader för vissa statliga verk och enskilda företag, som utnyttjar automater i sin rörelse, kommer kostnaderna säkerligen att bli betydligt större därest omständigheterna skulle nödvändiggöra en liknande reform om ett antal år. De nu aktuella kostnaderna kan f.ö. betydligt reduceras genom att en relativt lång övergångstid fastställes, innan den nya 1-kronan får utgivnas i den allmänna rörelsen. En övergångstid av 3 år — möjligen ytterligare något år — kan ifrågakomma. Därigenom undviks förväxlingar med 50-öringen, som under denna övergångstid enligt kommitténs förslag skall ha upphört att vara lagligt betalningsmedel i den allmänna rörelsen. Härutöver torde man böra räkna med 1 år under vilket 1-kronor både av den nuvarande och den nya typen får löpa jämsides. Därefter skulle de nuvarande 1-kronorsmynten upphöra att vara lagligt betalningsmedel men kunna inväxlas i riksbankens kassor. Under den föreslagna övergångstiden kan man räkna med att en avsevärd del av de automater m.m., som inrättats för 1-kronor av nuvarande storlek, behövt utbytas på grund av slitage och andra orsaker, exempelvis tillkomsten av modernare apparater. Den nya 5-kronan bör komma i omlopp först efter övergångstidens utgång, detta för att undvika risken av förväxlingar med den nuvarande 1-kronan.

En vinst, som ej bör förbises om mitt förslag beträffande 1-kronan genomföres, är att myntet får en sådan storlek att det ej i automater etc. låter sig förväxlas med mynt, utgivna i grannländerna. För närvarande har den norska 1-kronan samma storlek som den svenska och skillnaden i förhållande till storleken på den danska 1-kronan är endast 0,5 mm. Eftersom dessa grannländers mynt enligt gällande kurs representerar ett värde av ca 72 respektive 74 öre måste det vara frestande att hit införa dylika mynt i syfte att utnyttja dem i automater. Det är här fråga om en förlustrisk som redan föreligger för automaternas ägare och som kan komma att bli högst besvärande i och med ytterligare ökad samfärdsel länderna emellan. Förekomsten i större omfattning av danska och norska 1-kronor i svenska automater kan också komma att vålla ökat besvär och ökade kostnader för banker och andra som har att sortera och inväxla inlämnade mynt.

Ytterligare ett förhållande som talar för en minskad storlek på 1-kronorsmyntet är att erfarenhetsmässigt in- och utströmningen av mynt av denna valör — och den utgör en mycket väsentlig del av myntrörelsen — ständigt ökar. Det är här fråga om tunga och skrymmande transporter. En minskning av 1-kronans storlek (vikt) är därför för banker m.fl. ur arbetssynpunkt

önskvärd redan nu, ett förhållande som kan förutsättas bli ännu mera framträdande i fortsättningen.

I direktiven för utredningen har angivits, att mynt som nu allmänt används i automathandeln, icke torde böra förändras till storlek och vikt utan att mycket vägande skäl kan anföras till stöd för en sådan åtgärd. Enligt min mening har jag framfört dylika mycket vägande skäl för minskning av 1-kronans storlek. Därtill kommer att jag till skillnad från kommitténs majoritet beaktat det i direktiven angivna kravet att mynten — i detta fall 1-kronan — bör tydligt skilja sig från andra länders mynt, varmed måste åsyftas sådana utländska mynt beträffande vilka en verklig risk för förväxling föreligger.

Sammanfattningsvis vill jag framhålla, att enligt min mening kommittén borde, med beaktande av vad bankofullmäktige i ärendet anfört, ha föreslagit, att 1-kronan skall ha en diameter om 23,5 mm och 5-kronan en diameter om 26,5 mm. Detta förslag borde ha kombinerats med förord för en viss längre övergångstid, förslagsvis 3 år, under vilken tid den nuvarande 1-kronan får ensam utgivas och en kort ytterligare övergångstid, förslagsvis 1 år, under vilken den nuvarande och den nya 1-kronan får löpa jämsides som gällande betalningsmedel, samt med förslag om att den nya 5-kronan får börja utgivas först efter hela övergångstidens utgång.

Reservation av herr Ulvöf

I sin hemställan om översyn av myntlagstiftningen har mynt- och justeringsverket anfört att utredningens syfte främst skall vara att skapa en efter nutidens betalningsbehov avpassad myntserie. I direktiven till utredningen framhålls dock, vilket även verket framhållit, att de mynt som nu allmänt används i automathandeln icke bör förändras till storlek och vikt utan att mycket vägande skäl kan anföras till stöd för en sådan åtgärd.

Kommittén har, bl.a. med åberopande av automathandelns behov, icke ansett sig kunna föreslå någon förändring beträffande 25-öringen. Jag anser att kommittén överdrivit betydelsen av 25-öringen som automatmynt.

Varuautomater med 25-öresinkast torde endast kunna användas för försäljning av enklare konfektyrer. Jag bedömer att behovet av dessa automater är ringa och i framtiden kommer att bli ännu mindre. En annan kategori 25-öresautomater är myntmanövrerade dörrar till offentliga toaletter, men här torde betalningens storlek vara av underordnad betydelse och automat-anordningens främsta uppgift vara att utöva en viss spärr. En stor kategori automater är televerkets s.k. tremyntsautomater för valörerna 10 öre, 25 öre och 1 krona. Dessa automater fungerar för de nämnda valörerna i valfri kombination och mängd och kan således, ehuru med viss obekvämheter, användas för enbart 10-öringar och 1-kronor. Ett 50-öresinkast bör kunna införas i samband med nyanskaffning eller mera omfattande servicearbete på automaterna.

En betydelsefull och växande grupp automater utgörs av parkeringsautomaterna som synes vara avsedda för enbart 1-kronor och 25-öringar. Efter vad som framgår av Stockholms stads gatukontors till oss meddelade uppgifter torde emellertid parkeringsautomaterna vara av relativt enkel konstruktion som lätt går att anpassa till ändringar av mynten. Vissa bekymmer synes däremot ha vållats av att automaterna icke alltid kunnat skilja på 1-öringar och 25-öringar.

Det ovan anförda om automater med 25-öresinkast anser jag visa att dessa icke utgör något väsentligt hinder för borttagande av 25-öringen.

Jag delar kommitténs uppfattning om det fördelaktiga i en kortare myntserie än den nuvarande och biträder därför förslaget om en serie om sex mynt (exklusive minnesmyntet). Beträffande valet mellan 25-öringen och 50-öringen anser jag att kommittén bort föreslå bibehållande av 50-öringen och utmönstring av 25-öringen.

Mitt förslag till myntserie innehåller sålunda valörerna 1 öre, 5 öre, 10 öre, 50 öre, 1 krona och 5 kronor (jämfte minnesmynt på 10 kronor). Serien medför genom sitt konsekventa utnyttjande av talen 1 och 5 ett enklare och snabbare förfarande vid manuell räkning av mynt. Storleken av denna tidsvinst, och därmed ekonomiska vinst, är givetvis svår att beräkna men på längre sikt överväger den enligt min uppfattning de övergångssvärigheter som ett slopande av 25-öringen medför. Några företag bland tillverkarna av automatiska myntbehandlingsmaskiner har också för kommittén framhållit önskvärdheten av en logiskt uppbyggd myntserie, varigenom konstruktionen av maskinerna skulle förenklas och således också förbilligas. En minskad koncentration av mynt inom diameterområdet 15—18 mm skulle dessutom särskilt för de synskadade innebära en lättnad.

25-öringen har dock varit och är fortfarande ett hos mynt- och justeringsverket mycket efterfrågat mynt även om stora fluktuationer förekommer. Man bör dock iaktta stor restriktivitet när det gäller att med utgångspunkt från utväxlingssiffrorna dra slutsatser om de olika myntens outhärlighet. Kommittén har heller icke tvekat att uttala sig för 2-öringens avskaffande trots att denna under år 1964 utväxlades till ett antal av ca 22 miljoner mot exempelvis endast 13 miljoner 5-öringar. Kommitténs ställningstagande till 25-öringen synes dock delvis vara baserat på dess utväxlingssiffror. Vad kommittén anført om 25-öringens hävd i allmänhetens medvetande anser jag vara en mer känslomässig än saklig bedömning av behovet av myntet.

Myntserien enligt mitt förslag kan förväntas medföra att prissättningen av icke alltför billiga varor kommer att inriktas på jämna 10-öringar (eller 50-öringar) i stället för som nu 25-öringar. Ett enklare summeringsförfarande kan därigenom uppnås. Serien torde ha de största förutsättningarna att beträffande valörerna kunna fungera inom överskådlig tid. Detta är särskilt viktigt med hänsyn till det allt mer ökade antalet myntbehandlingsmaskiner,

för vars ägare varje ändring i myntserien medför icke obetydliga ombyggnads- eller nyanskaffningskostnader.

50-öringens format kan med fördel minskas så att myntet får en diameter av 20 mm och en vikt av ca 3,3 gram, präglad i kopparnickel. Visserligen har av de större automatförsäljningsföretagen åtminstone ett börjat använda automater med 50-öresinkast men antalet dylika är f.n. begränsat.

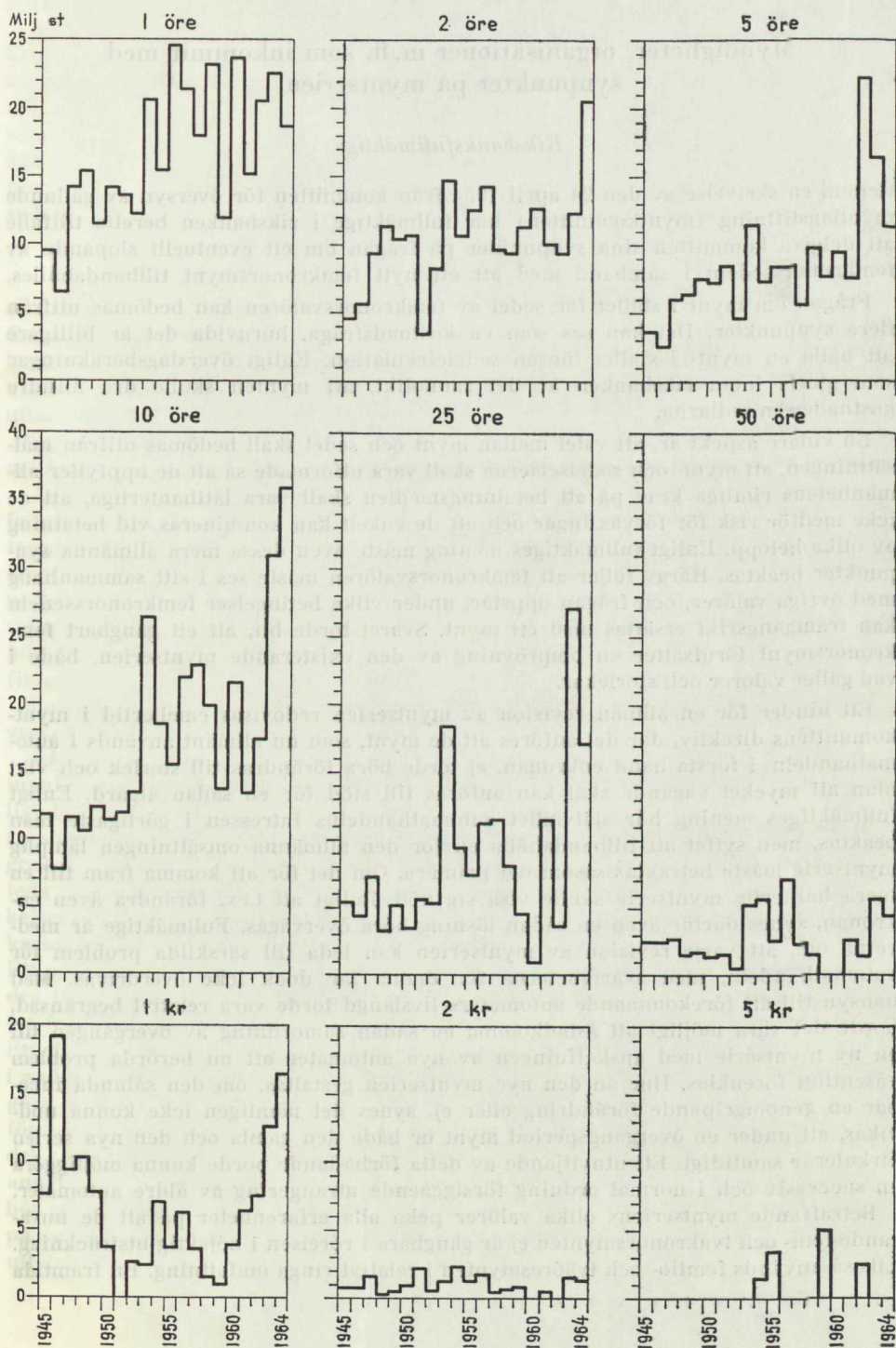
Ledamöten av myntkommittén herr Ekengren har i reservation föreslagit att 1-kronan ges en diameter av 23,5 mm och 5-kronan en diameter av 26,5 mm. Med hänsyn till betydelsen av lätthanterliga mynt såväl för den enskilde medborgaren som framför allt för banker och affärer hyser jag viss sympati för herr Ekengrens reservation. Jag vill även i övrigt instämma i herr Ekengrens motiveringar till sitt förslag. Då emellertid en förändring av 1-kronans storlek för automathandeln medför omställningskostnader av okänd storlek, anser jag att vissa ekonomiska kalkyler måste föreligga för att förslaget skall kunna tas upp till prövning. Då sådana kalkyler icke föreligger har jag icke velat reservera mig mot kommitténs förslag om en till sitt format oförändrad 1-krona och, som en följd härav, förslaget om format på 5-kronan. Jag vill dock framhålla att den av mig föreslagna 50-öringen med en diameter av 20 mm icke lägger hinder i vägen för genomförande av herr Ekengrens förslag till storlek på 1-kronan och 5-kronan.

Sammanfattningsvis anser jag sålunda att förslaget till myntserie bör omfatta valörerna 1 öre, 5 öre, 10 öre, 50 öre, 1 krona och 5 kronor (jämte minnesmynt på 10 kronor). Beträffande myntens storlek och legering delar jag i tillämpliga delar kommitténs uppfattning och vill beträffande 50-öringen föreslå att denna ges en diameter av 20 mm, präglas i kopparnickel och ges en vikt av ca 3,3 gram.¹ Alternativt kan 50-öringen behållas i sitt nuvarande utförande i kopparnickel.

¹ Utseendet av den av herr Ulvfoot förordade myntserien framgår av den tablå (*Bilaga 5*), som är fogad vid betänkandet.

BILAGA 1

Översikt över omfattningen av myntpräglingen under åren 1945—1964

BILAGA 2

Myndigheter, organisationer m. fl. som inkommit med
synpunkter på myntserien*Riksbanksfullmäktige*

Genom en skrivelse av den 24 april 1964 från kommittén för översyn av gällande myntlagstiftning (myntkommittén) har fullmäktige i riksbanken beretts tillfälle att delgiva kommittén sina synpunkter på frågan om ett eventuellt slopande av femkronorssedeln i samband med att ett nytt femkronorsmynt tillhandahålles.

Frågan om mynt i stället för sedel av femkronorsvalören kan bedömas utifrån flera synpunkter. Det kan ses som en kostnadsfråga, huruvida det är billigare att hålla en mynt- i stället för en sedelcirkulation. Enligt överslagsberäkningar som gjorts inom riksbanken är det sannolikt, att mynten skulle dra mindre kostnader än sedlarna.

En vidare aspekt är, att valet mellan mynt och sedel skall bedömas utifrån målsättningen, att mynt- och sedelserierna skall vara utformade så att de uppfyller allmänhetens rimliga krav på att betalningsmedlen skall vara lätthanterliga, att de icke medför risk för förväxlingar och att de enkelt kan kombineras vid betalning av olika belopp. Enligt fullmäktiges mening måste även dessa mera allmänna synpunkter beaktas. Härav följer att femkronorsvalören måste ses i sitt sammanhang med övriga valörer, och frågan uppstår, under vilka betingelser femkronorssedeln kan framgångsrikt ersättas med ett mynt. Svaret torde bli, att ett gångbart femkronorsmynt förutsätter en omprövning av den existerande myntserien, både i vad gäller valörer och storlekar.

Ett hinder för en allmän revision av myntserien redovisas emellertid i myntkommitténs direktiv, där det anföres att de mynt, som nu allmänt används i automathandeln, i första hand enkronan, ej torde böra förändras till storlek och vikt utan att mycket vägande skäl kan anföras till stöd för en sådan åtgärd. Enligt fullmäktiges mening bör självfallet automathandelns intressen i görligaste mån beaktas, men syftet att tillhandahålla en för den allmänna omsättningen lämplig myntserie måste betraktas såsom det primära. Om det för att komma fram till en mera hanterlig myntserie skulle visa sig nödvändigt att t.ex. förändra även enkronan, synes därför även en sådan lösning böra övervägas. Fullmäktige är medvetna om, att varje revision av myntserien kan leda till särskilda problem för automathandeln, men svårigheterna för denna får dock icke överdrivas. Med hänsyn till att förekommande automaters livslängd torde vara relativt begränsad, borde det vara möjligt att åstadkomma en sådan samordning av övergången till en ny myntserie med anskaffningen av nya automater att nu berörda problem väsentligt förenklas. Hur än den nya myntserien gestaltas, om den sålunda innebär en genomgripande förändring eller ej, synes det nämligen icke kunna undvikas, att under en övergångsperiod mynt ur både den gamla och den nya serien cirkulerar samtidigt. Ett utnyttjande av detta förhållande borde kunna möjliggöra en successiv och i normal ordning försiggående utrangering av äldre automater.

Beträffande myntseriens olika valörer peka alla erfarenheter på att de nuvarande fem- och tvåkronorsmynten ej är gångbara i rörelsen i nöjaktig utsträckning. Likaså används femtio- och tvåöresmynten i relativt ringa omfattning. En framtida

myntserie skulle därför kunna byggas på att vissa nu existerande valörer slopas och att de återstående erhåller mera lämpliga storlekar. Beträffande femkronorsmyntet torde härvid kunna antagas, att det för att bli accepterat av allmänheten måste göras betydligt mindre än för närvarande.

Sammanfattningsvis finner fullmäktige att frågan om införandet av ett nytt femkronorsmynt pekar tillbaka på möjligheterna för en revision av vår nuvarande myntserie. Ett vederbörligt hänsynstagande till såväl kostnadssynpunkten som till allmänhetens berättigade krav på hanterliga betalningsmedel leder till slutsatsen, att någon inskränkning i utgivningen av femkronorssedeln inte synes böra äga rum med mindre än att en revidering av myntserien resulterar i att femkronorsmyntet i den allmänna omsättningen blir lika användbart som femkronorssedeln.

Kungl. Generalpoststyrelsen

Generalpoststyrelsen har till kommittén översänt yttranden från intendentsbyrån vid styrelsen, postdirektionerna och vissa postkontor. Antalet yttranden utgör 58 stycken. Kommitténs sekretariat har gjort en sammanfattning av gjorda uttalanden, vilka redovisas här nedan.

Intendentsbyrån har behandlat frågan om vilka *inventarier och förbrukningsartiklar*, som kan komma att beröras, om en ändring av vissa mynt skulle ske.

Av de gamla frimärksautomaterna för försäljning styckevis av 5-, 10- eller 25-öres frimärken finns numera kvar endast ett mindre antal. I dag dominerar häftesautomaterna med myntinkast för 1-kronor. Det finns ca 1 300 sådana automater. Myntmekanismerna kan ändras så att de passar för mynt med annan tjocklek, diameter och vikt. Myntmetallen är i och för sig utan betydelse. Mynträkningsapparaterna kan användas även efter ändringar av mynten. Postbankens ficksparbössor är avsedda för 25-öringar och 1-kronor. De myntväxlingsapparater som finns är av gängse typ för fem valörer.

Beträffande de *olika myntvalörerna* i den nu gällande serien innehåller postverkets utredning i huvudsak följande.

5-kronan. Flera postdirektioner och postkontor har uttalat, att intet behov av myntet föreligger. Huvudskälet är att myntet är alltför stort och tungt för dagligt bruk. Det är därför icke populärt vare sig hos allmänheten eller hos postkassörerna och har föga praktisk användning. Det har också sagts, att myntet på grund av sin likhet med 2-kronan lätt förväxlas med sistnämnda mynt, vilket kan leda till felexpediering. 5-kronan efterfrågas endast som ett gåvomynt på bemärkelsedagar eller eljest i samlarsyfte. Några anser, att myntet är onödigt för kassatjänsten men att det kan bli mera populärt, om det görs mindre till formatet. Ett postkontor har ansett, att ett 5-kronemynt från hygienisk synpunkt är att föredra framför en 5-kronesedel. Av dem som föreslagit ett slopande av myntet har två framhållit, att kassörerna motsätter sig, att 5-kronesedeln ersätts med ett mynt. Ett stort antal av dem, som i första hand uttalat sig för att myntet skall slopas, har i andra hand framhållit önskvärdheten av att myntet ges en mindre diameter och görs tunnare och lättare, om det skall bibehållas. Från ett håll har uttalats en förmodan om att en ytterligare penningvärdeförändring och en ökad automathanandel kan komma att accentuera behovet av ett lätthanterligt 5-kronemynt. Från ett annat håll har framförts önskemål om att, därest 2-kronan bibehålls, 5-kronan bör ges en utformning, som klart skiljer den från 2-kronan. Detta anses kunna ske på det sättet, att de båda mynten präglas av metall i olika färger. Ett kontor som uttalat sig emot 5-kronan har alternativt föreslagit ett mynt med en diameter av

28 mm. Från flera håll har som ett sammanfattande omdöme sagts, att från arbets-synpunkt 5-kronesedlar klart är att föredra framför 5-kronemynt.

2-kronan. 50 yttranden går ut på att intet behov av myntet föreligger. Skälet är detsamma som beträffande 5-kronemyntet, nämligen att 2-kronan är för stor och tung och därför svårhanterlig. Vidare har några framhållit, att 2-kronan och 5-kronan är alltför lika varandra och därför svåra att åtskilja. I det praktiska postarbetet använder man därför ej gärna 2-kronan. Ett par postmästare har erinrat om att 2-kronan blivit ett samlarobjekt samt att den används som gåvomynt. De anser vidare, att det från arbets-synpunkt är lättare att vid in- och utbetalningar handskas med kronemynt i endast en valör. Endast två stycken har uttalat sig för ett bibehållande av 2-kronan under förutsättning att 5-kronemyntet slopas. Ett önskemål är därvid att 2-kronan präglas i större antal än som f.n. är fallet.

1-kronan. De flesta är nöjda med 1-kronan i dess nuvarande utformning. Två postkontor anser emellertid att myntet bör kunna göras något mindre. Ett kontor har uttalat, att de nuvarande måtten på 1-kronan är lämpliga men att myntets vikt utan olägenhet kan minskas något. Ett annat kontor anser, att det borde vara möjligt att använda andra metallegeringar än de nuvarande (t.ex. lättmetall). En sådan ändring synes påkallad bl.a. av svårigheter, som föreligger vid behandling och transport av stora myntleveranser. Det är numera vanligt, att bankkontor avlastar sina överskott av mynt till postanstalter. Från dessa levereras mynten i påsar (i förekommande fall via överordnat postkontor) till riksbankskontor. Det har förekommit, att mynt inlämnats i sådan mängd, att kassapersonalen — trots sammanförande av bankens myntpåsar till försändelser om ca 20 kg — fått expediera upp till 16 sådana med samma postlägenhet, alltså omkring 300 kg. En minskning av myntvikten kan därför bli av stor betydelse i dylika sammanhang.

50-öringen. 39 uttalanden har avgetts för ett slopande av myntet. Fyra kontor har framhållit, att 50-öringen sällan eller i mycket begränsad omfattning förekommer i postkassorna men att det dock föreligger behov av denna valör. Huvudpostkontoren i Malmö och Göteborg anser, att myntet möjligen kan slopas. Ett kontor har uppgett, att man i det praktiska postarbetet ej gärna använder mynt i denna valör. Ett annat kontor har konstaterat, att 50-öringen nästan helt försvunnit ur rörelsen. Från två håll har framhållits, att 50-öringen närmast är till hinder i kassarbetet, eftersom det går fortare att i kassorna använda enbart 25-öringar än kombinationer av båda dessa valörer. Ett kontor i Bergslagen har icke funnit något behov av 50-öringen men tror att myntet på flera håll kan få en viss lokal betydelse. I Västerås där busstaxan är 50 öre används myntet flitigt. Från ett håll har sagts, att ett skäl till att 50-öringen används i så ringa utsträckning är att postverkets kassalådor endast medger plats för sex myntvalörer.

En postmästare i Norrbotten har utvecklat sin syn på 50-öringen sålunda. Myntet förekommer icke i några större mängder. I postens kassaskrin förvaras 50-öringen i allmänhet tillsammans med 25-öringar. 50-öringarna får dock vid leverans till riksbanken icke blandas med 25-öringarna, varför 50-öringarna därigenom i viss mån belastar postkassorna. Det torde höra till undantagen, att 50-öringarna blir så många, att leverans av dessa blir nödvändig. Om 50-öringen slopas, måste kassatjänstemannen, när han skall lämna 75 öre till en kund, begagna sig av minst tre mynt i stället för som nu minst två. Då emellertid redan nu i rätt stor utsträckning endast 25-öringar måste lämnas om växel på grund av de relativt fåtaliga 50-öringarna, synes en indragning av 50-öringen kunna ske.

25-öringen. Nio postkontor har förklarat, att de önskar ett större format på myntet. Fyra av dessa har uttalat, att 25-öringen skulle kunna ges en större diameter, om 50-öringen försvinner. Två kontor har ifrågasatt, om icke 25-öringen

skulle kunna förses med hål för att lättare skiljas från 10-öringen. Ytterligare tre kontor och två direktioner har påtalat svårigheten att skilja mellan 10-öringar och 25-öringar. Detta uppges i synnerhet vara fallet vid dålig belysning. Det har också framhållits, att äldre personer har svårt för att särskilja dessa båda mynt. En direktion anser att formatet på 10-öringen bör ökas. Direktionen är dock medveten om att detta samtidigt kräver ett större format på 25-öringen.

10-öringen. Fem kontor har uttalat, att de vill ha ett större format på myntet. Ett kontor anser att myntet bör vara tjockare. Ett annat kontor har framhållit, att myntet är alltför tunt och lätt, vilket hindrar hanteringen av myntet i kassorna, särskilt vid uppräknig av en större mängd mynt. 10-öringen bör därför ges ungefär samma tjocklek som en 1-öring. Ett kontor i Stockholm har sagt, att 10-öringen är så tunn, att den förorsakar svårigheter vid uppräknig med mynträknare för ficksparbössor.

5-öringen. 35 kontor har framhållit, att myntet bör bli mindre. Några anser att myntet bör vara lättare. Som skäl har anförts att myntet är alltför tungt, klumpigt och ohanterligt. Vidare har påtalats de svårigheter, som uppstår vid behandling och transport av stora myntleveranser.

Ett flertal, som förutsatt att 2-öringen kan slopas, har förordat en ny 5-öring i samma storlek som den nuvarande 2-öringen. Ett postkontor har föreslagit, att en sådan mindre 5-öring skall förfärdigas av lättmetall. Ett annat kontor har önskat ett mynt med en diameter av ca 23 mm.

Ett förslag går ut på att 5-öringen skall minskas både i fråga om diameter, tjocklek och vikt. Samtidigt understryks betydelsen av att personer med svag syn skall kunna skilja på 5-öringen och 1-kronan, även om dessa mynt har samma storlek. Ett kontor, som utgår från att 2-öringen skall finnas kvar i fortsättningen, har uttalat önskemål om att 5-öringen skall bli mindre i fråga om diameter och tjocklek men samtidigt ges ett utseende, som lätt skiljer den från 2-öringen. Ett postkontor i Stockholm önskar en mindre och lättare 5-öring, som är något större än 50-öringen. Ett annat förslag är en något lättare 5-öring, som dock icke bör ha mindre diameter än det nuvarande myntet. Slutligen har ett kontor föreslagit en mindre 5-öring i mässing.

2- och 1-öringarna. 30 kontor vill slopa 2-öringen och åtta 1-öringen. Ett förslag föreligger om en mindre 2-öring och ett annat om en större 1-öring. Två kontor anser att 2-öringen alljämt bör finnas kvar. Likaså finns också ett uttalande för 1-öringens bibehållande.

De skäl som anförts för eller emot 2-öringen i dess nuvarande utformning gäller i stort sett även 1-öringen. De som föreslagit myntens bibehållande har gjort detta under hänvisning till prissättningen inom livsmedelshandeln. De prishöjningar, som skulle kunna inträffa om mynten slopas, anses tala för ett bibehållande av dessa valörer.

Centralpostkontoret i Stockholm anser att 2-öringen är onödig. Kontoret har också framhållit, att det tidvis varit svårt att erhålla 1- och 2-öringar från riksbanken. Vid ett annat postkontor i Stockholm har redogörare och enstaka tjänstemän uttalat den meningen, att 2-öringen kan utgå ur serien. Postmästaren vid kontoret delar emellertid ej denna uppfattning. Han anser att det måste vara en nackdel att vid betalning av 4 öre ha att tillgå endast fyra 1-öringar i stället för två 2-öringar.

Ett kontor i stockholmstrakten har anført bl.a. följande. 1- och 2-öringarna skapar ganska mycket arbete i olika sammanhang, särskilt för den mottagande instansen, kioskpersonal och biljettförsäljare samt kassörer i post och bank. Mynten borde därför slopas. Om så sker krävs emellertid, att alla varor och tjänster

betingar ett pris, som är jämnt delbart med fem. Detta skulle i sin tur förutsätta en genomgripande rationalisering av hela betalningssystemet. Med tanke på de rabatter, som förekommer i näringslivet, skulle säkert invändningar komma att resas.

Från ett håll har gjorts jämförelser mellan svenska och engelska mynt. Man har ansett, att vi i Sverige borde kunna nöja oss med 5-öringen som minsta enhet, då engelsmännen kan klara sig med ett minsta mynt motsvarande 6 öre. En postmästare vill behålla småmynten bl.a. med hänsyn till den allmänna varuskatten.

En postmästare som vill slopa 1- och 2-öringarna har anfört. Ojäma öretal bör alltid avrundas enligt matematiska regler till närmaste femtal eller tiotal. Problemet får emellertid icke ses enbart ur postal synvinkel. Många parter är berörda såsom t.ex. handelns företrädare, avlöningsförrättare, arbetstagare m.fl. De flesta kunder torde dock icke komma att reagera negativt, om de ena gången förlorar 2 öre och nästa gång vinner samma belopp. I det långa loppet kommer vinst och förlust att väga jämnt.

Från ett håll har framförts den uppfattningen, att alla priser icke nödvändigtvis behöver avrundas till jämna femtal ören, om man slopar 1- och 2-öringarna. Man skulle kunna tänka sig avrundning endast av slutsummor.

5-kronesedeln. Sex kontor har uttalat, att 5-kronesedeln bör finnas kvar. Ett kontor har yrkat på att sedeln utbyts mot ett lätthanterligt mynt.

Behov av nya valörer. Det övervägande flertalet som uttalat sig i denna fråga har framhållit, att det icke föreligger något behov av några nya myntvalörer som ersättning för de valörer, som kan förväntas utgå ur den gällande serien. Ett förslag har emellertid framlagts om ett mynt på 20 öre i stället för 25 öre. Detta förslag har motiverats med att det vid betalning och växling skulle behövas ett genomsnittligt antal mindre mynt, om man valde en serie på t.ex. 1—5—20—30—100. Förslag har också framförts om valörer på 40 öre och 75 öre. Från ett håll har föreslagits ett mynt på 3 kronor såsom ett mittvärde mellan 1- och 5-kronemynten, under förutsättning dock att 2-kronan slopas.

Myntmetallerna och myntens yttre utformning har också berörts i generalpoststyrelsens utredning. Ett postkontor har föreslagit mynt av lättmetall. Detta material borde vara särskilt lämpat för 1-kronan och 5-öringen, vilka bör göras lättare. En postmästare har emellertid en motsatt uppfattning. Han anser att ett mynt bör präglas i sådan metall, att folk icke förlorar aktningen för myntets värde. Från ett håll framhålls att man önskar slippa järnmynten, vilka ofta inkommer till postens kassor starkt rostiga. En postmästare har erinrat om att vissa mynt försetts med valörbeteckning i nedsänkt relief. Han anser att en sådan prägel genomgående borde tillämpas, enär slitaget på mynten därigenom minskas och räkningen för hand underlättas.

Det föreligger vidare uttalanden om hur en lämplig *ny myntserie* bör se ut. Sålunda har från tre håll förordats en serie på fem valörer, omfattande 1, 5, 10 och 25 öre samt 1 krona. En sådan serie anses tillräcklig för behovet i fortsättningen. Samtidigt har som en allmän vägledande princip uttalats, att myntserien från postal synpunkt bör vara så utformad, att allmänhetens behov av betalningsmedel kan täckas med minsta möjliga antal mynt utan att arbetet med penninguppräknigen fördenskull onödigt förtyngs. Ett kontor har utan närmare motivering föreslagit en serie bestående endast av de fyra valörerna 5, 10 och 25 öre samt 1 krona.

Kungl. Telestyrelsen

Televerket använder för närvarande två typer av samtalsautomater, dels en typ för *ett* myntslag (10-öresmynt), dels en typ för *tre* myntslag (10-öres-, 25-öres- och 1-kronasmynt). Båda typerna är försedda med en återbetalningsmekanism, som funktionerar om samtal ej kommer till stånd. Däremot förekommer ingen växelåtergivning på ev. resterande belopp efter samtalets slut.

Normalt användes samtalsautomaten för 10-öresmynt endast för lokalsamtal, medan 3-myntsautomaten kan användas för både lokalsamtal och rikssamtal. Samtalsavgiften är för 10-öresautomaten begränsad till 20 öre (i vissa fall 10 öre). För 3-myntsautomaten är start- och minimiavgiften fixerad till 20 öre medan samtalsavgiften i övrigt beror på rikssamtalets taxa och längd. De tre f.n. använda myntslagen i samtalsautomaterna beräknas kunna brukas minst under de närmaste 10 åren. Längre fram kan man dock tänka sig att minimiavgiften 20 öre kan behöva höjas till 25 öre, vilket då skulle innebära att 10-öresmynten utgår. 10-öresautomaten skulle därvid försvinna och myntinsläppet i 3-myntsautomaten skulle behöva utbytas mot ett myntinsläpp för två mynt, möjligen kompletterat för användning av ett tredje mynt av annan lämplig valör.

Något behov av ändring i fråga om storlek, vikt, legering eller formgivning för de i televerkets samtalsautomater använda tre myntslagen föreligger ej. Skulle emellertid en ändring göras av de nu använda myntens dimensioner kommer detta att medföra betydande kostnader för televerket. 10-öresautomaten torde helt få kasseras. F.n. finnes ca 13 000 10-öresautomater, representerande ett värde av över 5 000 000 kronor. I 3-myntsautomaten måste myntmekanismen uttagas och insändas till verkstad för byte av myntinsläpp och myntkontrollanordning. Vippkontakthanordningen i varje automat måste dessutom justeras med hänsyn till det ändrade myntets vikt. Dessa ändringar kan preliminärt beräknas medföra en kostnad av ca 500 kronor per automat. Antalet uppsatta och beställda 3-myntsautomater uppgår f.n. till ca 14 000.

Vid en ev. ändring av enbart vikten hos mynten kan 10-öresautomaten användas utan något ingripande. På 3-myntsautomaten behöver blott vippkontakthanordningen justeras.

Legeringen i mynten bör vara hård och slitstark så att mynten ej deformeras.

Kanträfflingen på 1-kronan är från samtalsautomatsynpunkt utan betydelse. Räfflingen kan ersättas med en slät och exakt jämntjock kant på myntet.

Någon ändring av televerkets samtalsautomater på grund av myntmetallens sammansättning erfordras ej, såvida ej myntvikten påverkas.

I ett framtida skede kan möjligen ett mynt med högre valör än 1 krona med mera allmän användning än de f.n. förekommande få en viss användning i växlingsautomater, som ev. kan komma att erfordras för tillhandahållande av sådana mynt som kan användas i televerkets samtalsautomater.

Kungl. Järnvägsstyrelsen

En översyn av nuvarande myntserie är ur järnvägsstyrelsens synpunkt angelägen med tanke på att nya och ändrade skiljemynt i högre valörer kan öka förutsättningarna för automatförsäljning av t.ex. biljetter i persontrafik. En utökad automatförsäljning är önskvärd ur bl.a. rationaliseringssynpunkt.

De praktiska och ekonomiska nackdelar, som en ändrad myntserie kan medföra, får vägas mot de fördelar en ändamålsenlig myntserie ger på längre sikt.

Inom Statens järnvägars verksamhetsområde förekommer ett flertal olika typer av apparater (såväl SJ- som privatägda), vilka är uppbyggda med hänsyn till nuvarande myntserie. Vissa uppgifter om dessa apparater lämnas i bilaga¹.

Avgifterna i person- och godstrafik slutar alltid på lägst fem- eller tiotal ören. Däremot kan efterkravsbelopp, som SJ inkasserar för godsavsändares räkning, sluta på öretal.

Löneformåner av olika slag är ofta så utformade, att lönebeloppen skall uträknas på öret. Timlönebelopp m.m. slutar i många fall på ojämnt öretal. Med hänsyn härtill och till gällande myntsystem, synes därför ett öre böra bibehållas som minsta värdeenhets. För Statens järnvägars vidkommande torde däremot alla betalningstransaktioner utan större kostnader eller olägenheter kunna avrundas till femtal ören.

Styrelsen anser att *2-öresmynten* kan slopas och kan också acceptera slopande av 1-öresmyntet om så bedöms kunna ske med beaktande av bl.a. konsekvenserna för Statens järnvägars efterkravskunder och för t.ex. detaljhandeln med livsmedel.

2-kronor och 5-kronor är relativt sällsynta mynt. 2-kronor och 5-kronor utgör enligt uppgift de minsta andelarna av myntstocken. Detta gäller även nytillverkningen av 2-kronor; 5-kronor lär praktiskt taget ej ha nytillverkats efter år 1955. Det relativt ringa antalet mynt i kombination med myntens storlek torde delvis förklara, att allmänheten gärna samlar dessa mynt i stället för att låta dem cirkulera.

Nuvarande prisutveckling samt handelns och samfärdselns fortlöpande rationaliseringar med ökade krav på användning av automater kan beräknas skapa ett allt större behov av mynt av högre valörer (t.ex. 5-kronor och 10-kronor). En av förutsättningarna för en önskvärd utökning av Statens järnvägars automatförsäljning av biljetter är att ett mera lätthanterligt *5-kronorsmynt* framställs. Myntet bör få en sådan utformning och spridning att det på ett positivt sätt påverkar förutsättningarna för automatförsäljning. För Statens järnvägars ändamål vore det även fördelaktigt om ett *10-kronorsmynt* infördes.

Under förutsättning att nuvarande 1-kronor bibehålles och att ett nytt 5-kronorsmynt framställs anser styrelsen, att det är mindre angeläget att *2-kronorna* bibehålles. Något egentligt behov av *50-öresmynt* föreligger inte hos Statens järnvägar.

5-öresmynten är relativt stora och tunga. Om 1- och 2-öresmynten slopas bör det övervägas om inte 5-öresmynten samtidigt kan ges ungefär samma format som nuvarande 2-öringar.

Enligt styrelsens uppfattning bör alltså

- 10- och 25-öresmynten samt 1-kronorna bibehållas oförändrade
 - nya 5-kronorsmynt och ev. 10-kronorsmynt införas
 - 5-öresmynten tillverkas i mindre format
 - 2- och 50-öresmynten samt ev. 2-kronorna och 1-öresmynten slopas.
- 1 öre bibehålles dock som enhet.

Stockholms stads gatukontor

Frågan berör gatukontoret i första hand med avseende på befintliga parkeringsautomater eller sådan nykonstruktion av desamma som kontoret äger kämmedom om. Även i de offentliga toaletterna tillämpas dock ett automatsystem för vilket myntvalörer och myntstorlekar har betydelse.

¹ I bilagan, som här har utslutits, lämnas bl. a. uppgift om att inom Statens järnvägars verksamhetsområde finns uppsatta ca 4 200 av Statens järnvägar ägda apparater för skiljemynt och ca 5 000 privatägda sådana apparater.

Vad gäller parkeringsautomaterna finns f.n. inget behov av andra myntvalörer än 25-öringar och 1-kronor. Även om parkeringsavgifterna kan komma att ändras synes andra valörer ej bli aktuella.

Myntets vikt och utseende har ingen betydelse för parkeringsautomaternas funktion utan endast dess diameter. Automaterna kan dock justeras in så att de passar andra mynt inom ramen för den tolerans själva myntinsläppen f.n. har. Ett visst problem vållar den ringa avvikelserna i storlek mellan 1-öringen och 25-öringen, liksom mellan 25-öringen och det holländska 1-centsmyntet. För att även slitna 25-öringar skall ge utslag i automaterna, måste dessa ställas in med så pass stor tolerans att även 1-öringar och 1-centsmynten i vissa fall kan sätta automaterna i funktion. Det skulle sålunda från denna speciella synpunkt vara av värde att 1-öringen slopades som skiljemynt. Även om andra utländska mynt än den holländska 1-centen också kan återfinnas i automaterna är antalet så ringa, att speciella åtgärder ej är motiverade.

Toalettautomaterna är inställda enbart för 25-öringar. Även i dessa fall är endast myntets diameter av betydelse, varför i princip samma problem vidlåder funktionen av dessa automater som parkeringsautomaterna.

Svenska lokaltrafikföreningen

Svenska lokaltrafikföreningen har till kommittén översänt yttranden, som avgetts av 14 stycken till föreningen anslutna lokaltrafikföreningar. Vad dessa föreningar i huvudsak anfört framgår av nedanstående inom kommitténs sekretariat gjorda sammanställning.

Myntvalörer som används eller kan komma att användas i biljettautomater. AB Stockholms spårvägar, som har automater för 5-, 10- och 25-öringar samt 1-kronor, har uppgett. Om biljettautomater framdeles skulle komma till användning, kan det bli nödvändigt att anpassa dessa för mynt av högre valörer. Vid användning av automater för försäljning av enstaka biljetter kan det sålunda bli önskvärt, att 50-öringen och 2-kronan kan utnyttjas. Om det skulle införas automatförsäljning av färdbevis för flera resor, t.ex. parti- eller rabattresor, torde även högre valörer än 2-kronan böra komma till användning, i första hand ett 5-kronemynt och på litet längre sikt ett 10-kronemynt.

Trafik AB Grängesberg-Oxelösunds järnvägar och Busstrafiken Sundsvall-Skön AB använder automater med inkast för 5-, 10-, 25- och 50-öringar samt 1-kronor. Hos Stadsbussar i Borås AB förekommer i sådant sammanhang endast 50-öringar och 1-kronor. Malmö stads spårvägar brukar pollettautomater för 1-kronor. Hälsingborgs stads spårvägar använder f.n. inga biljettautomater. Företaget har dock under utredning frågan om att införa en typ av pollettautomat, som genom virvelströmmar kan kontrollera de inkastade myntens diameter och legering. Hos Göteborgs spårvägar förekommer icke några myntautomater.

Myntvalörer som används i myntväxlingsapparater. Följande företag brukar i sådana apparater nedanstående valörer: Hälsingborgs stads spårvägar, Malmö stads spårvägar, Trafikföretaget Jönköping-Huskvarna, Jönköpings stadstrafik, Trafik AB Grängesberg-Oxelösunds järnvägar, Statens järnvägar (biltrafik), Norrköpings kommunala affärsverk, Busstrafiken Sundsvall-Skön AB och Stadsbussar i Borås AB: 5-, 10-, 25- och 50-öringen samt 1-kronan.

Pollettbössor. Jönköpings stadstrafik förvarar busspolletter med en diameter av 19 mm i en pollettbössa. Hälsingborgs stads spårvägar har i bruk växlingsapparater försedda med två extra polletter. Vid Norrköpings kommunala affärsverk er-

lägger passagerare på spårvagnar avgiften i en betalningsbössa. Föraren tillhandahåller då växel för att passageraren skall kunna lägga ned den fastställda avgiften i bössan. Karlstads buss AB använder också bössor för avgiftsbetalning på sina bussar. De vanligaste mynten vid betalning på dessa företags färdmedel är 50-öringen och 1-kronan.

Myntvalörer som anses kunna utgå ur serien. Följande företag har föreslagit, att nedan angivna myntvalörer skall slopas:

Trafikföretaget Jönköping-Huskvarna, Jönköpings stadstrafik, Statens järnvägar (biltrafik) och Norrköpings kommunala affärsverk: 1- och 2-öringen samt 2- och 5-kronan;

Stadsbussar i Borås AB: 1- och 2-öringen samt 5-kronan;

Uppsala stads trafik AB: 1- och 2-öringen samt 2-kronan;

Falköpings stadstrafik, Hälsingborgs stads spårvägar, Karlstads buss AB: 1- och 2-öringen.

Nya myntvalörer och ändringar av nuvarande mynt. AB Stockholms spårvägar anser att ett 5-kronemynt är väl lämpat som betalningsmedel och på längre sikt kanske även en 10-krona. 5-kronan bör dock enligt bolaget göras mindre än det nuvarande myntet. Bolaget har vidare framhållit, att 5-öringen är onödigt stor och att 10-öringen är för lätt. Statens järnvägar (biltrafik) anser, att 5-öringen är alltför stor och tung. Malmö stads spårvägar vill ha en 5-krona med en diameter av 33,5 eller 34,5 mm. Uppsala stads trafik AB har förordat en 5-krona med något större diameter än den nuvarande 2-kronan, som bör kunna slopas. Hälsingborgs stads spårvägar är av den uppfattningen, att 2-kronan och 5-kronan kan komma att öka i betydelse, om myntens storlek modifieras.

Busstrafiken Sundsvall-Skön AB, Statens järnvägar (biltrafik) samt Hälsingborgs stads spårvägar har uttalat, att något behov av kompletterande myntvalörer f.n. icke föreligger.

Trafikföretaget Jönköping-Huskvarna, Jönköpings stadstrafik, Norrköpings kommunala affärsverk, Busstrafiken Sundsvall-Skön AB samt Stadsbussar i Borås AB vill icke ha någon ändring i fråga om storlek och vikt på nuvarande mynt.

Betydelsen av kanträfflingen på 1-kronan. Malmö stads spårvägar, Trafikföretaget Jönköping-Huskvarna, Jönköpings stadstrafik, Falköpings stadstrafik, Hälsingborgs stads spårvägar, Norrköpings kommunala affärsverk och Busstrafiken Sundsvall-Skön AB anser, att kanträfflingen är utan betydelse och att den kan ersättas med en slät och jämntjock kant på myntet. Trafik AB Grängesberg-Oxelösunds järnvägar däremot förmenar, att kanträfflingen är till fördel. Den kan enligt sistnämnda bolag icke ersättas med en slät kant. Falköpings stadstrafik har framhållit, att en räfflad kant är att föredra framför en slät, när det gäller myntets användning i växlingsapparater.

Användning av pläterade mynt i apparater. Åtta av de tillfrågade företagen har uppgett, att pläterade mynt kan användas. Hälsingborgs stads spårvägar framhåller dock, att mynten är olämpliga med tanke på det slitage, som de är utsatta för.

De apparater som används synes i huvudsak vara biljett- och pollettautomater, mynträknings- och växlingsapparater samt sorterings- och paketeringsmaskiner.

Justering av myntmekanismer i olika slags apparater med hänsyn till nya ändrade mynt. AB Stockholms spårvägar har anfört, att de växlingsapparater, som används av trafikpersonalen vid spårvägsbolaget, som regel är så utformade, att de lätt kan anpassas till ändrade myntdimensioner genom att myntrören är utbytbara.

Malmö stads spårvägar har uppgett, att förefintliga myntmekanismer kan justeras men endast av tillverkarna.

Trafikföretaget Jönköping-Huskvarna och Jönköpings stadstrafik har framhållit, att myntväxlingsapparaterna är tillverkade för 5-, 10-, 25- och 50-öringar samt 1-kronor. En ändring av dessa mynt skulle förorsaka en hel del ändringskostnader för dessa apparater. Myntmekanismerna kan justeras för anpassning till ändrad tjocklek.

Trafik AB Grängesberg-Oxelösunds järnvägar har uttalat, att myntmekanismerna kan anpassas till ändrad vikt och legering men ej till tjocklek och diameter hos myntet.

Statens järnvägar (biltrafik) har föreslagit, att 1- och 2-öringarna skall slopas och att 5-öringen skall göras mindre. Detta kommer att innebära, att myntväxlingsapparaterna måste ändras något. Kostnaderna för ändringen anses emellertid komma att uppvägas av fördelen med en mindre 5-öring.

Hälsingborgs stads spårvägar har framhållit, att trafikpersonalen har växlingsapparater till sitt förfogande. För sortering och räkning av mynt och polletter är under tillverkning en specialmaskin, som i sin funktion bygger på nuvarande diametrar och tjocklekar hos mynten. Ändrad tjocklek eller diameter kan ha inverkan på denna utrustning.

Norrköpings kommunala affärsverk har uttalat att om man ändrar på myntets tjocklek eller diameter, fordras en helt ny myntväxlingsapparat. En ändring av vikt eller legering hos myntet medför ingen ändring på apparaten.

Stadsbussar i Borås AB anser, att förefintliga myntmekanismer icke kan anpassas till ändrad tjocklek, diameter eller vikt hos myntet.

Karlstads buss AB har anfört att i företagets trafikverksamhet med avgiftsbetalning i bössa de mest använda mynten är 50-öringen och 1-kronan. Men även 25-, 10- och 5-öringar förekommer. Vid myntsortering efter avgiftsbössornas tömning brukas apparater byggda för nu förekommande mynt samt bolagets polletter. För företagets del kommer sannolikt varje myntändring att medföra besvär och kostnader utan att ge några fördelar med avseende på nu nämnda valörer.

Övriga synpunkter på nuvarande mynt. Trafikföretaget Jönköping-Huskvarna och Jönköpings stadstrafik har framhållit, att de nuvarande 2- och 5-kronorna vid växling lätt förorsakar felexpediering.

Norrköpings kommunala affärsverk har uppgett, att 2-kronan förekommer mycket litet, att den ställer till svårigheter av olika slag vid myntsorteringen samt att den icke kan användas i myntväxlingsapparater.

Svenska sparbanksföreningen

Svenska sparbanksföreningen har inhämtat upplysningar om sparbankernas erfarenhet av skiljemynt från 13 olika sparbanker. Frågeformuläret bifogas.¹ Av de lämnade svaren framgår följande.

Fråga 1. Hur fördelar sig omsättningen av olika skiljemynt i sparbankerna? Svaren framgår av bilaga A.

Fråga 2 a. Tidvis har det förelegat svår brist på skiljemynt. Denna brist har framför allt gällt 5-öringar. Har brist förelegat beträffande andra skiljemynt?

10 sparbanker har svarat att det ej har förelegat någon brist

1 sparbank har tidvis brist på 50-öringar och 1-kronor

1 sparbank på 1- och 2-öringar och

1 sparbank har brist på 2-öringar.

¹ Frågeformuläret har här utelämnats.

Fråga 2 b. Vilka skiljemynt har sparbankerna ofta överskott av?

Som framgår av bilaga B är det stort överskott av 5-öringar i sparbankerna, vilket bl.a. är beroende på en omfattande sparbössetömning.

Fråga 2 c. Har det under de senaste tio åren skett förändringar i förbrukningen av skiljemynt? Efterfrågas vissa skiljemynt mera i dag än för tio år sedan? Vad kan antagas vara anledningen härtill?

Av svaren framgår tydligt att silvermynten efterfrågas i betydligt större utsträckning i dag än för tio år sedan, medan efterfrågan på kopparmynt minskat. Anledningen härtill torde vara: penningvärdets försämring, automathandelns utbredning samt serviceföretagens expansion.

Fråga 3. 2-kronor och 5-kronor, som ingår i den nuvarande myntserien, har blivit mindre populära som betalningsmedel. Vad är anledningen härtill? Finnes behov av dessa mynt inom handeln, vilka då präglas i mera lätthanterligt format?

Av samtliga svar framgår, att dessa mynt är för stora och tunga för att bli ett populärt betalningsmedel. Dessutom kan 2-kronor och 5-kronor förväxlas. Om 2-kronan utgår ur myntserien och 5-kronan präglas i ett mera lätthanterligt format tror 4 sparbanker, att det finnes behov av detta mynt, medan 9 anser att det ej finnes något behov av vare sig 2-kronor eller 5-kronor.

Fråga 4. Vilka skiljemynt bör i första hand utgå ur nuvarande myntserie?

Förutom 2- och 5-kronorna anses 2-öringarna vara de mynt som främst kan utgå ur den nuvarande myntserien, men även 1-öringar och 50-öringar föreslås utgå.

Fråga 5. Föreligger det behov att tillverka några av de övriga skiljemynten i annat format?

Fyra sparbanker anser att 5-öringen borde präglas i mindre format.

En sparbank även 1- och 2-öringen samt en sparbank 2-kronan.

Fråga 6. Om ett behov av kompletterande skiljemyntvalörer föreligger, vilka skall då dessa vara?

Denna fråga har ej besvarats av någon sparbank.

Fråga 7. Finnes det behov av mynt av högre valörer än 5-kronor?

Samtliga tillfrågade sparbanker är av den uppfattningen att något sådant behov ej föreligger.

Bilaga A

Sammanställning ang. omsättningen av olika skiljemynt i 13 sparbanker

Uppgifterna i % av omsättningen

	Sparbankens förvaltade kapital i milj. kr.	1- öringar	2- öringar	5- öringar	10- öringar	25- öringar	50- öringar	1- kronor	2- kronor	5- kronor
A	805	3	3	3	5	20	10	50	5	1
B	761	5	5	15	17	15	7	35	1	—
C	632	6	7	10	15	20	15	25	1	1
D	256	10	9	10	25	13	7	26	—	—
E	181	10	10	20	15	10	5	28	1,5	0,5
F	178	3	3,5	26	15	15	10	27	0,4	0,1
G	135	4	6	15	18	22	5	30	—	—
H	107	1	2	5	10	10	5	65	1,5	0,5
I	105	5	5	20	13	10	30	15	2	—
J	78	5	10	13	15	12	5	36	3	1
K	83	5	5	5	10	20	5	50	—	—
L	51	10	14	15	15	14	10	20	1	1
M	49	5	5	10	15	20	10	30	4	1
Medeltal		5,5	6,5	13	14,5	15,5	9,5	33,5	1,5	0,5

Bilaga B

Överskott av olika skiljemynt i de 13 sparbankerna

Spar- bank	1- öringar	2- öringar	5- öringar	10- öringar	25- öringar	50- öringar	1- kronor	2- kronor	5- kronor
A	—	—	—	×	—	—	—	—	—
B	×	×	×	×	×	×	×	×	×
C	—	—	×	—	—	—	—	—	—
D	—	—	×	—	—	—	—	—	—
E	—	—	×	—	—	—	—	—	—
F	×	×	×	×	×	×	×	×	×
G	×	×	×	×	×	—	—	—	—
H	—	—	×	×	×	×	×	×	×
I	×	×	×	×	×	×	×	×	×
J	×	×	—	—	—	×	—	—	—
K	—	—	—	—	×	—	—	—	—
L	—	—	×	—	—	—	×	—	—
M	—	—	×	—	—	—	×	—	—
Summa	5	5	10	6	6	5	6	4	4

Sveriges köpmannaförbund

Sveriges köpmannaförbund har till kommittén översänt uttalanden, som gjorts av 19 stycken till förbundet anslutna branschorganisationer och länsförbund. Vad dessa organisationer och förbund i huvudsak anfört i fråga om myntserien och därmed sammanhängande frågor framgår av nedanstående sammanställning, som upprättats av kommitténs sekretariat.

Synpunkter på myntserien lämnade av Sveriges köpmanna-

Uppgiftslämnare

Mynt som bör eller kan utgå Kvarvarande mynt i serien ur nuvarande serie

Blomsterhandlarnas riksförbund	2 öre, 50 öre och 2 kr.	1, 5, 10 och 25 öre; 1 kr. (5 kr.?)
Svenska pappershandlareföreningen	1 öre, 2 öre och 2 kr.	5, 10, 25 och 50 öre; 1 kr. och 5 kr.
Sveriges järnhandlareförbund	1 öre, 2 öre, 2 kr. och 5 kr.	5, 10, 25 och 50 öre; 1 kr.
Sveriges parfymhandlares riksförbund	2 öre och 2 kr.	1, 5, 10, 25 och 50 öre; 1 kr. och 5 kr.
Tobakshandlarnas riksförbund	1 öre och 2 öre	5, 10, 25 och 50 öre; 1, 2 och 5 kr.
Dalarnes köpmannaförbund	2 öre och 2 kr.	1, 5, 10, 25 och 50 öre; 1 kr. och 5 kr.
Göteborgs köpmannaförbund	2 öre, 50 öre och 2 kr.	1, 5, 10 och 25 öre; 1 kr. och 5 kr.
Hallands köpmannaförbund	1 öre, 2 öre, 2 kr. och 5 kr.	5, 10, 25 och 50 öre; 1 kr.
Jönköpings läns köpmannaförbund	2 öre och 2 kr.	1, 5, 10, 25 och 50 öre; 1 kr. och 5 kr.
Medelpads köpmannaförbund	2 öre, 2 kr. och 5 kr.	1, 5, 10, 25 och 50 öre; 1 kr.
Norrbottnens köpmannaförbund	1 öre, 2 öre, 2 kr. och 5 kr.	5, 10, 25 och 50 öre; 1 kr.
Skånes köpmannaförbund	2 öre, 2 kr. och 5 kr.	1, 5, 10, 25 och 50 öre; 1 kr.
Stockholms stads och läns köpmannaförbund	2 öre och 2 kr.	1, 5, 10, 25 och 50 öre; 1 kr. och 5 kr.
Västerbottens norra köpmannaförbund	1 öre, 2 öre och 2 kr.	5, 10, 25 och 50 öre; 1 kr. och 5 kr.
Västerbottens södra köpmannaförbund	1 öre och 2 öre (ev. 2 kr. och 5 kr.)	5, 10, 25 och 50 öre; 1 kr.
Västergötlands köpmannaförbund	2 öre, 50 öre och 2 kr.	1, 5, 10 och 25 öre; 1 kr. och 5 kr.
Ångermanlands köpmannaförbund	2 öre och 2 kr.	1, 5, 10, 25 och 50 öre; 1 kr. och 5 kr.
Örebro läns köpmannaförbund	2 öre, 2 kr. och 5 kr.	1, 5, 10, 25 och 50 öre; 1 kr.
Östergötlands läns köpmannaförbund	5 kr.	1, 2, 5, 10, 25 och 50 öre; 1 kr. och 2 kr.

förbund underställda branschorganisationer och länsförbund

Kvarvarande mynt som bör förändras	Nya myntvalörer	Sedel som bör slopas	Anm.
—	—	—	Oklart om 5 kr.
5 kr. mindre	—	—	
5 öre mindre	Inga	—	Större skillnad mellan 10 öre och 25 öre
5 öre och 5 kr. mindre	—	—	
2 och 5 kr. mindre	—	—	
5 kr. mindre	—	—	
—	—	5 kr.	
5 öre mindre	—	—	
5 öre och 5 kr. mindre	Ej 10 kr.	—	
—	Inga	—	
—	Inga	—	
5 öre mindre	—	—	
5 öre och 5 kr. mindre	Inga	5 kr.	
5 öre och 5 kr. mindre	—	—	Inga andra ändringar i storlek och vikt
Ev. mindre 2 kr. och 5 kr.	—	—	Oklart om 2 kr. och 5 kr. anses böra vara kvar
Silvermynten lättare	—	—	
5 kr. mindre	Inga	5 kr.	Valörer över 5 kr. i sedlar
—	—	—	50-öringen ej direkt omnämnd
Ingen ändring	—	—	Dock rationellt slopa 1 och 2 öre

Kooperativa förbundet

Medan man i flera länder på den europeiska kontinenten på grund av den starka inflationen, särskilt efter senaste världskriget måst företa genomgripande förändringar beträffande skiljemyntens valör och metallhalt har de svenska skiljemynten varit oförändrade sedan tiden före första världskriget och ännu längre tillbaka. Inflationen i vårt land har inte gått så långt, att valörerna i skiljemyntserien obetingat kräver ändring. När nu en ev. skiljemyntreform anses böra tas i betraktande är detta väsentligen av praktiska skäl. Därjämte torde det vara av betydelse att undersöka, huruvida ej en ändring av myntens metallhalt kan medföra minskade kostnader för statsverket.

Av de svenska skiljemynten är de högre valörerna präglade i silverlegering med en icke obetydlig halt av silver. Den allmänna ekonomiska utvecklingen har medfört en ökad cirkulation av skiljemynt, varvid kostnaderna för anskaffning av metall, särskilt silver, för myntverkets räkning torde ha stigit i motsvarande grad. I de nordiska grannländerna, exempelvis Danmark, som tidigare hade en skiljemyntserie överensstämmande med den svenska, har sedan den skandinaviska myntunionen trätt ur kraft, förändringar vidtagits såtillvida att skiljemynt, som tidigare endast präglats i silver, utgivits även i annan metall. Enligt styrelsens mening torde det vara skäl att undersöka i vad mån ett utbyte av silvermynten mot mynt av annan metall kan medföra lägre råvarukostnader för myntverket.

Då i alla skiljemynt metallvärdet torde understiga det åsatta penningvärdet saknar det givetvis reell betydelse av vilken metall de framställs. Silvermynten har dock den nackdelen, att vid tänkbar plötslig och snabb stegring av silvernoteringen metallvärdet kan komma att överstiga myntens penningvärde och föranleda nedsmältning av de utelöpande mynten. Även om silverhalten i de svenska silvermynten är avpassad för att möta normala risker genom sådana fluktuationer på silvermarknaden syns det dock vara av betydelse att överhuvudtaget utesluta varje oförutsedd sådan risksituation genom att övergå till en billigare metall.

Den stora utbredning, som automathandeln tagit, gör det dock nödvändigt att för de valörer, som kommer i fråga i denna handel — huvudsakligen 1-kronor och 25-öresmynt — framställa ersättningsmynt för de nuvarande silvermynten av en sådan tyngd och form, att de inte nödvändiggör ett utbyte av de talrika automater, som nu är i bruk och tillsammans tagna representerar en avsevärd investering i handeln. Denna förutsättning har också uppmärksamats i samband med den ifrågavarande utredningen.

Lämpligheten av en reducering av antalet skiljemynt i den nuvarande serien torde också böra tas i betraktande. Teoretiskt sett kan behovet av valörer för att möjliggöra växling upp till en jämn krona tillgodoses genom de två lägsta skiljemynten. Av bekvämlighetshänsyn är det dock givetvis ej utförbart att införa en sådan begränsning av serien. En skiljemyntserie begynnande med 5-öresmyntet vore å andra sidan av praktiska hänsyn lämplig, då för resp. 1 och 2 öre ytterst få varor kan erhållas i handeln. Särskilt omsättningsskatten, i de fall då den ej inräknas i detaljpriset, syns dock nödvändiggöra bibehållandet av dessa två lägsta valörer. Skulle en reducering av antalet mynt i serien anses påkallad, syns 50-öres- och 2-kronorsmyntet utan större olägenhet kunna undvaras. Av 2-kronorsmyntet föreligger ej särskilt behov för automathandelns vidkommande, då automater konstruerade för 2-kronor överhuvudtaget inte förekommer.

För formatet och formgivningen av skiljemynten är det av betydelse, att felväxling i mörker eller brådska förebyggs. Det ganska sammanfallande formatet för 10-öresmyntet, 25-öresmyntet och 1-öresmyntet syns nu vålla vissa besvärigheter.

Styrelsen anser sig sakna anledning att närmare ingå på dessa detaljer, då dessa under utredningens gång säkerligen kommer att ingående behandlas av i myntväsendet särskilt förfarna experter.

Åhlén & Holm AB

Av nu förekommande myntvalörer torde följande kunna slopas:

2-öring, 50-öring och 2-krona.

2-öringen kan utan olägenhet avskaffas och ersättas med 1-öringar, som dock måste behållas. En övergång till enbart prislägen med jämna 5-öringar är orealistisk, framför allt på livsmedelssidan, med dess ofta ytterst små marginaler (exempelvis mjölk).

50-öringen används f.n. mycket litet och kan med fördel slopas och helt ersättas med 25-öringar.

2-kronan används f.n. knappast alls och torde ej heller fylla något behov utan kan helt ersättas med 1-kronor.

Det borde allvarligt övervägas att helt övergå till mynt i 5-kronorsvalörer och slopa 5-kronorssedeln. Det huvudsakliga skälet till detta är, att 5 kronor är en ren skiljevalör i den meningen, att vid återgivning av växel till en kund, denne aldrig behöver få mer än en 5-kronorssedel (5-kronorsmynt). Ur kundens synpunkt torde det närmast vara en fördel att få ett mynt jämfört med en sedel. Med anledning av penningvärdets fall har 5-kronorsvalören blivit mera använd och till sin användningskaraktär mera närmat sig mynten. Återgivning av växel skulle ur handelns synpunkt både förenklas och bli snabbare med ett 5-kronorsmynt, såväl vid användande av automatiska växelåtergivare som vid manuell växelåtergivning.

Ett 10-kronorsmynt ställer sig däremot alltför otypligt i användningen, då det inte har samma karaktär av skiljevalör som övriga mynt.

AB Turitz & Co

Vad först angår frågan om myntens metallhalt, vikt och form förmodar bolaget att utredningen i dessa detaljer kommer att konsultera experter på myntväsendets område. Ur handelns synpunkt torde det vara tillfyllest att peka på vikten av att ev. ersättningsmynt kan begagnas inom automathandeln utan kostsamma omändringar av befintliga automater, där i huvudsak 25-öringar och 1-kronor används. Möjligen kunde det ur praktisk synpunkt tänkas att de nu relativt sammanfallande formaten för 1-öringar, 10-öringar och 25-öringar förändrades till större skiljeaktighet.

Av myntvalörerna torde enligt bolagets uppfattning följande utan större olägenhet kunna slopas:

2-öringar, 50-öringar, 2-kronor.

Vid ett avskaffande av 2-öringen måste 1-öringen behållas, då man icke under överskådlig tid kan tänka sig att prislägen under 5 öre försvinner, allra minst på livsmedelssidan med de mycket små marginaler som där finns för vissa varuslag.

Användningen av 50-öringar har minskat och det torde icke vålla några svårigheter att helt ersätta detta mynt med 25-öringar.

F.n. förekommer ytterst få 2-kronor i handeln, varför ett slopande av detta mynt och övergång till enbart 1-kronor icke innebär någon som helst olägenhet.

Beträffande införande av mynt i högre valörer (5-kronor resp. 10-kronor) är bolaget av den uppfattningen att 5-kronesedeln möjligen kunde slopas och helt ersättas av ett mynt, som emellertid då borde göras något mera lätthanterligt än det nuvarande. Valören 5 kronor är ju en ren skiljevalör, och det vore därför ur handels synpunkt lämpligt om mynt kunde användas för att möjliggöra ett snabbare förfaringssätt framför allt vid användning av automatisk växelåtergivare. De nuvarande 5-kronesedlarna är utsatta för hårt slitage hos allmänheten och befinner sig ofta i ett dåligt skick, vilket försvårar hanteringen av dem, vilket också talar för en övergång till mynt.

Däremot anser bolaget icke tillräckliga skäl tala för en övergång till 10-kronorsmynt, då denna valör icke har karaktären av skiljemynt och därför skulle ställa sig väl otymplig för praktiskt bruk.

Företrädare för automathandeln

Automathandeln har icke någon egen branschorganisation. Sedan ett företag i branschen tagit kontakt med kommittén, har genom förmedling av detta till kommittén inkommit yttranden från 16 olika företag. Dessa utgörs av dels sådana som tillverkar eller försäljer automater och myntåtergivningsapparater, och dels sådana, som idkar försäljning genom automater eller eljest betjänar allmänheten medelst automater.

De 16 företagen är följande: Levin-Automat AB i Enskede, AB Iwan Omfors fabriker i Malmö, Sterners specialfabriks AB i Dala-Järna, Canteen automatförsäljning AB i Stockholm, Pan-Nordic automation AB i Särö, AB Sveatrade i Stockholm, Svenska dataregister AB (Sweda) i Sundbyberg, AB National kassa register i Stockholm, Abata handels AB i Stockholm, Automatfirma B-E Ekström kommanditbolag i Stockholm, AB Bar-O-Mat i Malmö, AB Nils Adamssons sjukvårdsaffär i Stockholm, AB Dryckomat i Stockholm, Aggedals ekonomiköp AB i Stockholm, Svenska pressbyrån i Stockholm och Auto-Tank Stockholm AB i Stockholm. De sistnämnda sju företagen idkar försäljning genom automater.

Vad dessa företag i huvudsak anfört framgår av nedanstående sammanfattning, som verkställt av kommitténs sekretariat.

Inom företagsgruppen förekommer följande myntvalörer i automater för inkast av mynt och apparater för växelåtergivning i den utsträckning, som framgår av nedanstående tabell:

<i>Valör</i>	<i>Antal företag med automater för inkast av mynt</i>	<i>Antal företag med apparater för växelåtergivning</i>
1 öre	—	1
2 öre	—	1
5 öre	5	9
10 öre	6	9
25 öre	11	10
50 öre	8	5
1 krona	15	1

Anmärkingar och önskemål beträffande nu gällande mynt

1- och 2-öringen. Ett företag har framhållit, att dessa mynt på grund av deras ringa köpkraft torde komma ur bruk. Ett annat företag har i sitt förslag till myntserie icke medtagit 1- och 2-öringen.

5-öringen. Två företag anser att myntet är alltför stort och tungt.

10-öringen. Åtta företag har framhållit, att myntet är för litet och lätt och att det bör göras större och tyngre. 10-öringen är icke lämplig i telefon- och växlingsautomater. Ett slitet mynt förorsakar lätt driftavbrott i automaterna. På grund av myntets ringa vikt är det också svårt att ställa in myntmekanismerna så att främmande mynt och polletter utsorteras. Ett företag anser, att myntet bör framställas av en hårdare legering. Ett annat företag menar, att 10-öringen icke bör vara mindre än 20 mm i diameter och framställas av kopparnickel. AB National kassa register har — utan att direkt ange 10-öringen — sagt, att det minsta myntet i serien icke bör vara mindre än 16,5 mm. Från ett håll har framförts önskemål om att diametern bör vara minst 18,5 och högst 19 mm.

25-öringen. Ett företag vill, att diametern skall vara minst 20 mm i stället för nuvarande 17 mm. Enligt ett annat förslag bör diametern vara minst 20,5 mm och högst 21 mm. Det har också sagts, att myntet icke lämpar sig för automater, enär det är för tunt och har för liten diameter.

Tre företag har föreslagit, att 25-öringen ersätts med ett mynt på 20 öre. Från räknelogiska synpunkter borde den naturliga serien vara 500, 200, 100, 50, 20, 10, 5, 2 och 1 öre.

En företrädare för dem som driver spelautomater anser, att 1-öringen och 25-öringen är alltför lika till storleken. Sistnämnda mynt är dessutom för lätt för automaternas nuvarande myntmekanismer.

50-öringen. Flera företag vill ha myntet kvar oförändrat. Fyra önskar en större spridning av detta. Från ett håll har uttalats, att myntet bör ges en diameter av minst 22 mm och högst 22,5 mm. Från ett annat håll har anmärkts, att 50-öringen är alltför lätt för de nuvarande myntmekanismerna i spelautomaterna. Den skiljer sig också för litet från 2-öringen.

1-kronan. Det övervägande flertalet har ingenting att anmärka mot detta mynt. Två företag har dock framhållit, att myntet bör ges en diameter, som gör det lättare att skilja det från de danska och norska 1-kronorna. En sådan ändring anses särskilt viktig, om man övergår till den kopparnickellegering, som redan används i de danska och norska mynten. Ett företag har också anmärkt på att 1-kronan i automaterna kunnat ersättas med det gamla finska 50-marksmyntet. Från ett håll har gjorts gällande, att 1-kronan borde ha en diameter av minst 25,5 mm och högst 26,3 mm.

2-kronan. Endast Sweda och AB Sveatrade har uppgett, att de använt detta mynt i sina apparater. Sistnämnda företag har emellertid senare ändrat sina automater på det sättet, att tidigare inkast för 2-kronor ersatts med inkast för två 1-kronor.

Fem företag har uttalat sig för bibehållande av ett 2-kronemynt. De anser att det föreligger behov av myntet, om detta blott finns att tillgå i tillräcklig utsträckning. Det är lättare att betala med en 2-krona än med två 1-kronor. Ett förslag föreligger om minskning av diametern från 31 mm till 27 mm och av vikten från 14 gram till 7 gram. En företrädare för bensinhandeln anser, att myntet icke fyller något praktiskt ändamål.

5-kronan. Endast Sweda använder myntet i sina apparater. Tio företag har uttryckt önskemål om ett gångbart skiljemynt i denna valör. De flesta vill minska myntets diameter. Sålunda har fyra företag, bl.a. AB National kassa register, föreslagit en diameter av högst 30 mm. Ett annat företag vill ha ett mynt med en diameter av 29—30 mm och en tjocklek av 2 mm. Från ett par håll har sagts, att myntets vikt är utan betydelse. Från annat håll har uttryckts önskemål om en 5-krona av samma storlek som den nuvarande 2-kronan eller helst något mindre än denna.

Ett företag har uppgett, att bristen på skiljemynt, när det gäller köp av varor i prislägen omkring 3 kronor och 4 kronor, ofta ställer till förtret för den köpande allmänheten och även medför ett väsentligt försäljningsbortfall i automaterna. Det finns därför behov av en 5-krona.

Krav på ett 5-kronemynt har framförts av Auto-Tank Stockholm AB, som i huvudsak anfört följande. Bolaget har försäljningsrätten till en automat, benämnd Auto-Tank, vilken är avsedd för bensinhandel. Sedan år 1953 är ett antal sådana automater i bruk. Automaterna matas dels med 1-kronor och dels med polletter. På grund av gällande bestämmelser får kvantiteter om mindre än 5 liter bensin ej säljas från mätapparat. För fyra 1-kronor erhålls vid ett bensinpris av 72 öre ca 5,5 liter bensin. Denna kvantitet är emellertid för liten för att ge apparaten någon större spridning. Företaget förbereder export av automaten till vissa europeiska länder som har mynt, motsvarande den svenska 5-kronan. I Sverige kan apparaten icke beräknas få någon större användning, om icke ett gångbart 5-kronemynt finns. Med ett sådant mynt kan apparaten matas upp till sex gånger, dvs. med 30 kronor. För detta belopp erhålls vid nuvarande bensinpris ca 40 liter bensin. Fördelen med bensinautomaten är dels att apparaten, om den anordnas enligt givna säkerhetsbestämmelser, kan hållas öppen hela natten utan betjäning och dels att nu existerande avsevärda svinn vid bensinstationerna kommer att bortfalla.

Uppfinnaren av bensinautomaten har föreslagit ett mynt med en diameter av 29 mm. (företrädesvis 28,5—29,2 mm), en tjocklek på 2,2 mm och en vikt av 12 gram. Myntmetallen bör icke vara järnhaltig.

Nya valörer. Två förslag föreligger om ett mynt på 10 kronor. I det ena fallet har angetts, att ett sådant mynt bör ha en diameter av 31,5 mm och en vikt av 16 gram.

Utöver den tidigare nämnda 20-öringen har även föreslagits mynt om 75 öre samt 1 krona 50 öre.

Myntmetaller. Ätta företag anser, att man bör undvika s.k. pläterade mynt, dvs. mynt som består av en järnkärna överdragen med ett skikt av ädlare metall. Fler-talet myntmekanismer är nämligen försedda med magneter, vilkas uppgift är att avskilja myntliknande föremål av järn eller plåt. Mynten kan förorsaka driftstopp i automaterna. Legeringen bör därför bestå av andra ädlare metaller.

Ett par andra företag har däremot gett uttryck åt den uppfattningen, att pläterade mynt kan användas, om det tillses att pläteringen gör myntet antimagnetiskt. Sweda har uttalat, att laminerade eller pläterade mynt utan svårighet kan användas.

En automatfabrikant har framhållit, att aluminium är en olämplig myntmetall. AB National kassa register anser, att sådana mjuka metaller som silver, koppar o.d. skall undvikas, när mynt av dessa metaller blir utnötta på kort tid.

Flera förespråkare finns för en utvidgad användning av kopparnickel. Detta är en legering, som, enligt vad en tillverkare av myntmekanismer uppgett, tillåter den säkraste avskiljningen av falska mynt.

Vad gäller kanträfflingen på mynten anser det övervägande flertalet, att den är utan betydelse för automaternas funktion. Fyra har däremot sagt, att den är till nackdel.

Av vad som *i övrigt* framkommit må följande anföras. Alla mynt bör vara runda. Hål i mynten bör undvikas. Ett företag uppger, att hålslagna mynt är oanvändbara i nuvarande myntmekanismer.

Sweda har anfört bl.a. följande. Det är fördelaktigt, om skillnaden i diameter mellan minsta och största mynt delas lika på mellanliggande myntstorlekar. Vidare bör mynten göras så tjocka, att tillräcklig tolerans ges för att man ur botten på

en stapel mynt utan svårighet skall kunna mata ut såväl nya som förslitna mynt, två i höjd. Om man skall acceptera 0,2 mm förslitning, bör minsta nominella tjocklek på mynten vara 0,8 mm. Största tjocklek bör ej överskrida 3 mm.

AB National kassa register har framhållit, att det minsta myntets diameter alltid bör vara minst 1 mm större än radien på det största myntet och diameter-skillnaden mellan mynten minst 1 mm.

Slutligen har ett förslag framförts om att det anbringas någon devis eller gravyr på mynten i stället för räffling. Som förebild har nämnts det franska 5-francs-myntet resp. det norska 5-kronemyntet.

De blindas förening

Föreningen är givetvis fullt medveten om, att hänsyn måste tagas till många olika praktiska synpunkter vid utformningen av skiljemynten. De i det följande anförda synpunkterna och förslagen bör därför betraktas som mera av principiell natur, men De blindas förening skulle vara synnerligen tacksam att senare få tillfälle att mera konkret överlägga med kommittén beträffande en slutlig utformning av skiljemynten.

För de blinda, som bedriver hantverksrörelse, liksom för blinda anställda i eller innehavare av kiosker och annan affärsrörelse, är det givetvis av stor betydelse, inte endast att olika valörer av sedlar och mynt kan skiljas från varandra, utan även att identifikationer av de olika valörerna kan ske snabbt. Men även för övriga blinda har utformningen av sedlar och mynt stor betydelse ur denna synpunkt.

Den säkraste metoden för blinda att skilja mellan mynt av olika valörer är genom myntens storlek. Sålunda föreligger f.n. ingen svårighet att skilja mellan mynten för ett öre, två öre och fem öre. Däremot kan det vålla svårigheter att med säkerhet skilja mellan 1-öringar, 10-öringar och 25-öringar utan att man har tillgång till ett av dessa mynt med känd valör för direkt jämförelse. Samma förhållande gäller valörerna två öre och femtio öre.

För att göra det möjligt för blinda att skilja mellan mynt av ungefär samma storlek användes en rad olika metoder i olika länder. Räfflad resp. oräfflad kant är en god metod. I vissa länder har förekommit mynt med hål, vilka varit lätta att identifiera. 2- och 5-öringar kan nu i allmänhet identifieras genom den djupa präglingen med konungens bild på baksidan.

De blindas förening har givetvis i och för sig ingen anledning att taga ställning till frågan om olämpligt antal skiljemynt ur mera allmän synpunkt. Emellertid underlättas identifieringen av det enskilda myntet för den blinde om hela antalet mynt är begränsat. Denna synpunkt blir ännu viktigare, om de nuvarande större mynten göras mindre, så att spridningen i storlek blir mindre. De olika mynten kommer därigenom att likna varandra mera, vilket försvårar identifieringen av det enskilda myntet. Ur de blindas synpunkt är det således en fördel med mindre antal mynt.

En rationell metod att tillgodose alla dessa synpunkter skulle sålunda vara att bibehålla särskilda mynt för valörerna ett öre, fem öre, tio öre, tjugofem öre, en krona och fem kronor. Valören för fem kronor har viss betydelse därigenom, att man undviker varje risk för sammanblandning med sedlar i tiokronorsvalören.

De nämnda sex mynten kunde framställas i tre storlekar med två mynt i varje storlek. Om det anses nödvändigt att alltid ha viss variation på mynt av i princip samma storlek med hänsyn till automater, kassabehandling o.s.v. kan detta behov

i vissa fall tillgodoses genom att mynten framställs i olika tjocklek. Därest storleken på mynten inom samma storleksgrupp måste varieras, bör dock variationerna göras så små som möjligt, så att man får tre klart skilda storleksgrupper.

För att underlätta för blinda att skilja mellan mynt i samma storlek, kan man tänka sig att myntet i den lägre eller den högre valören i varje storleksgrupp framställs med räfflad kant.

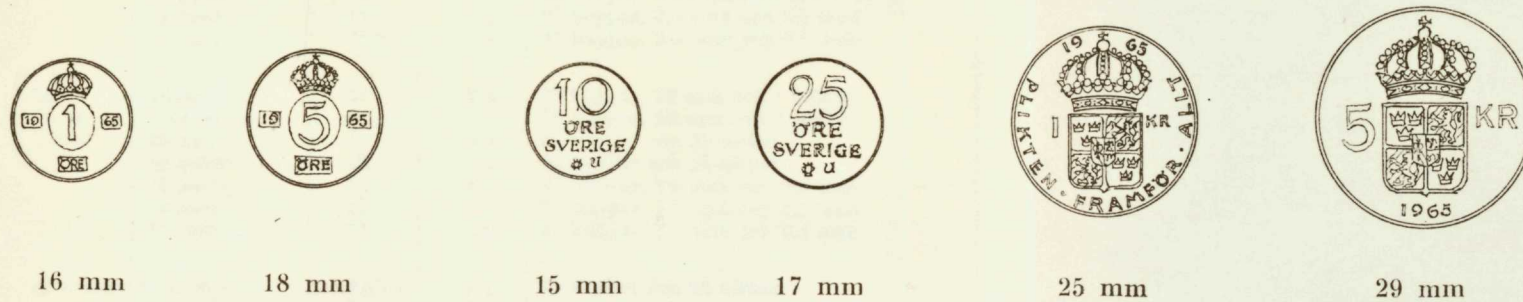
De blindas förening kan sålunda tänka sig

att antalet mynt begränsas till sex med valörerna ett öre, fem öre, tio öre, tjugofem öre, en krona och fem kronor,

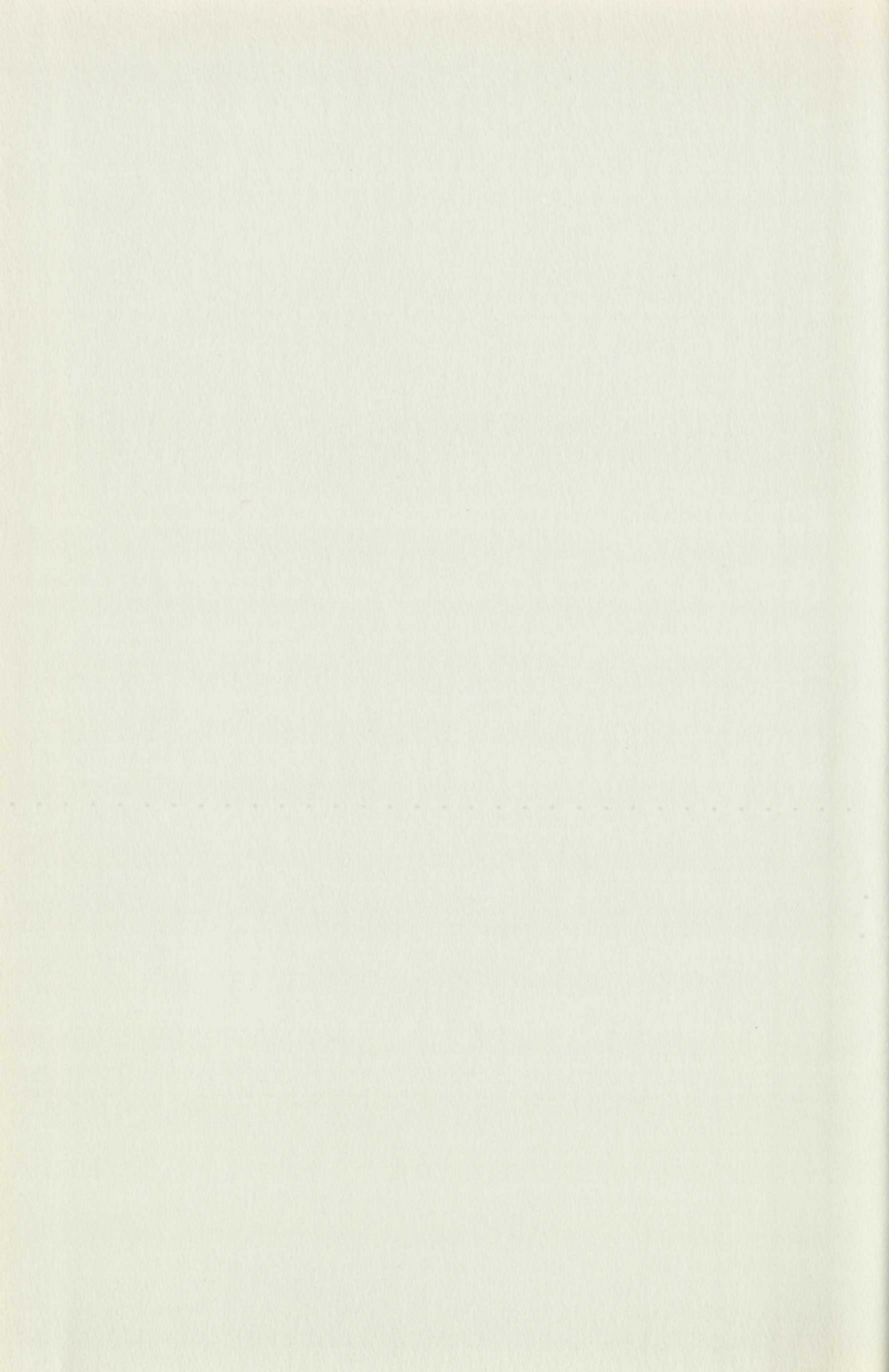
att mynten för ett öre och fem öre, tio öre och tjugofem öre samt en krona och fem kronor ges ungefär samma storlek samt

att mynten för fem öre, tjugofem öre och fem kronor förses med räfflad kant eller annan identifikation.

Tablå utvisande mynten i den nu gällande serien och den av kommittén föreslagna serien

Gällande skiljemyntserie*Av kommittén föreslagen skiljemyntserie*

Anm.: Beträffande 10-, 25- och 50-öringen finns olika prägel på silver- och kopparnickelmynt. Den här avbildade prägel på dessa mynt avser kopparnickelmynten. Kommittén har i sitt betänkande uttalat vissa allmänna synpunkter på prägel. Något förslag till prägel har icke framlagts. På de här upptagna bilderna rörande den föreslagna serien har införts prägel på nu gällande mynt. Det föreslagna minnesmyntet på 10 kronor har icke medtagits i denna bilaga.

BILAGA 4

Sammanställning över vissa europeiska länders mynt

Anm. V Valutakurserna avser noteringen den 31 december 1964. Uppgifterna här nedan är, när icke annat anges, hämtade från den amerikanska publikationen »Annual report of the director of the mint for fiscal year ended June 30, 1963.

Laland	Valör	Diameter (mm)	Vikt (g)	Legering (%)
<i>Danmark</i>				
(1 dansk krona = 74 svenska öre)	5 kronor	33	15	75 koppar och 25 nickel
	12 kronor	31,5	13	92 koppar, 6 aluminium och 2 nickel
	1 krona	25,5	6,8	75 koppar och 25 nickel
	25 öre	23	4,5	75 koppar och 25 nickel
	10 öre	18	3	75 koppar och 25 nickel
	15 öre	27	6,4	zink
	12 öre	21	3,2	zink
	11 öre	16	1,6	zink
<i>Finland</i>				
(1 mark = 1 krona = 60 öre)	21 mark	24	6,4	35 silver, 57 koppar och 8 zink
	50 penni	25	5,5	93 koppar, 5 aluminium och 2 nickel
	20 penni	22,5	4,5	93 koppar, 5 aluminium och 2 nickel
	10 penni	20	3	93 koppar, 5 aluminium och 2 nickel
	5 penni	18	2,6	97 koppar, 2,5 zink och 0,5 tenn
	1 penni	15,8	1,6	97 koppar, 2,5 zink och 0,5 tenn
<i>Island</i>				
(1 isländsk krona = 12 svenska öre)	2 kronor	28	9,5	79 koppar, 20 zink och 1 nickel
	1 krona	22,5	4,75	79 koppar, 20 zink och 1 nickel
	25 aurar	17	2,4	75 koppar och 25 nickel
	10 aurar	15	1,5	75 koppar och 25 nickel
	5 aurar	24	6	97 koppar, 2,5 zink och 0,5 tenn
	2 aurar	19	3	97 koppar, 2,5 zink och 0,5 tenn
	1 eyrir	15	1,6	97 koppar, 2,5 zink och 0,5 tenn
<i>Norge</i>				
(1 norskt krona = 72 svenska öre)	5 kronor	29,5	11,5	75 koppar och 25 nickel
	1 krona	25	7	75 koppar och 25 nickel
	50 öre	22	4,8	75 koppar och 25 nickel
	25 öre	17	2,4	75 koppar och 25 nickel
	10 öre	15	1,5	75 koppar och 25 nickel
	5 öre	27	8	95 koppar, 4 tenn och 1 zink
	2 öre	21	4	95 koppar, 4 tenn och 1 zink
	1 öre	16	2	95 koppar, 4 tenn och 1 zink

¹ Några danska 2-kronemynt har icke präglats under det år, som uppgifterna avser. Enl. en lag av den 24 februari 1960 kan mynt på 5, 2 och 1 öre utmyntas av brons (95 koppar, 4 tenn och 1 zink).

² Uppgifterna om 1-marksmyntet är hämtade från vederbörande finska författning.

³ Någon präglning av mynt på 5 och 2 aurar samt 1 eyrir har icke skett under det år, som uppgifterna avser.

⁴ Uppgifterna om det norska 5-kronemyntet är hämtade från vederbörande norska författning.

Land	Valör	Diameter (mm)	Vikt (g)	Legering (%)	
<i>Belgien</i>					
(100 belgiska francs = 10 kronor 38 öre)	¹ 100 francs	33	18	83,5 silver och 16,5 koppar	
	¹ 50 francs	30	12,5	83,5 silver och 16,5 koppar	
	¹ 20 francs	27	8	83,5 silver och 16,5 koppar	
	5 francs	24	6	75 koppar och 25 nickel	
	1 franc	21	4	75 koppar och 25 nickel	
	50 centimes	19	2,75	95 koppar, 3 tenn och 2 zink	
	25 centimes	26	6,5	zink	
<i>Frankrike</i>	20 centimes	17	2	95 koppar, 3 tenn och 2 zink	
	(1 fransk franc = 1 krona 5 öre)	² 10 francs	37	25	90 silver och 10 koppar
		5 francs	29	12	83,5 silver och 16,5 koppar
		1 franc	24	6	nickel
		50 centimes	25	7	92 koppar, 6 aluminium och 2 nickel
20 centimes		23	4	92 koppar, 6 aluminium och 2 nickel	
<i>Förbundsrepubliken Tyskland</i>	10 centimes	20	3	92 koppar, 6 aluminium och 2 nickel	
	5 centimes	19	3,4	rostfritt stål	
	1 centime	15	1,65	rostfritt stål	
	(1 Mark = 1 krona 29 öre)	5 Mark	29	11,2	62,5 silver och 37,5 koppar
		2 Mark	26,75	7	75 koppar och 25 nickel
		1 Mark	23,5	5,5	75 koppar och 25 nickel
		50 Pfennig	20	3,5	75 koppar och 25 nickel
10 Pfennig		21,5	4	järn pläterad med mässing	
5 Pfennig		18,5	3	järn pläterad med mässing	
2 Pfennig		19,25	3,25	95 koppar, 4 tenn och 1 zink	
1 Pfennig	16,5	2	90 järn, plätering med 5 koppar å vardera sidan av myntet		
<i>Italien</i>					
(100 lire = 82 öre)	500 lire	29	11	83,5 silver och 16,5 koppar	
	100 lire	27,8	8	Stål med tillsats av 18 % krom	
	50 lire	24,8	6,25	Stål med tillsats av 18 % krom	
	20 lire	21,3	3,6	91,6 koppar, 8 aluminium och 0,4 titan	
	10 lire	23,3	1,6	96,2 aluminium, 3,5 magnesium och 0,3 mangan	
	5 lire	20,2	1	96,2 aluminium, 3,5 magnesium och 0,3 mangan	
	2 lire	18,3	0,8	96,2 aluminium, 3,5 magnesium och 0,3 mangan	
<i>Nederländerna</i>	1 lira	17,2	0,625	96,2 aluminium, 3,5 magnesium och 0,3 mangan	
	(1 gulden = 1 krona 43 öre)	2½ gulden	33	15	72 silver och 28 koppar
		1 gulden	25	6,5	72 silver och 28 koppar
		25 cents	19	3	nickel
		10 cents	15	1,5	nickel
5 cents		21	3,5	95 koppar, 4 tenn och 1 zink	
1 cent	17	2	95 koppar, 4 tenn och 1 zink		
<i>Schweiz</i>					
(1 schweizisk franc = 1 krona 19 öre)	5 francs	31	15	83,5 silver och 16,5 koppar	
	2 francs	27	10	83,5 silver och 16,5 koppar	
	1 franc	23	5	83,5 silver och 16,5 koppar	
	50 centimes	18	2,5	83,5 silver och 16,5 koppar	
	20 centimes	21	4	75 koppar och 25 nickel	
	10 centimes	19	3	75 koppar och 25 nickel	
	5 centimes	17	2	75 koppar och 25 nickel	
	2 centimes	20	3	95 koppar, 4 tenn och 1 zink	
	1 centime	16	1,5	95 koppar, 4 tenn och 1 zink	

¹ Någon prägling av mynt å 100, 50 och 20 belgiska francs har icke skett under det år, som uppgifterna avser.

² Uppgifterna om det franska 10-francsmyntet är hämtade från vederbörande franska författning. Myntet har första gången släppts ut i januari 1965.

BILAGA 5

Tablå utvisande mynten enligt reservanternas förslag

Herr Ekengrens förslag till skiljemyntserie

16 mm

18 mm

15 mm

17 mm

23,5 mm

26,5 mm

Herr Ulvfots förslag till skiljemyntserie

16 mm

18 mm

15 mm

20 mm

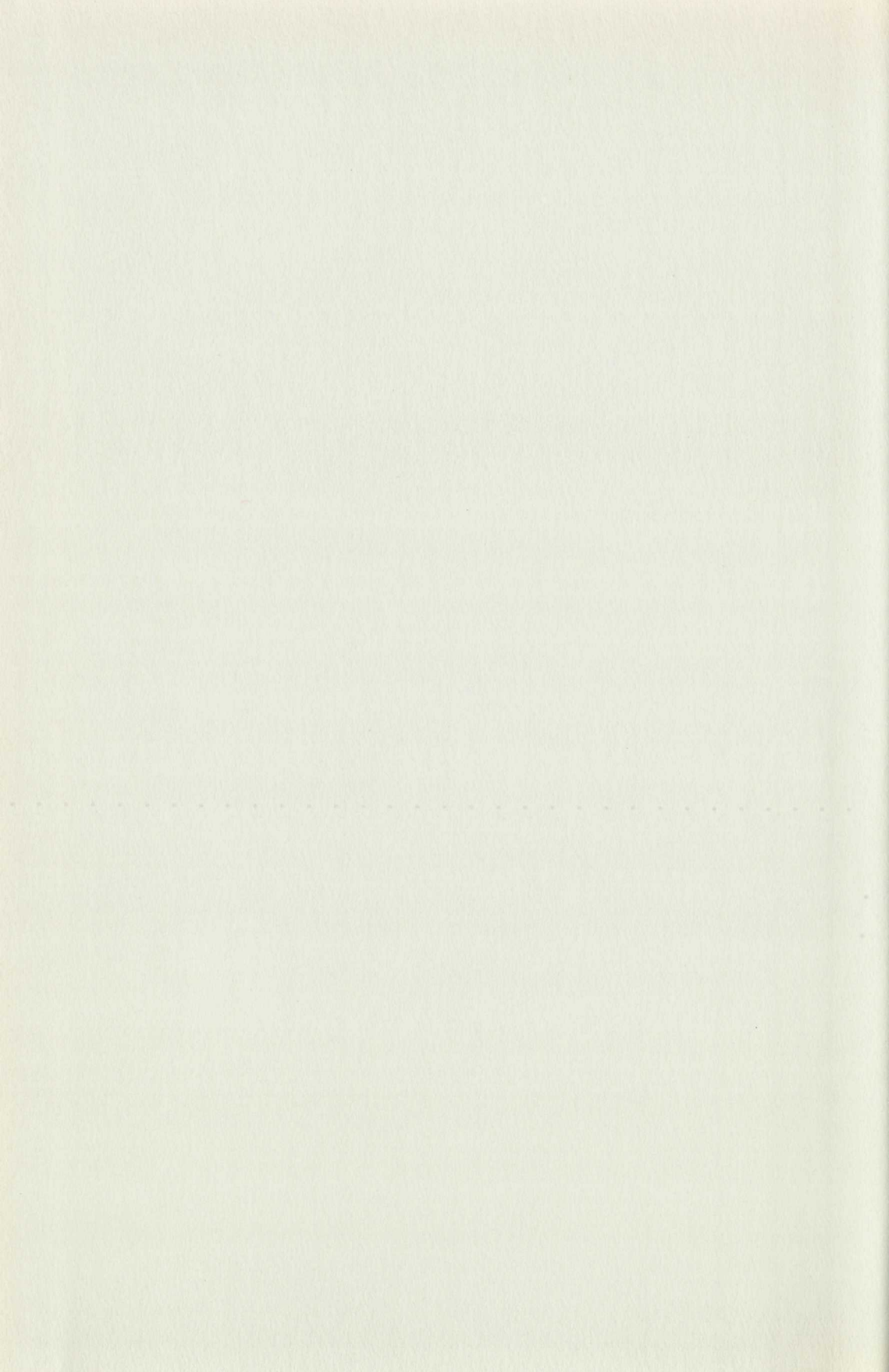

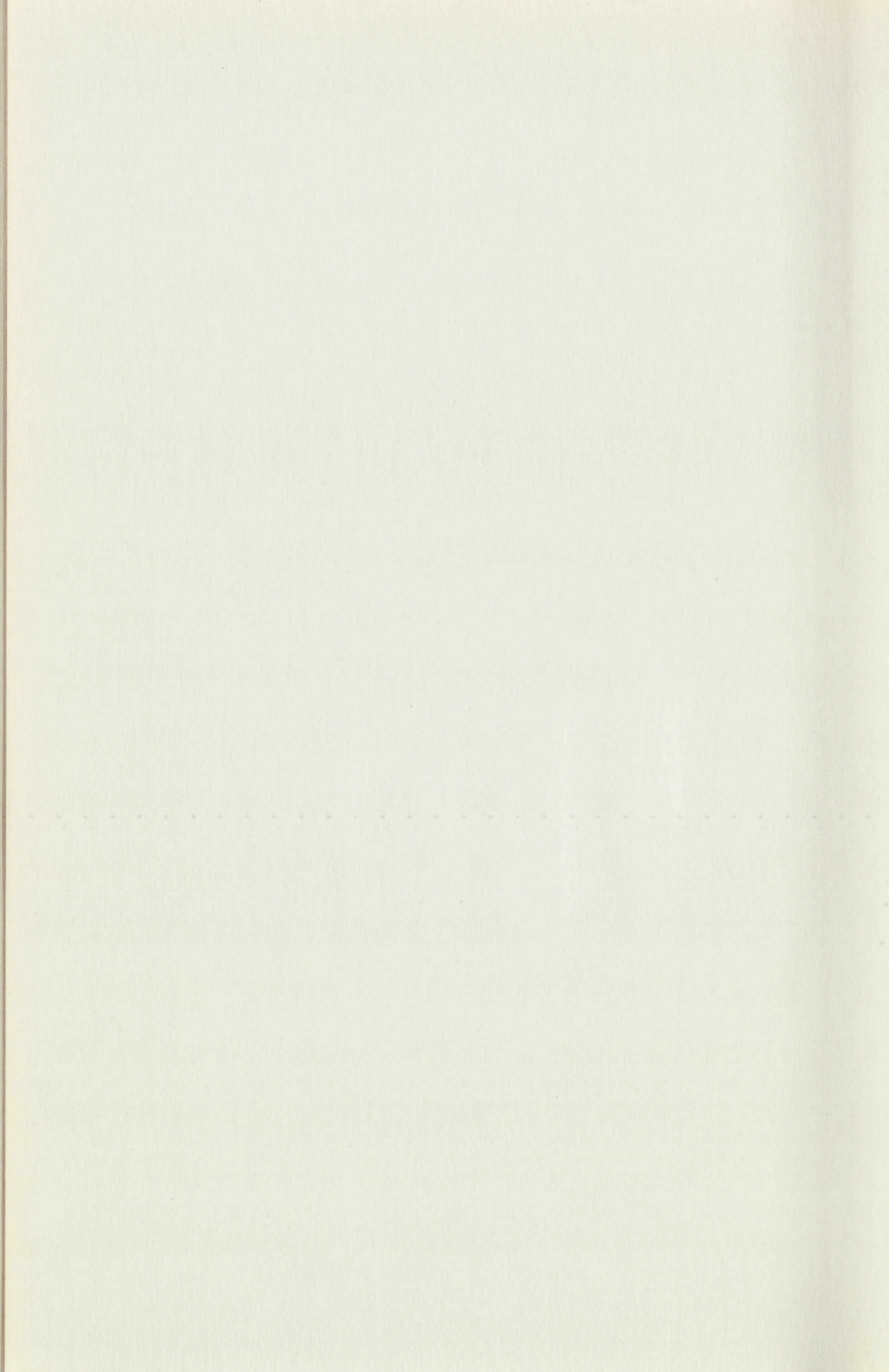
25 mm

29 mm

Anm.: Vad i *Bilaga 3* anmärkts angående prägelns på där avbildade mynt gäller även de här ovan upptagna mynten. Det föreslagna minnesmyntet på 10 kronor har icke medtagits i denna bilaga.

STATENS
OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1966

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Finansdepartementet

1965 års långtidsutredning 1. Svensk ekonomi 1966—
1970. [1] 2. Export och import 1966—1970. Bilaga 1.
[2]
Ny myntserie. [4]

Ecklesiastikdepartementet

Yrkesutbildningen. [3]